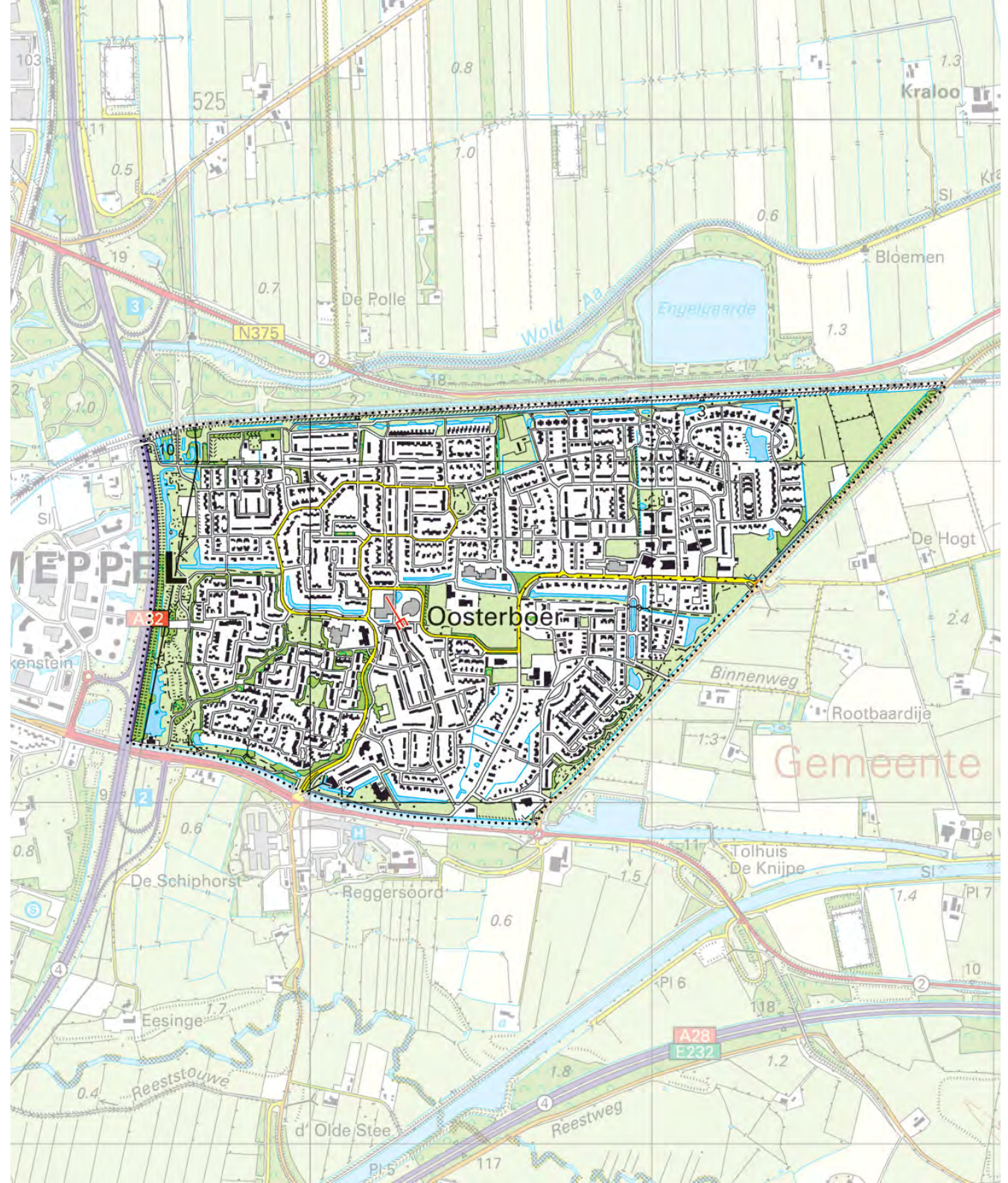

Gebied A5

A5 Oosterboer

Oosterboer is één van de grootste uitbreidingswijken van Meppel, en de enige uitbreidingswijk in het oostelijk grondgebied van de gemeente. De gehele wijk is circa 200 ha groot en bevat ongeveer drieduizend, voornamelijk grondgebonden woningen met kap.

De in hoofdzaak monofunctionele woonwijk met laagbouw van geschakelde eengezinswoningen, twee-onder-een-kappers en villa's, is een typische 'kleinschaligheidswijk' die met name de stedenbouwkundige opvattingen uit de periode van de jaren '70 representeert, ontstaan als tegenreactie op het als te massaal, industrieel en te rechtlijnig ervaren modernisme. Terug naar de grond, 'in contact met moeder aarde', in een woning en een woonomgeving waar niet alles er hetzelfde uitziet, maar die herkenbaar is aan eigen betekenisvolle plekken en plekjes, met veel gevoel voor en hergebruik van het historische landschap van vóór de ontwikkeling van de wijk en veel aandacht voor natuurlijkheid. De woonwijk is in fasen tot stand gekomen in de periode 1975-2000.

De ruimtelijke hoofdstructuur bestaat uit negen woonlobben (een typische jaren '70 term die een conglomeraat aan kleine buurtjes aanduidt) die primair ontsloten worden door twee hoofdwegen die aan de ene kant aantakken op de Hoogeveenscheweg in het zuiden van de wijk en aan de andere kant op de Oosterbroekenweg in het oosten. Aan de west- en noordrand bevinden zich geen ontsluitingswegen; hier vormt het Ringpark een ononderbroken groenzone tussen de wijk en de snelweg (A32) en het spoor.

In het hart van de wijk bevinden zich in een amorf gebied de meeste voorzieningen van de wijk: het winkelcentrum, een aantal scholenclusters, en enkele grote agrarische kavels met historische boerderijen en maneges. Deze kavels sluiten aan op het historische lint van de Oosterboerweg dat zich in het zuid-oostelijk deel van de wijk bevindt, en dat als een van de cultuurhistorische elementen een plek in de planuitleg van de wijk gekregen heeft.

De woonbuurten binnen de woonlobben fungeren als kleine, op zichzelf staande eenheden en worden overwegend gekenmerkt door architectuur met kappen en de toepassing van de woonerfstructuur.

Ontstaansgeschiedenis en cultuurhistorische identiteit

◀◀ *Hoogeveenscheweg in oostelijke richting met de Hoogeveensche vaart en de Rumpzigerbrug, toen nog een ophaalbrug, 1900 <fotoarchief Stichting Oud Meppel>*

◀ *Oosterboerweg 33, Rijksmonument, boerderij met zijbaanders en een groot dwars voorgebouwd woonhuis uit 1830, foto rond 1910 <fotoarchief Stichting Oud Meppel>*

◀◀ *Luchtfoto van het bouwrijpmaken van lob C, 1971 <fotoarchief Stichting Oud Meppel>*

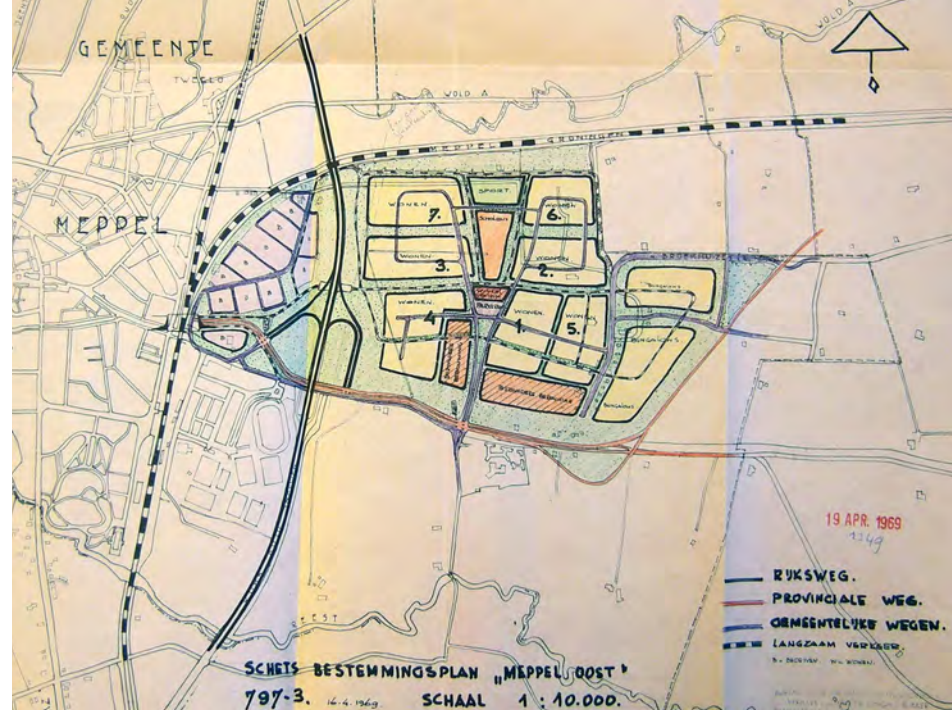
◀ *Oosterboerweg met Oosterboerschool, 1976 <fotoarchief Stichting Oud Meppel>*

- De wijk ontleent zijn naam aan het historische buurtschap Oosterboer, op welk grondgebied de wijk deels gerealiseerd is. Oosterboer betekent oosterbuur en suggereert een vroege relatie met Meppel, van waaruit dit gebied mogelijk ontgonnen is.
- De boermarke (eigen bestuurlijke eenheid van een boerengemeenschap) van Oosterboer kent een lange geschiedenis die in ieder geval teruggaat tot de Volle Middeleeuwen, waarin het kapittel van Sint Pieter uit Utrecht hier landerijen bezat en op het grondgebied van het huidige Oosterboer zelfs pachthoeves in eigendom had: Het Slot, Lutlike Ramhorst, Ramhorst, In den Blomen en Rumpze.
- Pas in de 16de eeuwse archiefbronnen wordt de Oosterboer als buurtschap (= andere benaming voor (boer)marke), genoemd binnen het kerspel Meppel. Deze aparte positie van de Oosterboer binnen Meppel moet waarschijnlijk verklaard worden uit het verschil in karakter en omvang van de beide gemeenschappen, wat het gevolg was van de opkomst van Meppel als stadje. Terwijl in de 15de en 16de eeuw de bevolking van Meppel groeide en de handel en nijverheid een belangrijke rol gingen spelen, bleef de Oosterboer een agrarische gemeenschap die qua inwonertal en aantal erven ongeveer gelijk bleef. Dit leidde ertoe dat de Oosterboer als buurtschap eigen belangen behartigde, die vaak anders lagen dan die van de Meppelers. De Oosterboerders bleven lange tijd een substantieel deel van de kosten dragen (een kwart van de lasten) voor het onderhoud van de kerk, de pastoor, de schattingen en het onderhoud van wegen en bruggen binnen het kerspel, maar in de 16de eeuw waren de verhoudingen dusdanig veranderd dat er regelmatig conflicten over betalingen tussen beide gemeenschappen de kop opstaken. Ofschoon Meppel als stadje in de periode van de 17de tot en met 19de eeuw verder uitgroeide, bleef het gebied van Oos-

terboer bestuurlijk onderdeel van Meppel, ook na de vorming van nieuwe gemeenten die plaatvond aan het begin van de 19de eeuw.

- Het landschap ter plaatse van Oosterboer was oorspronkelijk gelijk aan dat van het huidige Broekhuizen: een esgehuchten-kampontginningenslandschap (voor nadere uitleg, zie gebiedsbeschrijving B2) van blokvormige, onregelmatige verkavelingen, elk individueel met houtwallen omgeven, zoals historische kaarten ook goed laten zien. In dit landschap stonden de boerderijen niet bij elkaar in een lint, maar verspreid, al laat een kaart uit 1933 een concentratie zien van boerderijen in het zuidelijk deel van de Oosterboerweg ter plaatse van de toen aanwezige Rumpzigerbrug over de Hoogeveensche Vaart. Die concentratie was er in de 19de eeuw en eerder echter niet.

- Al in 1426 wordt melding gemaakt van de Wetering (de voorganger van de Hoogeveensche Vaart), die de boermarke van Oosterboer in een noordelijk en zuidelijk deel opdeelde. Aanvankelijk was dit nog maar een zeer smal water, maar in de eerste helft van de 17de eeuw werd de Wetering verbreed en verdiept en voorzien van schutten ten behoeve van het vervoer van turf uit de veenontginningsgebieden bij Hoogeveen. Als onbedoeld gevolg van deze verbreding en verdieping van de vaart en de toenemende watertoevoer door de veenontginningen bij Hoogeveen, zou Oosterboer tot in de 20ste eeuw te maken hebben met wateroverlast. Als compensatie voor deze overlast vroegen de boeren van Oosterboer in 1633 om een brug, die het noordelijk met het zuidelijk deel van Oosterboer zou moeten verbinden. Deze kwam er in 1634 en heeft als Rumpziger brug tot 1986 op deze plek gefunctioneerd. De hoge grondwaterstanden zorgden ervoor dat Oosterboer geleidelijk veranderde van een gemengd akkerbouw-

en veeteeltgebied, naar voornamelijk weidegronden.

- Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw volgden ontwikkelingen in de infrastructuur die de positie van Oosterboer op de lange termijn sterk zouden wijzigen. Dit startte in 1859 met de aanleg van de straatweg Meppel – de Wijk op het reeds langer bestaande wegtracé ten zuiden van de Hoogeveensche Vaart. In 1868 kwam de spoorlijn Meppel – Heerenveen tot stand die de Oosterboer min of meer afscheidde van Meppel, kort daarop in 1870 gevolgd door de spoorlijn naar Groningen die tussen Blijdenstein en Ruinerwold en de Oosterboer kwam te liggen. Ofschoon deze spoorwegen in eerste instantie nog vele overwegen kenden, vormden ze toch aanzetten tot een gescheiden ruimtelijke ontwikkeling van het gebied. Ook aan de zuidzijde was sprake van nieuwe railinfrastructuur. In 1908 kwam de tram van de Dedemsvaartsche Stoomtramweg-Maatschappij te rijden over de straatweg aan de zuidkant van de Hoogeveensche Vaart. Deze onderhield de verbinding Meppel - de Wijk - Balkbrug. De tramwegmaatschappij stopte zijn diensten al in de jaren '30, maar on-

◀ Een van de eerste schetsen waarin dhr. Luyt de hoofdindeling van de wijk en de koppeling aan de binnenstad onderzocht, 1969 <archief gemeente Meppel, dossier 810>

◀◀ Luchtfoto Oosterboer 1980. Op de voorgrond de Oosterboerweg <fotoarchief Stichting Oud Meppel>

◀ Luchtfoto Oosterboer 1986 <fotoarchief Stichting Oud Meppel>

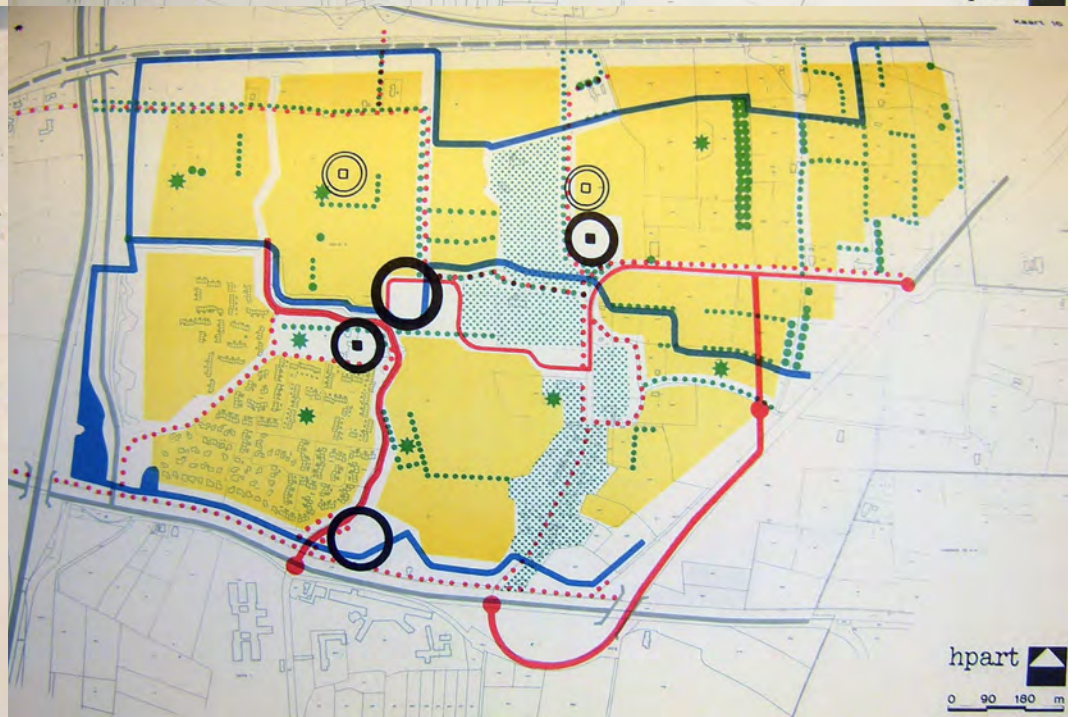
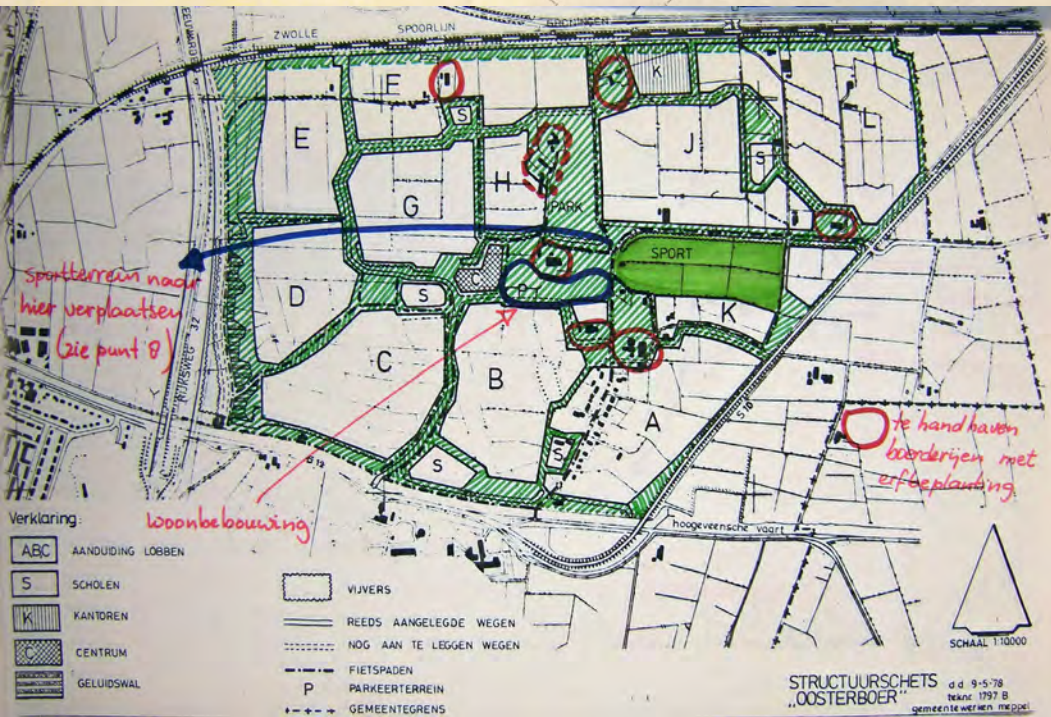
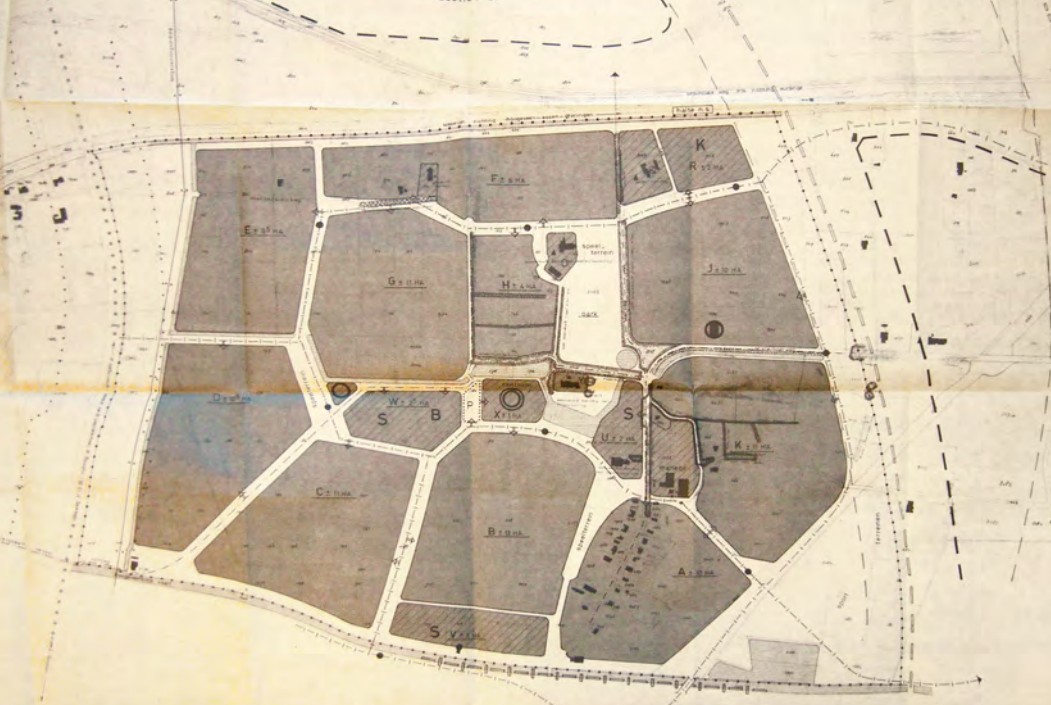
derstreepte het belang van de Hoogeveenscheweg. Dit werd bestendigd door de opening in 1937 van het Diaconessenhuis aan de zuidzijde van de Hoogeveenscheweg.

- De 19de eeuw en het Interbellum resulteerden ook in een wijziging in wegstructuur binnen het gebied zelf. Grote delen van de huidige Oosterboerweg hadden vóór het eind van de 19de eeuw een geheel ander beloop. Dit gaat op voor het noordelijk deel, maar ook in het zuiden hebben veranderingen in die periode plaatsgevonden. Het zuidelijk deel van de weg werd in de 19de eeuw rechtgetrokken. Het noordelijke deel van de Oosterboerweg werd in 1927 in noordelijke richting doorgezet met de kenmerkende bocht van 90 graden oostwaarts richting Broekhuizen. De bebouwing aan deze route richting Rump-tiger brug groeide maar zeer geleidelijk aan. In het zuidelijk deel van de Oosterboerweg is de meeste bebouwing pas van ná de Tweede Wereldoorlog.

- De zich in de 20ste eeuw verder ontwikkelen- de weginfrastructuur heeft de locatie van de huidige woonwijk Oosterboer uiteindelijk volledig omringd. Eind jaren '30 werd Rijksweg 31 aangelegd (de weg is in de jaren '60 hernoemd als Rijksweg 32, de latere A32), die de straatwegroute Zwolsche Weg(Werkhorst) - Zuideinde verving. De Rijksweg kwam ten oosten van Meppel te liggen, en vormt sindsdien een barrière tussen de locatie van de huidige Oosterboer en Meppel. Na de oorlog volgden de infrastructuurplannen elkaar in korte tijd op. In 1956 werd een plan voor de aanleg van provinciale auto-wegen gemaakt, waaronder de P14 Eursinge – Meppel (de huidige N375), die in eerste instantie door de provincie gepland werd als toekomstige hoofdroute vanuit het zuiden naar Assen en Groningen. Na een herziening van het tracé werd deze noordbarrière ten noorden van Oosterboer in 1966 geopend. Bijna te-

zelfdertijd werd door de provincie gestart met de P15 (de provinciale weg Meppel – Hoogeveen), die een opwaardering betekende van de Hoogeveenscheweg. Een koppeling van P15 met de P14 werd gerealiseerd met de S10 (het tracé van de huidige Oosterbroekenweg) die middels een viaduct over de Hoogeveensche Vaart op de Hoogeveenscheweg aansloot. Hiermee was de laatste wegbarrière rondom het gebied een feit. Van een omlegging van Rijksweg 32 ten oosten van de nog aan te leggen wijk Oosterboer (een wens van de gemeente Meppel) is het uiteindelijk niet gekomen. De uiteindelijke vorm van de oostzijde van de nieuwe woonwijk was door onzekerheid over deze keuze nog lange tijd onduidelijk. Niettemin namen de barrières ook in belang af. De Oosterbroekenweg is rond 1980 afgewaardeerd ten gevolge van de aanleg van rijkssnelweg A28 die deze verbinding overbodig maakte, en de Hoogeveenscheweg zal binnen korte tijd afgewaardeerd worden tot stadsboulevard, als gevolg van de aanleg van knooppunt Lankhorst waardoor betere langzaam verkeersverbindingen vanuit de wijk met de directe omgeving tot stand kunnen komen.

- Maar even terug naar de periode van tot standkoming van de wijk: in de tweede helft van de jaren '60 werd al intensief gestudeerd door stedenbouwkundig adviseur J.G.E. Luyt van het bureau Verhave Luyt de Jongh op de mogelijkheid van een nieuwe woonwijk aan de oostkant van Meppel. De plannen uit de jaren '60 werden niet tot uitvoering gebracht, vanwege gewijzigde stedenbouwkundige inzichten en het onvermogen een bevredigende oplossing te vinden voor de verbindingen van de wijk met Meppel.
- De wijk werd uiteindelijk niet in één keer ontworpen, maar in deelplannen, die ook meerdere keren zijn gewijzigd. De gemeente koos er bewust voor de wijk te ontwikkelen middels partiële plan-

◀◀ *Het eerste structuurplan Oosterboer, plankaart uit 1972 <archief gemeente Meppel, dossier 681>*

◀ *Illustratie met groen en waterstructuren uit een Structuurschets van Hajema partners uit 1979 die op hoofdlijnen overgenomen zijn in het definitieve structuurplan uit 1981. Op de tekening zijn de drie waterlopen en is de groenstructuur goed zichtbaar <archief gemeente Meppel, dossier 683>*

◀◀ *Een werkdocument tijdens de voorbereiding van de Structuurplanfase Hapart waarop de verschillende lobben duidelijk aangegeven zijn <archief gemeente Meppel, dossier 683>*

◀ *Kaart met de uiteindelijk gekozen en - met aanpassingen - definitief gerealiseerde Structuurschetsvariant. Er waren drie variantuitwerkingen, o.a. in verband met onduidelijkheid over het handhaven of verwijderen van de S10 (huidige Oosterbroekenweg), Structuurplan 1981 <archief gemeente Meppel, dossier 6739>*

nen, ingegeven door haar ervaringen met de planvorming rond Koedijkslanden, en omdat er nog lange tijd onduidelijkheid was over het tracé van Rijksweg 32. Het planproces heeft zo'n 35 jaar geduurd, en bestond uit globaal 5 fasen, waarin verschillende ontwikkelende partijen een rol hebben gespeeld. In de beginperiode 1965 – 1977 vervulde de stedenbouwkundige J.G.E. Luyt (en later zijn compagnon Abels) min of meer een hoofdrol in de opzet van de plannen. Deze maakte ook het Structuurplan Oosterboer dat in 1975 definitief werd en hij verzorgde het bestemmingsplan voor lob C. Toen de kosten de pan uitrezen en de samenwerking binnen het projectteam niet bleek te functioneren zoals verwacht, brak een tussenperiode aan waarin lob D tot stand kwam onder supervisie van Adviesbureau Arnhem (1977 – 1979), de projectcoördinator van de eerste fase. Hierop werd vanaf 1978 door het bureau Hajema Partners gewerkt aan een nieuw en belangrijk richtinggevend Structuurplan dat in 1981 officieel van kracht werd. Het plan had nadrukkelijk de intentie de wijk zonder ophoging tot stand te brengen waardoor het mogelijk werd de cultuurhistorisch waardevolle landschappelijke structuren te integreren in het ontwerp. Ten behoeve van een goede afwatering en bemaling werden drie waterlopen geïntroduceerd en een pompgemaal bij de Hoogeveensche Vaart. Bureau Hapart maakte ook de bestemmingsplannen voor het wijkcentrum en de lobben B, F en G. Vanaf 1981 heeft bureau Vijn de bestemmingsplannen voor de lobben F en G herzien en voor de lobben E, H, J, K en A verzorgd; de laatste lobben zijn hierbij ontworpen door mevrouw Joke Schröder van de gemeentelijke stedenbouwkundige dienst.

- In eerste instantie was het de bedoeling een open en groene wijk te maken met laagbouw en eengezinswoningen voor de Meppeler middenstand, die

anders voor laagbouw in andere gemeenten zou kiezen met hiernaast een substantieel aantal woningen in de sociale sector. Gedwongen door de crisisperiode van de jaren '80 en de vermindering van oppervlakte van de wijk ten gevolge van de eisen die voortkwamen uit de nieuwe Wet Geluidhinder, is bij realisatie van de plannen het aandeel sociale sector woningbouw geleidelijk minder geworden. Ook het geplande wijkpark in het centrum van de wijk verviel uiteindelijk ten behoeve van de haalbaarheid; hier werd bungalowbouw gerealiseerd in de vrije sector. Niettemin zijn – ondanks de grote variatie in uitwerkingen – veel uitgangspunten uit het Structuurplan uit 1981 overeind gebleven zoals de realisatie van een klein wijkcentrum, het ringpark, de waterstructuur met drie parallelle waterlopen, het maken van een knip in de verkeersstructuur ten behoeve van het afremmen van het auto-wijkverkeer, een ruim fietspadennet, het inpassen van de bestaande boerderijen en erven en de historische wegstructuren en de opname van waardevolle landschappelijke groenstructuren.

- In 1998 werd, in het kader van de gemeentelijke herindeling, het laatste driehoekig gebied aan de noordoostzijde van de wijk overgedragen van Ruinerwold naar Meppel en kreeg de wijk zijn definitieve plattegrond.

Bronnen

<Archief gem. Meppel, dossiers 681, 683, 810, 824, 828 t/m 830, 832 t/m 835, 1569 t/m 1571 en 6739>

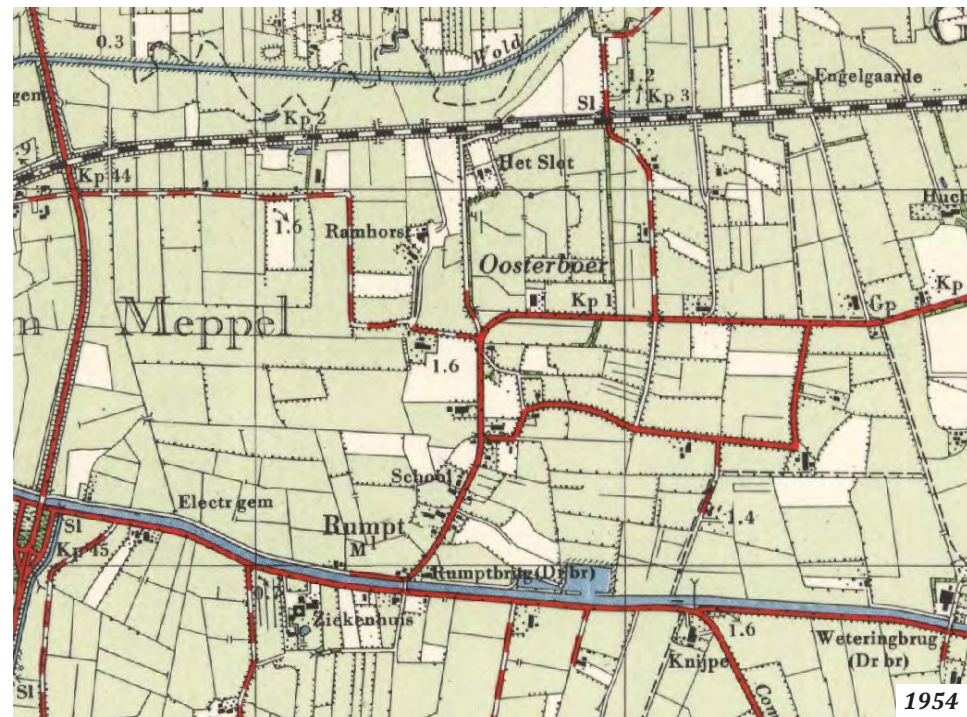
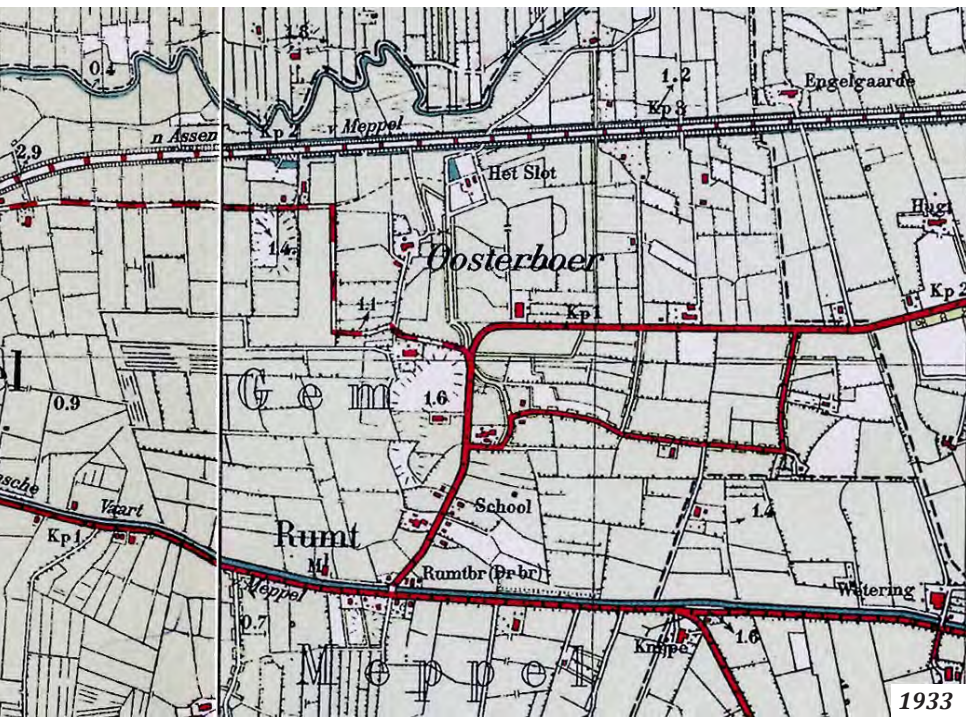
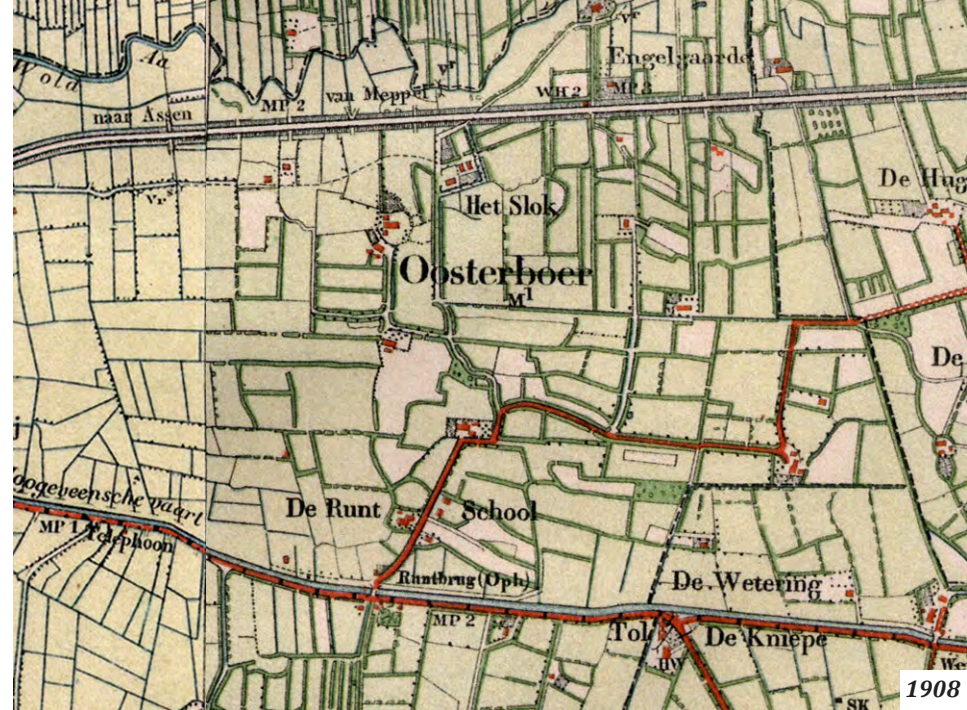
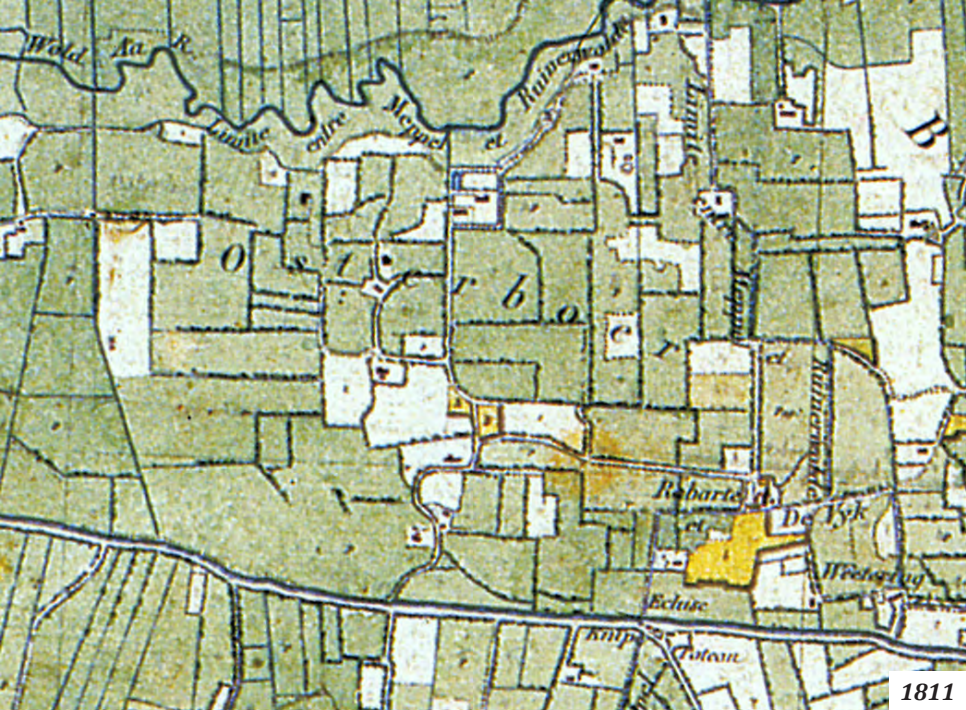
<Gerding, dr. M.A.W., e.a., Erfgoed van de gemeente Meppel, Stichting Drents Plateau, Assen, 2005>

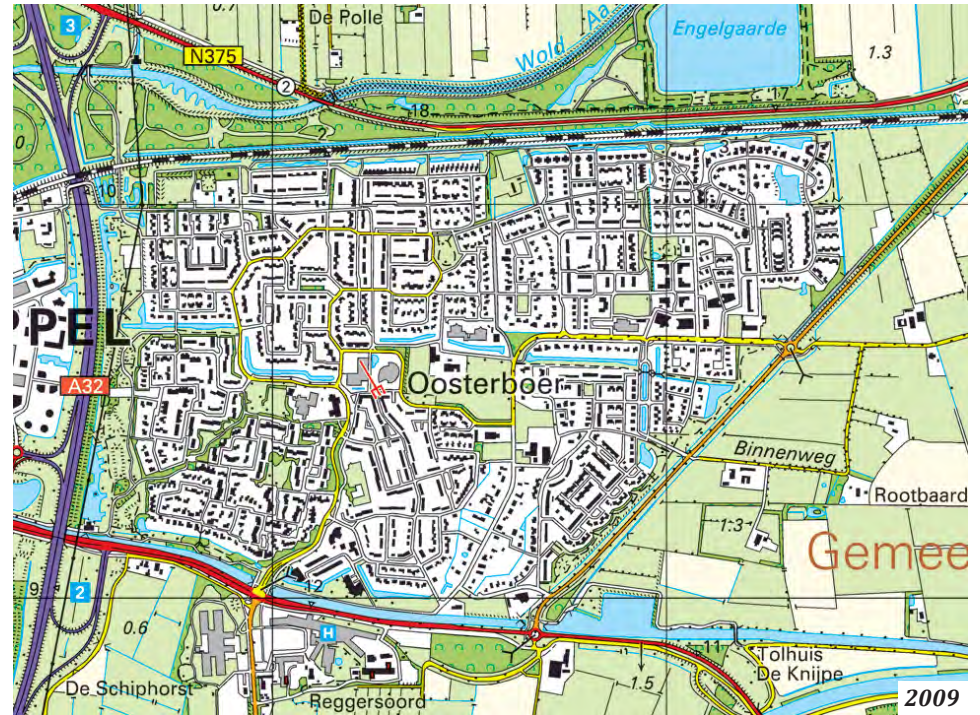
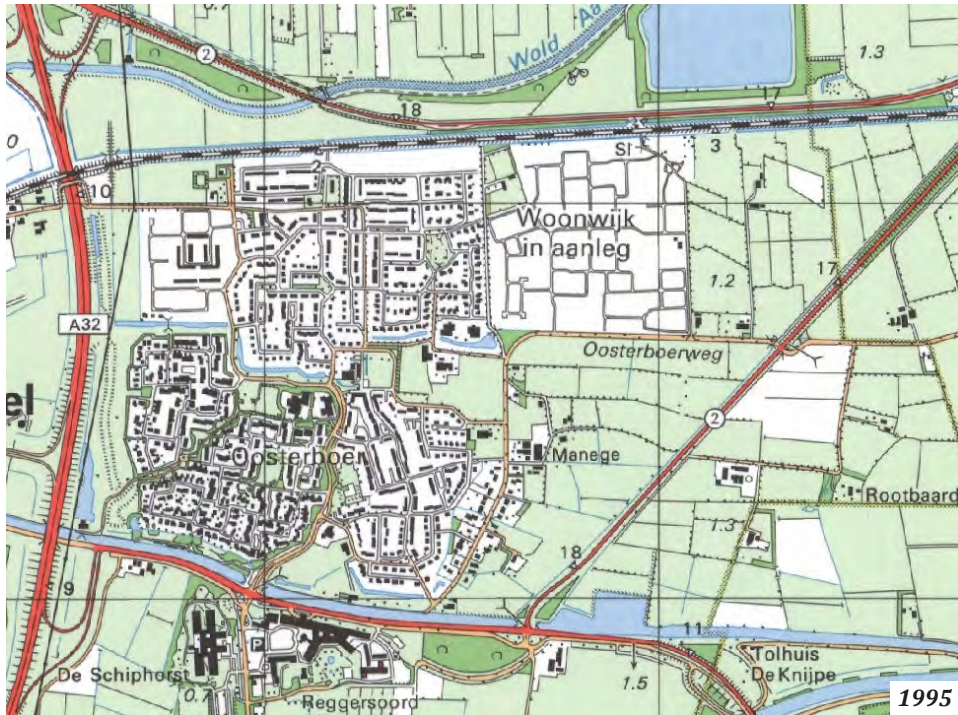
<Gerding, dr. M.A.W. e.a., Geschiedenis van Meppel, Boom Meppel, 1991>

<Toelichting Bestemmingsplan Meppel – Oosterboer, 17 februari 2011>

<www.oudmeppel.nl>

Ruimtelijke en cultuurhistorische beschrijving

◀ *De wijk Oosterboer met op de voorgrond de provinciale weg en de Hoogeveensche Vaart, 1986. De Oosterbroekenweg werd op dat moment nog ontsloten middels een viaduct over de Hoogeveensche Vaart <fotoarchief Stichting Oud Meppel>*

In Oosterboer zijn de stedenbouwkundige fascinaties van de jaren '70 en vroege jaren '80 leidend geweest en op veel locaties binnen de wijk op een uitgesproken wijze uitgewerkt. In de ontwerpcultuur van dat moment werd sterk de nadruk gelegd op de toepassing van kleinschalige en sterk afwisselende stedenbouwkundige ruimten en bebouwingsvormen. De stedenbouwkundige structuur, de bebouwing én het groen resulteerden daarbij in een besloten, afwisselend ruimtelijk totaalbeeld. 'Natuurlijkheid' en ecologie vormden het referentiekader.

In de verkeersstructuur drukte dit zich onder andere uit in aandacht voor fietsers en voetgangers, en voor hen - waar mogelijk - een eigen routing. In Oosterboer bevindt deze zich voornamelijk in de groenzones tussen de negen amorfe laagbouw-woonlobben. De fiets- en voetpaden leiden in veel gevallen in rechte lijn naar het centrum van de wijk, of naar het buitengebied en Meppel centrum, en doen hierbij de verschillende functies in de wijk aan. De autorouting daarentegen is van een heel ander karakter. Deze is ingericht op het afremmen van het autoverkeer. Stedenbouw- en verkeerskundige middelen als bochten, stoepuitstulpingen met bomen en in- en uitsnoeringen van straatbreedtes zijn hiertoe ingezet. De hoofdopzet van de autorouting is een dubbele 'boomstructuur' van ontsluitingswegen (twee 'hoofdstammen' met steeds verfijndere vertakkingen) en twee hoofdentrees tot de wijk, de Brandemaat en de Oosterboerweg (de laatste is een historisch lint). Deze twee boomstructuren zijn in de nabijheid van het centraal gelegen winkelcentrum – bijna ongemerkt – aan elkaar gekoppeld, waardoor binnenwijken doorgaand verkeer vermeden wordt. De uiterste takken van de 'boom' vormen de woonerven. Stedenbouwkundige ruimtes met een amorfe aaneenschakeling

van woningrijtjes voorzien van voorerven (vaak inclusief carport en berging) aan een verkeersstructuur waar zowel voetganger, fietser, als automobilist 'stoeploos' de ruimte gebruikten. Het stedenbouwkundig type van het woonerf betrof een uitvinding waarin Nederland voorop liep, met grote internationale navolging. Het eerste voorbeeld hiervan binnen ons land is in Drenthe (Emmen) toegepast. De woonerfstructuur kenmerkt vooral het westelijk (= oudste) deel van de wijk Oosterboer, maar ook in het later tot stand gekomen oostelijke deel van de wijk komt het nog voor.

Naast de bovengenoemde nieuwe verkeerstechnische oplossingen resulteerde de fascinatie voor ecologie en 'natuurlijkheid' vanzelfsprekend ook in de uitbundige toepassing van inheems of traditioneel groen in de openbare ruimte. Dit werd vaak nieuw ontworpen, maar vond vaak ook zijn vertaling in het opnemen van historische landschappelijke elementen als oude sloten, windsingels, boomgaarden en boerenerven. De wijk Oosterboer is, in tegenstelling tot de eerdere naoorlogse wijken van Meppel, niet middels ophoging van grond tot stand gekomen, waardoor het mogelijk werd deze landschappelijke en cultuurhistorische elementen in de wijk in te passen.

'Groen' is in Oosterboer op verschillende schaalniveaus toe- en ingepast. Op het hoogste niveau in de vorm van het Ringpark dat met gebiedseigen of traditionele sierbomen en struiken rondom vrijwel de gehele wijk is aangelegd, en dat naast de recreatieve functie ook als geluidsbuffer tussen treinbaan, autosnelweg en de wijk functioneert. Eén niveau lager is in de verschillende woonlobben steeds op andere wijze invulling gegeven aan de betekenis van groen, soms als een centraal binnen een woonlob gelegen park, maar soms ook als groene (woon)singel, een restant

◀◀ *Een kenmerkende erfsituatie aan het Woltingepad in lob D, 2012 <Flexus AWC>*

◀ *Uitgesproken kapvorm en gestaffelde verkaveling aan De Kampen in lob B, 2012 <Flexus AWC>*

◀◀ *De weide bij boerderij 'Het Slot', 2012 <Flexus AWC>*

◀ *De paardenmanege in het centrum van de wijk, 2012 <Flexus AWC>*

van een oude boomgaard of een historische boerderij met groen erf. De waterstructuur met zijn invulling van sloten en vijvers met natuurlijke inheemse begroeiing ter plaatse van het Ringpark noord, de watergang in het midden van de wijk van oost naar west en de verzamelwetering evenwijdig aan de A32 vormen hierop een aanvulling. Deze waterstructuren hebben ook een functionele reden, omdat hiermee het waterpeil in de wijk op hoogte gehouden wordt. Op het laagste niveau, dat van de straatinrichting en begeleiding van fiets- en wandelpaden zijn op door-dachte en sterk gecomponeerde wijze rijen, of soms individuele bomen (vaak per straat verschillend) te vinden. Dit doorgaans in combinatie met lage hagen en smalle perken in en langs de rijbaan, de voetpaden of parkeerstroken. Hierdoor brengt het groen van de openbare ruimte zowel een sterke eenheid in de ruimtes (deze is dus niet alleen afhankelijk van de invulling van de privétuinen), maar zorgt het tegelijkertijd voor een weelderig, beschermt, en ook sterk afwisselend beeld. Ook in de meest recent gebouwde lobben zijn deze groenprincipes doorgezet.

Ondanks de hierboven beschreven 'lange lijnen' drukken de verschillende lobben binnen Oosterboer als gevolg van de langdurige planontwikkeling van de wijk ook hun eigen tijd uit, zowel op stedenbouwkundig als op architectonisch vlak. Opmerkelijk genoeg is de eenheid van de wijk als geheel hierdoor niet aangetast. Zijn de buurten in het westen vormgegeven volgens de principes van het jaren '70- en '80-woonerf met verspringend geplaatste korte blokjes rijenwoningen in bruine baksteen met een grote variatie aan kappen en driedimensionale plastiek van de gevels, in het midden van de wijk treedt een verzakelijking op in architectuur en vormgeving van de openbare ruimte. De woningen ten oosten en noor-

den van de Oosterboerweg zijn als laatste woongebieden ontwikkeld. Hier is overeenkomstig de principes van de jaren '90 meer sprake van geometrische figuren en thematische architectuur, soms wel, maar soms ook niet met kap, en is een duidelijker onderscheid tussen openbaar en privé aanwezig.

Het wijkwinkelcentrum in het hart van de wijk dat in de jaren '80 gerealiseerd werd, is een typische representant van de opvattingen uit die periode waarin sprake was van naar binnen gekeerde winkelcomplexen zonder uitgesproken representativiteit aan de buitenzijde. De in de omgeving van het centrumgebied gerealiseerde schoolcomplexen zijn uit verschillende periodes en hebben - ofschoon allen van een betrekkelijk kleine schaal - ieder een andere karakteristiek en uitstraling.

Op veel locaties in de wijk zijn cultuurhistorische elementen opgenomen, een voor Meppel in de periode van totstandkoming nieuw fenomeen. Dit zijn landschappelijke groenelementen, maar ook historische wegstructuren en individuele boerderijen en erven. In het hart van de wijk is zelfs sprake van weiland. De aanwezigheid van de historische boerderijen met hun erven en hun weilanden verlenen de wijk een rijke historische en landelijke karakteristiek.

Onder andere genoemd kunnen worden de erven en boerderijen in de nabijheid van Blankensteinweg 49, het erf van de Ramhorst (Karspel), het erf en boerderij van het Slot, de boerderij en groencomplexen tegenover het adres Luzernevlinder 6, en de boerderijen en erven op Oosterboerweg 33, 26 en 27 en Kralooweg 1.

Ook historische wegen en paden zijn opgenomen in de wijk, zoals de Blankensteinweg, die zijn naam ontleent aan de boerderij Blankenstein en die oorspronkelijk vanaf Rechteren naar het oosten liep, en

◀◀ *Oosterboerweg, ter hoogte van de kruising met de Binnenweg (fiets- en voetpad), 2012 <Flexus AWC>*

◀ *Oosterboerweg 9, 2012 <Flexus AWC>*

◀◀ *Vrijstaande individuele woningbouw om een waterplas bij Luzernevlinder, lob L, 2012 <Flexus AWC>*

◀ *Lineaire verkaveling bij De Bloemen, lob E, 2012 <Flexus AWC>*

die nu onderdeel is van de langzaam verkeersroute door de wijk.

Een andere historische wegstructuur die in de wijk opgenomen is, betreft de Oosterboerweg. Ook de hieraan aansluitende aftakkende historische wegen zijn in de wijk opgenomen. De huidige Binnenweg (een oostelijke aftakking die op de topografische kaart uit 1884 al te zien is) heeft zijn oorspronkelijke beloop behouden en vormt nu een fietsroute. Een aftakking in het noorden, die al op de Franse militaire kaart uit 1811 weergegeven wordt, is opgenomen en vormt de huidige fietsroute van de Slotweg. Het noordelijke deel van de Oosterboerweg vormt een

onderdeel van de auto-ontsluitingsstructuur van de wijk. In het zuidelijk deel van de Oosterboerweg is de meeste bebouwing van ná de Tweede Wereldoorlog. Niettemin vormt het lint met zijn karakteristieke doorsnedeprofiel, zijn historische bebouwing waaronder de Oosterboerschool, een groen en aantrekkelijk gebied binnen de wijk, dat afgezonderd is van de overige gebieden door in het plan opgenomen nieuwe afscheidende sloten langs de achtererven. In de huidige situatie is de aansluiting met de Hoogeveenschevaart abrupt en ongelukkig. Door het verdwijnen van de Rumptiger brug gedurende de jaren '80 is hier sprake van een ruimtelijk ongelukkig beëindiging.

Cultuurhistorische waardering gebied A5

Cultuurhistorische waarden van het gebied

Fysieke waarden

- De Hoogeveense Vaart die de lange geschiedenis van het gebied in herinnering roept.
- De historische wegstructuren opgenomen in de planuitleg van de wijk, zoals de Blankensteinweg, de Oosterboerweg, de Slotweg.
- De vormgeving en het profiel van het agrarische ontsluitingslint van de Oosterboerweg, met zijn ruime voortuinen en be-

bouwing met een landelijke karakteristiek voorzien van een kap.

- De historische waterlopen die nu opgenomen zijn in de planuitleg van de wijk.
- De historische groenstructuren die oorspronkelijk deel uitmaakten van het landelijk gebied en die nu opgenomen zijn in de planuitleg van de wijk, o.a. de Blankensteinweg, de Slotweg, de Binnenweg, (groene fietspaden), de Oosterboerweg, en de groencomplexen rondom de boerderij bij Luzernevlinder. Hieronder worden o.a. begrepen de historische bomen, boomsingels en resten van boomgaarden en de historische erven (zie hieronder).

◀◀ Waterpartij met brug bij Torrenvalk, lob A, 2012 <Flexus AWC>

◀ Twee-onder-een-kapwoningen aan de Lepelaar, lob A, 2012 <Flexus AWC>

◀◀ Twee-onder-een-kapwoningen aan de Koenermaat, gezien vanaf de Brandemaat, lob G, 2002 <fotoarchief Stichting Oud Meppel>

◀ Speeltuintje aan de Roerdomp, foto Harry van Ingen, 1999. Het lange bouwblok midden op de foto ligt aan de Lepelaar, lob A. <fotoarchief Stichting Oud Meppel>

- De historische boerderijen en/of erven, o.a.:

- Het Slot (Slotlaan 1), van oorsprong een pachterf van Sint Pieter in Utrecht uit het begin van de 15de eeuw. De huidige bebouwing dateert uit het begin van de 20ste eeuw. Het erf is hier cultuurhistorisch van belang.

- Ramhorst, eveneens van oorsprong een middeleeuwse pachthoeve van Sint Pieter. Van de boerderij van dit erf is niets meer over. De monumentale boombeplanting van het erf van Ramhorst is opgenomen in de wijk en bevindt zich ter plaatse van Engelgaarde en is in zijn samenstelling cultuurhistorisch van belang.

- De boerderij op Oosterboerweg 33 met dubbele dwarsdeel en dwars voorhuis (hoofdgebouw uit 1824)

- De boerderij en erf op Oosterboerweg 26 (hoofdgebouw uit ca 1860)

- De boerderij en erf op Oosterboer 27 (hoofdgebouw uit ca 1931)

- De boerderij en erf op Blankensteinweg 53

- De maneges en weilanden in het centrum van de wijk, die met hun ruimtelijke karakteristiek het agrarische verleden van het gebied zichtbaar houden.

- De historische bebouwing van voor 1940 van een meer dan gemiddelde architectonische kwaliteit en/of ouderdom die een goede representant zijn van de ontwikkeling

van het gebied, zoals de Oosterboerschool aan de Oosterboerweg.

- Het Ringpark, dat met name in het noorden van de wijk door middel van inheemse bomen en gewassen een uitdrukking vormt van de principes van ecologie en 'natuurlijkheid' die de periode van de jaren '70 en vroege jaren '80 kenmerkte, heeft een hoge landschappelijke waarde. Deze inrichting is echter van een te recente datum (jaren '80) waardoor een benoeming als cultuurhistorisch waardevolle structuur niet aan de orde is.

- De amorfe hoofdstructuur en de veelvuldig voorkomende overgangsgebieden tussen de bebouwing en de openbare ruimte, met de woonerfstructuur als meest opvallend kenmerk, representeert het gedachtegoed van de jaren '70 en vroege jaren '80 en wordt in deze wijk gekenmerkt door een hoge ruimtelijke kwaliteit. Deze opzet is echter voor grote delen van de wijk van een te recente datum (na 1985) waardoor een benoeming als cultuurhistorisch waardevolle structuur niet aan de orde is.

- De dominante toepassing van kappen, die nieuwbouw en historische bebouwing visueel aaneensmeedt, heeft in deze wijk in een hoge stedenbouwkundige samenhang geresulteerd. Deze opzet is echter voor grote delen van de wijk van een te recente datum (na 1985) waardoor een benoeming als cultuurhistorisch waardevolle structuur niet aan de orde is.

Beleidsmatige waarden

Algemene waardering

De uitbreidingswijk Oosterboer is op onderdelen van te recente datum (na 1985) waardoor een cultuurhistorische waardering van het geheel eigenlijk niet aan de orde is. Wel kunnen onderdelen van Oosterboer die ouder zijn dan 1985 worden beoordeeld.

De cultuurhistorische waarde van de historische wegstructuren in het gebied is hoog. Voor de volgende onderdelen is sprake van een andere weging:

- **De overige historische elementen** (historische erven en boerderijen in de wijk) hebben een topwaarde

Hoewel de uitbreidingswijk uit het laatste kwart van de 20ste eeuw cultuurhistorisch niet beoordeeld wordt, kunnen de stedenbouwkundige, landschappelijke en architectonische waarden van de uitbreidingswijk hier wel kort worden geschetst, mede omdat deze een sterke relatie hebben met de cultuurhistorische waarden van de objecten en structuren van vóór 1985. Ook kunnen de ruimtelijke waarden worden geschetst van de uitbreidingswijk onder 'waardering op aspecten'.

Deze ruimtelijke waarden van de uitbreidingswijk Oosterboer liggen voornamelijk in het op overtuigende en verfijnde wijze inpassen van de landschappelijk-historische groenelementen, historische lintstructuren en de historische bebouwing, die in de wijk nog steeds aanwezig zijn. Tevens

is de wijze waarop dit zijn vertaling gevonden heeft in de stedenbouwkundige planuitleg opvallend. Dit kenmerkt zich door een consequente keuze voor laagbouw en toepassing van nieuwe groeninvullingen, waardoor deze historische elementen zich op een niet-vervreemde wijze tot de directe omgeving verhouden. Onderdelen van de wijk zijn bovendien een duidelijke en overtuigende representant van de ruimtelijke ontwerpprincipes van de jaren '70, die gekenmerkt werden door het uitgangspunt dat buurten een ideale woonomgeving vormen wanneer de voorgebieden van de woningen ruimtelijk diffuus vormgegeven zijn met een geleidelijke overgang van privéterrein naar openbare weg, en waar het autoverkeer een ondergeschikte rol speelt.

Waardering op aspecten

Historisch-maatschappelijke waarden:
De historische onderdelen van de wijk hebben een hoge historisch-maatschappelijke waarde. Zij representeren de historische boerschap Oosterboer, die binnen het kerspel en de latere gemeente Meppel een min of meer autonome positie had. De uitbreidingswijk Oosterboer representeert geen bijzondere voor Meppel belangwekkende maatschappelijke, economische, politieke ontwikkeling, maar illustreert in haar stedenbouwkundige uitleg wel de definitieve keer in denken over de vormgeving van de naoorlogse uitbreidingswijken en de keuze voor laagbouw hierbij. Daarbij

illustreert de wijk hoe er gedacht werd over huisvesting voor de middenklasse in de jaren '70, '80 en '90 van de 20ste eeuw.

Historisch-stedenbouwkundige waarden:
De historisch-stedenbouwkundige waarde van de historische onderdelen van het gebied zijn hoog. O.a. de Oosterboerweg, als 19de/20ste-eeuwse kern van de agrarische gemeenschap Oosterboer is ook nu nog als zodanig herkenbaar en vormt in zijn profiel en opbouw, ruime voorgebieden met tuinen en soms fraaie historische erven en landelijke architectuur met losstaande bebouwing voorzien van een kap, een weg die de historie van het gebied nog steeds op overtuigende wijze tot uitdrukking brengt.

In de uitbreidingswijk Oosterboer is de toepassing van het woonerf een interessant element en heeft in dit geval grote ruimtelijke waarde, omdat deze met zijn diffuse en groene planuitleg uitstekend aansluit bij de geleidelijke overgangen die zo kenmerkend waren voor agrarische erven. De confrontatie van oud en nieuw wordt hiermee verzacht. Ditzelfde gaat op voor de consequente keuze van laagbouw met kappen. Ook is er in de deelgebieden van de wijk vaak sprake van een hoge architectonische coherentie. Dit is een belangrijke stedenbouwkundige kwaliteit.

Historisch-architectonische waarden:
De historische bebouwing (voor 1940) die in de wijk opgenomen is heeft in de regel een gemiddelde tot hoge historisch-archi-

tectonische waarde. Een bijzonder object vormt de boerderij uit de periode van het Interbellum op de hoek van de Bouwkamp en de Oosterboerweg.

In de uitbreidingswijk Oosterboer is een rijke variatie aan vormgeving aanwezig. In deze wijk zijn meerdere architectuurstijlen uit de periode van de jaren '70 tot en met het jaar 2000 te vinden. Desondanks is de architectonische kwaliteit – uitgezonderd enkele fraaie projecten – van de bebouwing in Oosterboer over het algemeen gemiddeld.

Een bijzonder object vormt de boerderij uit de periode van het Interbellum op de hoek van de Bouwkamp en de Oosterboerweg.

Gaafheid:

Bezien vanuit het agrarisch verleden zijn de historische structuren in de wijk vanzelfsprekend niet als gaaf te benoemen. De Oosterboerweg, als meest karakteristiek ruimtelijk element uit de agrarische periode, is in de wijk nog herkenbaar, maar is in de tweede helft van de 20ste eeuw dichtgeslibd met bebouwing. De hoofdopzet van de weg is echter nog steeds goed afleesbaar. De uitbreidingswijk Oosterboer is nog zeer gaaf, wat vanzelfsprekend is voor zo'n jonge wijk.

Zeldzaamheid:

De historisch-landschappelijke structuren in de wijk (wegen, water en groen) en de historische boerderijvolumes en erfstructuren zijn wel zeldzaam, vooral door de

wijze waarop zij in het omliggende weefsel zijn opgenomen.

De uitbreidingswijk Oosterboer is als ontworpen woonwijk uit de jaren '70 tot en met het jaar 2000 niet zeldzaam te noemen. Zij is wel bijzonder, omdat de inpassing van de historisch-landschappelijke elementen hier op een meer uitgesproken en geslaagde wijze plaatsgevonden heeft dan in veel andere wijken in Nederland uit dezelfde periode.

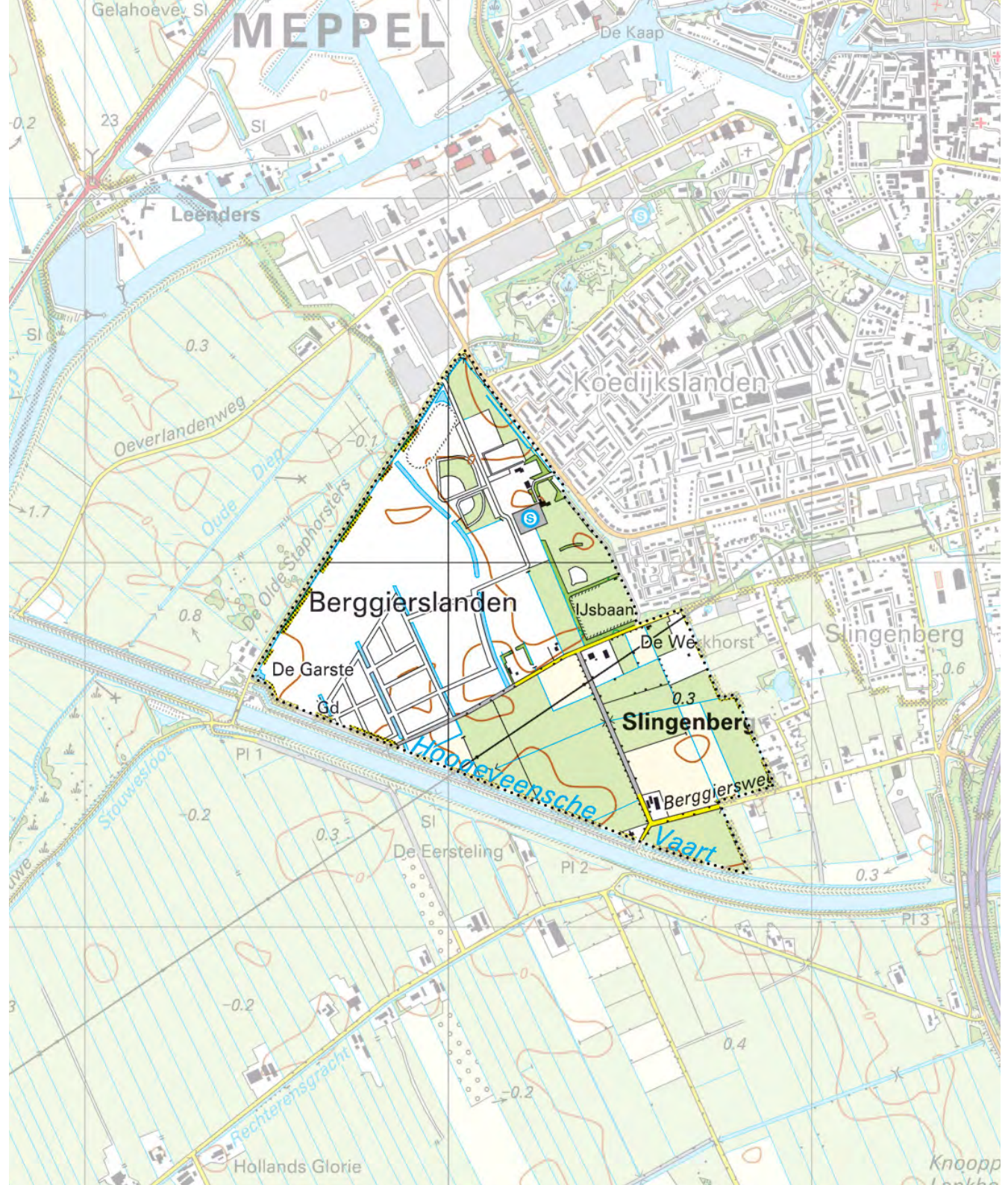
Aanbevelingen

Voor de beleidsuitgangspunten voor dit gebied in algemene zin: zie hoofdstuk 2, paragraaf 2.1 en 2.2.

Voor de standaard-aanbevelingen voor deelgebieden/specifieke structuren: zie hoofdstuk 2, paragraaf 2.3 en 2.4 en het uitvoeringsdocument in bijlage 2 dat te vinden is na hoofdstuk 3.

Voor specifieke, aanvullende aanbevelingen wordt verwezen naar hoofdstuk 2, paragraaf 2.4.

Gebied A6

A6 Berggierslanden

Berggierslanden is de meest recente uitbreidingswijk van Meppel, waarvan de ontwikkeling midden jaren '90 is begonnen en waarvan de realisatie nog niet is afgerond. De stedenbouwkundige opzet van de wijk representeert de tijdsperiode waarin economische groei en vermarkting verzoend moesten worden met duurzaamheid en respect voor landschappelijke schoonheid. Het oorspronkelijke landschap van Berggierslanden behoorde tot de middeleeuwse laagveenontginningen van Staphorst, maar door de aanleg van de Omgelegde Hoogeveense Vaart in de periode 1967-1988 is het gebied afgesneden geraakt van het landschap waar het eens toe behoorde. De wijk zal in haar eindsituatie bestaan uit vijf delen, waarbij de noord-zuid gerichte waterloop langs Valeriaan, en het zogenaamde 'Waterpark', die west-oost door de wijk ligt, de belangrijkste scheidingen zijn. Hiermee wordt de wijk in vieren gedeeld. Het vijfde deel van de wijk ligt ten noordoosten van de stadsringweg Europalaan, en vormt ten gevolge van deze barrière een apart onderdeel. Aan de noordwestzijde van de wijk is sprake van een groene bufferzone die aansluit op het noordelijk van de wijk gelegen natuurreserveaat 'De Staphorst' (De Oeverlanden).

Ontstaansgeschiedenis en cultuurhistorische identiteit

- Het gebied van het huidige Berggierslanden behoorde tot de middeleeuwse laagveenontginningen van Staphorst (veen op een dikke dekzandlaag) en had een smalle strokenverkaveling, die zuidoost-noordwest was georiënteerd. Op historische kaarten staat het gebied vermeld als Bergerslag. Dit vormde een afzonderlijke ontginningseenheid. In de jaren '50 van de 20ste eeuw vond hier een ruilverkaveling plaats. Door de aanleg van de Omgelegde Hoogeveense Vaart in de periode 1967-1988 is het gebied afgesneden geraakt van het landschap waar het eens toe behoorde.
- Het gebied wordt nu aan de noordwestzijde begrensd door de Staphorster Grote Stouwe. Dit is een

dijk die in 1780 van de 'nieuwe sluis' in Zwartsluis in oostelijke richting langs het Meppeler Diep naar het noordoosten, naar Hesselingen, werd aangelegd om het westelijk deel van de gemeente Staphorst tegen het water van het Meppeler Diep (Sethe) te beschermen. De Stouwe bleek echter geen afdoend middel om wateroverlast in dit gebied tegen te gaan. Veenontginning in Hoog Drenthe en stormvloedendeden het Meppeler Diep regelmatig overstromen. Pas na de bouw van dieselgemalen aan het Zwartewater, tussen Hasselt en Zwartsluis (Kostverlorenzijl en Kloosterzijl) kwam er meer beheersing van het water, maar aan de misère vanaf het Meppeler Diep kwam pas goed in 1974 een definitief einde met de bouw

◀ *Luchtfoto aanleg Berggierslanden, 2005. Goed zichtbaar is het onderscheid tussen de locaties waar sprake is van grondwerkzaamheden en de locaties waar hiervan geen sprake is <fotoarchief Stichting Oud Meppel>*

van het grote gemaal Zedemuden, bij Zwartsluis. Na bijna twee eeuwen kon de Staphorster Stouwe het werk eindelijk aan. De Stouwe vormt nu vooral een prachtige recreatieve route langs het Meppeler Diep.

- Naast de Staphorster Stouwe bevindt zich nog een andere stouwe in het gebied: de Westerstouwe. Uit historische topografische kaarten is af te lezen dat deze zandweg en lage kade in het verlengde van de Reeststouwe, een ouder dijkje langs de Reest, in de eerste helft van de 19de eeuw moet zijn aangelegd. De Westerstouwe vervolgde in die periode zijn weg met een kronkelige landweg richting Hesselingen.

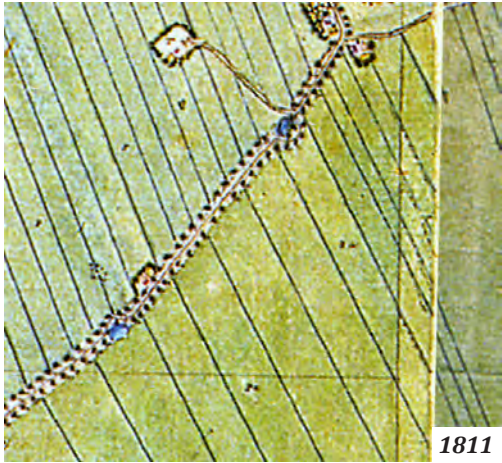
- Na de Tweede Wereldoorlog werd de nieuwe Garsteweg aangelegd, in aansluiting op de Westerstouwe (volgens topografische kaarten tussen 1933 en 1954), vermoedelijk gelijk op met de ruilverkaveling West en Noord, die op Staphorster grondgebied in de jaren '50 plaatsvond. De verbindingsweg tussen de Westerstouwe en Hesselingen kwam hiermee te vervallen. De Garsteweg sloot in het zuidwesten aan op de Staphorster Stouwe en op de Rechterensweg in het huidige Staphorst. De Berggiersweg, die evenwijdig loopt aan de Garsteweg, ontstond rond diezelfde tijd ten gevolge van rechte trekken van een ouder landweggetje uit vermoedelijk het eerste kwart van de 20ste eeuw. Het gebied werd hiermee feitelijk opengelegd, en rond dezelfde periode zien we langs de centrale ontginningslinten bebouwing verschijnen. Vanaf het midden van de jaren '50 groeide de bebouwing ter plaatse van de wegen aan.

- In de periode van de jaren '70 en '80 werd de Omgelegde Hoogeveense Vaart aangelegd ten behoeve van het scheepvaartverkeer richting Hoogeveen, waarmee de situatie drastisch veranderde; het gebied noordelijk van het kanaal werd een afzonderlijk Staphorster gebiedsdeel. De Berggiersweg en de haaks hierop staande Ketelhaarsweg werden

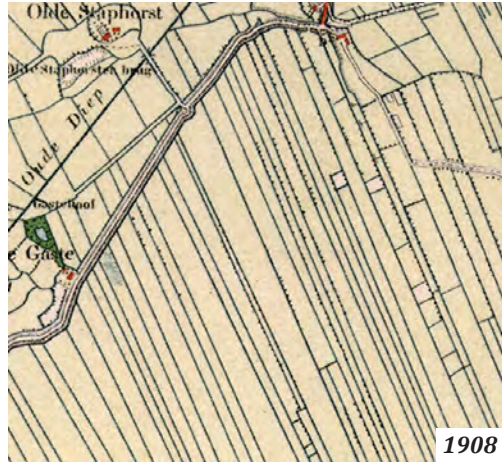
losgesneden van het wegennet van Staphorst, en werden aangesloten op een weg ten noorden van de Omgelegde Hoogeveense Vaart.

- In 1992 diende de gemeente Meppel een verzoek tot grenswijziging in bij het college van Gedeputeerde Staten van Drenthe. Meppel sprak hiermee de wens uit opnieuw aan de zuidzijde te willen uitbreiden, met als argument dat hiermee een evenwichtiger stedelijk gebied zou ontstaan dan met een uitbreiding aan de westzijde van de gemeente. Langdurige procedures startten. Per 1 januari 1997 vond de overdracht plaats van het gebied van Staphorst aan Meppel. Dit vormde de tweede grensverlegging - na het gebied Meppel Zuid - in het zuiden. Staphorst behield het dichter bevolkte oostelijk deel tussen de Slingenberg en Kastanjelaan en Meppel verkreeg het gebied van de huidige wijk Berggierslanden.

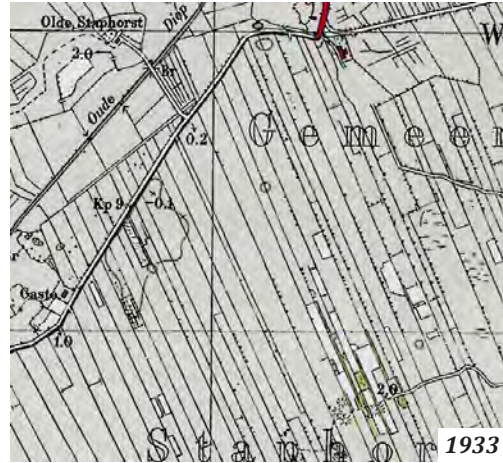
- De planvorming verliep hierna niet vlekkeloos. De benodigde gronden in het gebied waren vooruitlopend op de grenswijziging gekocht door verscheidene projectontwikkelaars, waardoor met belangen van meerdere marktpartijen rekening gehouden moest worden. De gemeente kon niet alle gronden in het gebied tegen een haalbare prijs verkrijgen, waarop besloten werd een samenwerkingsverband aan te gaan in een ontwikkelingsbedrijf. Na een eerste planfase waarin het stedenbouwkundig adviesbureau Bugel Hajema een groot plan maakte, werd in 1998 geconcludeerd dat het plan verkleind moest worden. Bugel Hajema gaf hierop ook voor 'Klein Berggierslanden' een aanzet, die zijn vertaling vond in de Structuurvisie Berggierslanden die in 2000 vastgesteld werd door de gemeenteraad. Duurzaamheid was ook al op dat moment een punt van aandacht: gescheiden rioolsystemen, zonoriëntatie van woningen, en inpassing van de wijk in het landschap. Het gebied moest wel 25 cm worden opgehoogd om wateroverlast te

1811

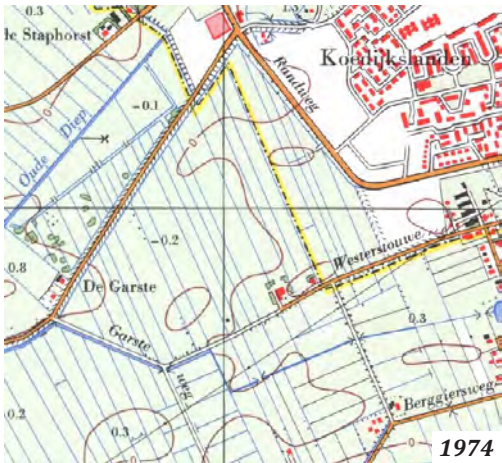
1908

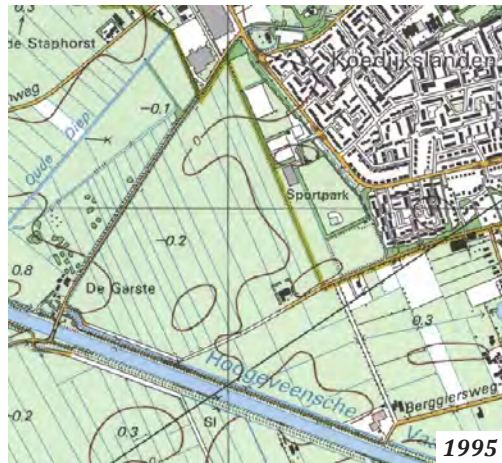
1933

1954

1974

1995

2009

2012

Situatie 2012: bebouwingsbeeld: BAG panden januari 2012; onderlegger: BRT/Top10NL 2009
 <Kadaster / Wikimedia / Jan-Willem van Aalst>

voorkomen. Het plan ging uit van verplaatsing van het sportpark Koedijkslanden, en de aanleg van een rondweg om de nieuwe wijk en aansluiting van deze rondweg op de A32. Deze rondweg richting industrie-terrein Oevers verminderde de verkeersbelasting op Koedijkslanden, en vormde tevens de hoofdontsluiting van het zuidelijk grondgebied van Meppel.

- Het plan strandde bij Gedeputeerde Staten van de provincie omdat deze de positie van de rondweg in de nabijheid van de Staphorster Stouwe en het aangrenzend natuurgebied de Oeverlanden niet verenigbaar achtte. Er werd vervolgens een nieuw stedenbouwkundig plan gemaakt door Bureau Vijn, dat in 2004 door de gemeenteraad van Meppel werd goedgekeurd. Dit plan ging in hoofdzaak uit van de eerdere uitgangspunten, met dat verschil dat de rondweg verviel. De Europalaan zou Berggierslanden van Koedijkslanden gaan scheiden. Hiernaast werd duidelijk dat het overgrote deel van het plan noodzakelijkerwijs in de duurdere koopsector gereaa-

liseerd moest worden. In 2005 werd begonnen met het bouwrijp maken van de grond en met bouwen. De wijk zal zo'n 1000 woningen bevatten.

Bronnen

<Archief gemeente Meppel, dossier 1.731.21, 21871, 21154>

<Canon van Overijssel>

<Heide, R. ter, Grenswijzigingen gemeente Meppel, Kwartaalblad Oud Meppel 2005, jrgang 27, nr 3, blz 12 t/m 16>

<De Staphorster Stouwe 1780, Van stouwe naar supergemaal, www.regiocanons.nl/overijssel/salland/staphorst/de-staphorster-stouwe>

► *Luchtfoto Berggierslanden in aanbouw, 2007. Links het waterpark met de hieraan staande woningen in aanbouw <fotoarchief Stichting Oud Meppel>*

Ruimtelijke en cultuurhistorische beschrijving

◀◀ *Bebouwing aan de Valeriaan. Repetitie van vrijstaande woningen met kap <Jan de Vries Fotografie>*

◀ *Vrijstaande woningen aan de Weegbree <Jan de Vries Fotografie>*

◀◀ *Bebouwing aan de Egelantier. Vrijstaande woningen met kap, en twee-onder-een-kappers <Jan de Vries Fotografie>*

◀◀ *Waterwoningen bij het Waterpark, 2012 <Flexus AWC>*

◀ *De in het stedenbouwkundig plan opgenomen Ketelhaarsweg <Bouwfonds Ontwikkeling in Berggierslanden>*

In de opzet van de wijk zijn de ruimtelijke vormgevingsprincipes van de periode uit het einde van de jaren '90 en de periode na het jaar 2000 duidelijk herkenbaar. De stedenbouw uit deze tijd wordt gekenmerkt door de toepassing van geometrische grondvormen, zuinig grondgebruik in halfopen bouwblokstructuren en de herintroductie van traditionele stedenbouwkundige ruimtetypen, zoals de straat, de singel, etc. De planuitleg van Berggierslanden is op basis van een neutraal, geometrisch raster dat herleid kan worden naar de kavelstructuur die hier aanwezig was ná de ruilverkaveling, en die resulteert in een noord-zuidoriëntatie voor de woningen. Met het doorzetten en omvormen van de noordwest-zuidoost lopende kavelsloten in het westelijk deel van de wijk is een koppeling met de omliggende landschappelijke structuren bewerkstelligd. Eenzelfde vorm van 'duurzaam vertalen' vindt plaats met de groene bufferzone van het natuurontwikkelingsgebied in het noordwesten. De verplichting om een afstand van 200 meter van de Oeverlanden aan te houden resulteerde hier in het verbreden van de sloten, en het geleidelijk overgaan van het bufferzonegebied in de achtertuinen van de villa's en twee-onder-een-kappers die daar aan de rand van de wijk gelegen zijn. Aan de oostkant zijn de cultuurhistorisch waardevolle laanstructuren van de Westerstouwe/Garsteweg, de Ketelhaarsweg en Berggiersweg opgenomen, die in het geval van de Westerstouwe de wijk middels een fietstunnel onder de Europalaan met andere delen van de gemeente verbindt en uiteindelijk met het Reestdal. Helaas is dit verbindend principe niet nader uitgewerkt ter plaatse van de Berggiersweg.

Binnen de orthogonale hoofdstructuur van de wijk met half open bouwblokken ontbreekt een centrum met winkels en voorzieningen, waardoor deze zich

niet laat lezen als een wijk met buurten rondom een centrum, maar eerder als een neutraal raamwerk. Het is met name de diepte vanaf de ontsluitende randweg van de Europaweg, en de wisselende doorsnedeperspectieven ter weerszijden bij het binnengaan via de hoofdentreeroutes, die de wijk leesbaar maken. Opvallend ter plaatse van een groot aantal straten is het ontbreken van stoepen en de toepassing van groene bermen en hagen als afscheiding tussen privé en openbaar domein.

Een kenmerkend element vormt het waterrijke park in het midden van de wijk, dat hier in eerste instantie ontworpen was in verband met een hoogspanningsleidingstracé, dat in een latere planfase toch ondergronds gebracht is.

De wijk zal voor ruim 80% uit half vrijstaande en vrijstaande woningen met kap gaan bestaan, een keuze die het directe gevolg is van het uitgangspunt hier voornamelijk woningen te realiseren in het duurere segment, maar tevens van de wens de wijk zorgvuldig en op bijna terloopse wijze in het landschap te integreren. Hoogbouw aan de randen is er niet, op een enkele lage urban villa met een kap aan de Omgelegde Hoogeveense Vaart na.

De vormgeving van de woningen in de wijk is sterk verwant aan elkaar, en verwijst in enige mate naar traditionele vormtaal. Dit coherente architectonische beeld van de, overigens zorgvuldig uitgewerkte architectuur, is niet toevallig tot stand gekomen, maar is geregisseerd in zogenaamde 'beeldzones', middels een uitvoerig beeldkwaliteitsplan.

Bronnen

<Bestemmingsplan Berggierslanden>

Cultuurhistorische waardering gebied A6

◀◀ *Zicht op de Watermunt, vanaf de noordzijde van de wijk <Bouwfonds Ontwikkeling in Berggierslanden>*

◀ *Vrijstaande woningen aan Bakboort <Jan de Vries Fotograaf>*

◀◀ *Urban villa in de uiterste westhoek van Berggierslanden, 2012 <Flexus AWC>*

◀ *Twee onder een kappers aan Pastinaak, 2012 <Flexus AWC>*

Cultuurhistorische waarden van het gebied

Fysieke waarden

- De historische weg-/laanstructuren van de Westerstouwe/Garsteweg, de Ketelhaarsweg en Berggiersweg inclusief laanbeplanting.

- Het natuurontwikkelingsgebied dat in het noordwesten een uitdrukking vormt van de principes van duurzaamheid die de periode van de jaren '90 en jaren na het millennium kenmerkte, heeft een hoge landschappelijke waarde. Deze inrichting is echter van een te recente datum (na 1965) waardoor een benoeming als cultuurhistorisch waardevolle structuur niet aan de orde is.

- De waterstructuren in noordwestelijke richting die historische waterstructuren in herinnering roepen, hebben een cultuurhistorische waarde.

Beleidsmatige waarden

Een beleidsmatige waardering van de wijk Berggierslanden is niet opgenomen in deze cultuurhistorische verkenning. De wijk is van een te recente datum om deze op een verantwoorde wijze te kunnen vaststellen.

De historisch-landschappelijke elementen (wegstructuren Berggiersweg, Ketelhaarsweg en Westerstouwe) in de wijk daarentegen zijn wel te beoordelen. Deze hebben een hoge waarde.

Aanbevelingen

Voor de beleidsuitgangspunten voor dit gebied in algemene zin: zie hoofdstuk 2, paragraaf 2.1 en 2.2.

Voor de standaard-aanbevelingen voor deelgebieden/specifieke structuren: zie hoofdstuk 2, paragraaf 2.3 en 2.4 en het uitvoeringsdocument in bijlage 2 dat te vinden is na hoofdstuk 3.

Voor specifieke, aanvullende aanbevelingen wordt verwezen naar hoofdstuk 2, paragraaf 2.4.

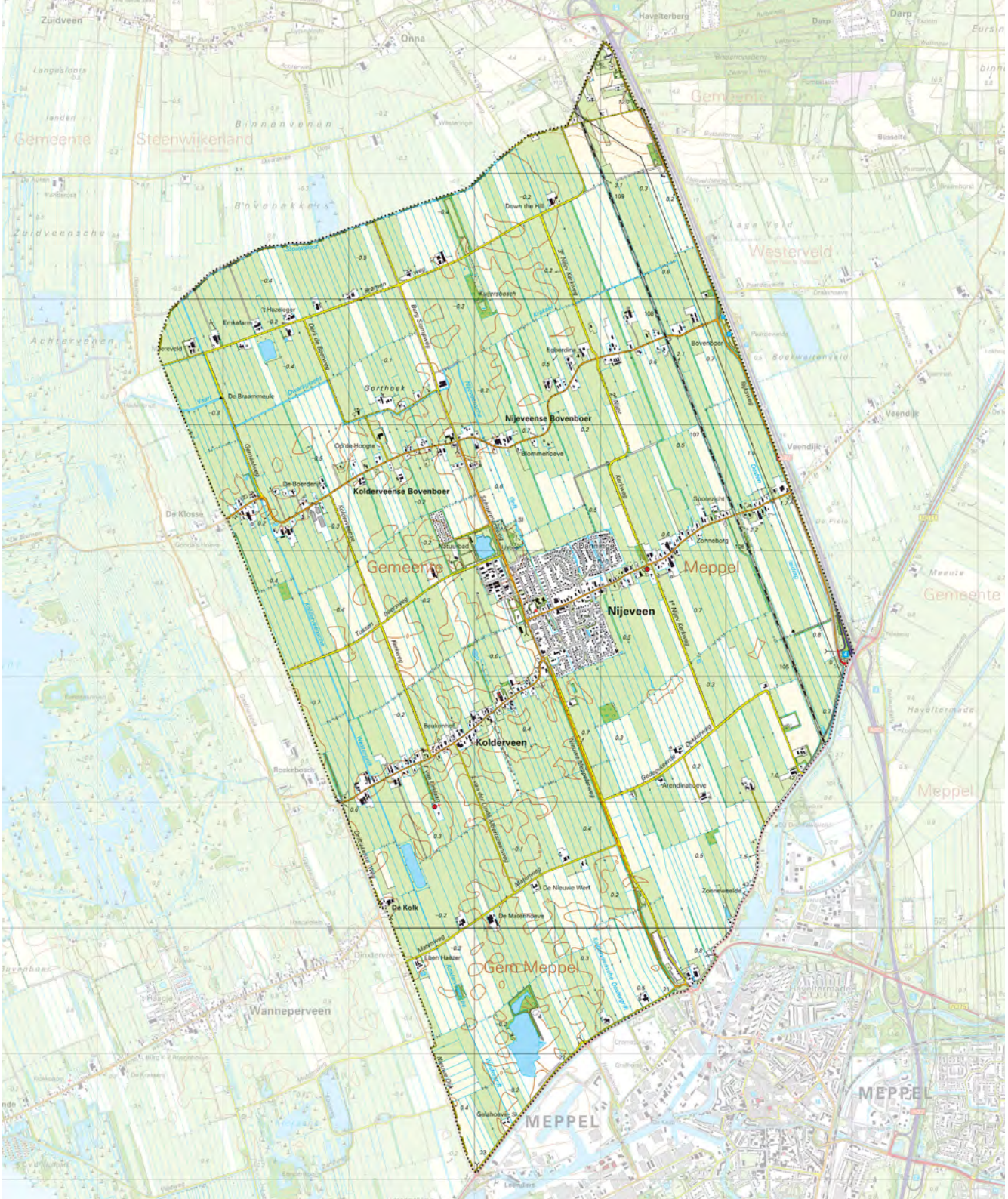

Gebiedsbeschrijvingen
Buitengebieden

Gebied B1

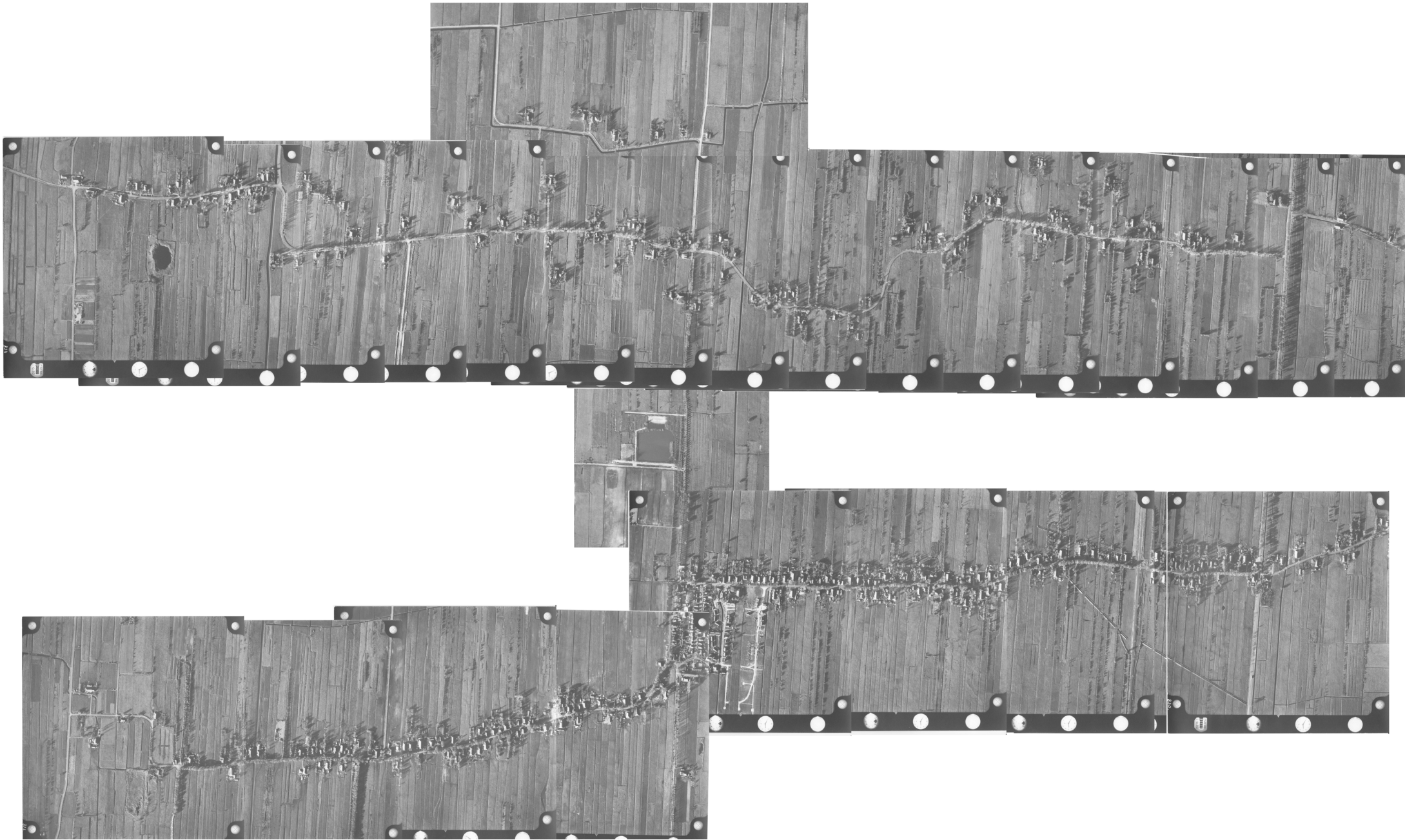
B1 Nijeveen en Kolderveen

Het gebied Nijeveen en Kolderveen ten noordwesten van Meppel is een landelijk gebied met een grote mate van openheid en weidsheid, dat landschappelijk sterk aanleunt tegen de uitgestrekte veenweidelandschappen van Noordwest Overijssel en hier ook naadloos in overgaat. Ondanks het feit dat er in de jaren '60 en '70 ruilverkaveling heeft plaatsgevonden kan het gebied nog altijd worden gekarakteriseerd als een historisch slagenlandschap van hoogveen- en laagveenontginningen dat opvallend ruimtelijk en 'leeg' gebleven is.

Van zuid naar noord bevinden zich in het gebied drie oost-west lopende lintbebouwingsstroken met daartussen onbebouwde weilanden. Het dichtst bij Meppel bevindt zich het oudste lint dat stamt uit de periode van de Volle Middeleeuwen: de niet helemaal in elkaars verlengde liggende bebouwingsstroken van Kolderveen en Nijeveen. Beiden zijn dichtbebouwd, hoofdzakelijk met (voormalige) boerderijen en hebben een bochtig verloop. Zij worden gekenmerkt door een sterk historisch aanzien en hoge ruimtelijke kwaliteit. De uiterst bijzondere ligging van de kerk van Kolderveen is hierin de cultuurhistorische parel. Circa anderhalf tot twee kilometer naar het noorden loopt het 16de - 17de eeuwse, minder dicht bebouwde en onregelmatig slingerende lint van de Nijeveense en Kolderveense Bovenboeren. De Bovenboeren zijn niet te beschouwen als een lint uit één stuk, zoals Kolderveen of Nijeveen, maar bestaan uit verschillende kluften (buurtschappen). Nog eens ruim een kilometer naar het noorden bevindt zich het kaarsrechte en open lint van de Bramenweg. Dit is een ontsluitingsweg uit de periode van de ruilverkaveling die voor wat betreft het westelijk deel ligt op de locatie van een weg uit de jaren '30 van de 20ste eeuw, met op ruime afstand van elkaar staande moderne boerderijen. Na de ruilverkaveling zou er zelfs gesproken kunnen worden van een vierde lint, gelegen tussen Kolderveen/Nijeveen en Meppel: de Matenweg en Gedeputeerde Dekkerweg. Deze zijn echter zo schaars bebouwd dat er eerder gesproken kan worden van ontsluitingswegen.

De dorpskern van Nijeveen bepaalt naast de linten in het gebied het bebouwingsbeeld. Hier zijn ter weerszijden van de historische ontginningsas naoorlogse nieuwbouwwijken gerealiseerd. De ruimtelijke structuur van het historische lint is binnen het dorp niettemin toch herkenbaar gebleven.

Vóór de 19de eeuw bestond alle noord-zuid gerichte infrastructuur in het gebied voornamelijk uit water, aangevuld met slechts enkele paden. In het gebied zijn twee in oorsprong middeleeuwse griften die hieraan herinneren nog goed afleesbaar: de Kolderveense Westergriфт en de Nijeveense Grift.

Ontstaansgeschiedenis en cultuurhistorische identiteit

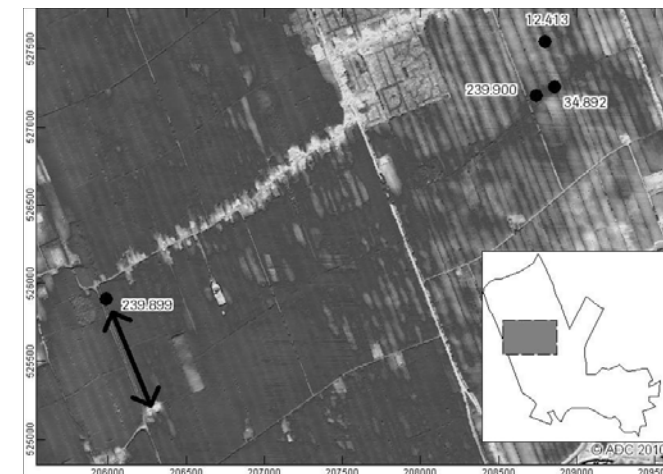
◀ *De historische linten voor de ruilverkaveling. Boven: de Kolderveense en Nijeveense Bovenboeren (inclusief de Gorthoek). Onder: het lint Nijeveen en Kolderveen. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

▶▶ *Vondstlocaties van de boomstamkano's bij Nijeveen en Kolderveen. De boomstamkano's staan onder vier nummers geregistreerd. Nummer 239.899 betreft een vondst die aangetroffen is bij de weg die de wgdorpen van Kolderveen en Wanneperveen verbindt; alhoewel de locatie van de vondst bij Kolderveen is geregistreerd, is de vondst niet nauwkeuriger bekend dan dat het binnen het door de pijl aangeduide tracé lag. <ADC Heritage, Archeologische beleidskaart gemeente Meppel, Amersfoort, 1 juli 2010, p. 78>*

- Kolderveen en Nijeveen vormen nu één landschapstype, dat in meerdere fasen vanaf de Volle Middeleeuwen tot de 20ste eeuw in cultuur is gebracht. Dit bodemkundig gemengde gebied, bestaande uit natte laagten en veengronden door en naast elkaar, loopt op van hoger gelegen gronden in het noordoosten naar lagere in het zuidwesten.
- Na de laatste ijstijd (10.000 jaar v. Chr.) steeg de gemiddelde temperatuur in het gebied, stagneerde de waterafvoer en kwam het grondwaterpeil omhoog, voorwaarden voor veenvorming in de laagten en beekdalen. Vanuit het hoogveengebied in de hogere delen van Drenthe vormden zich een aantal beken, waaronder de Hesselter Aa die door het hier beschreven gebied liep.
- Het hier beschreven gebied vormde in de Vroege Middeleeuwen dus een ontoegankelijke veenwildernis en was als vestigingsgebied weinig aantrekkelijk. Vondsten die wijzen op bewoning in prehistorische of vroeg-middeleeuwse tijd zijn er dan ook niet. Zuidwest-Drenthe lag niettemin ingeklemd tussen drie reeds vroeg bewoonde en relatief dichtbevolkte streken: het Drents Plateau, het Friese kleigebied en de streek rond Vollenhove, aan de Zuiderzee. Op één klein stuk grond na – het uiterste noordoosten van dit gebied Kolderveen-Nijeveen waar zogenaamde celtic fields zijn aangetroffen (aaneengesloten systeem van door wallen omsloten rechthoekige en vierkante kleine akkercomplexen uit de periode 1200 v. Chr. – 200 n. Chr. die daarnaast ook gebruikt werden voor bewoning) – werden de veenlanden bij Kolderveen-Nijeveen vóór de Volle Middeleeuwen vermoedelijk vooral gebruikt als jacht- en visgronden door bewoners uit de aangrenzende hogere zandgronden (o.a. de stuwwal van Havelte). Vondsten die in het gebied gedaan zijn wijzen hierop, zoals houten vaartuigen, boomstamkano's uit de prehistorie die in en

nabij de loop van de Hesselter Aa ten zuiden van het huidige bebouwingslint van Kolderveen (1 stuks) en Nijeveen (3 stuks) zijn aangetroffen, stammend uit de IJzertijd (zo'n 2500 jaar oud). Andere vondsten (bronzen randbijlen e.d.) wijzen zelfs terug naar de periode van de Vroege of Midden Bronstijd (periode 3000 – 1600 voor Christus).

- In de achtste en negende eeuw was er in Europa sprake van een algemene bevolkingstoename, die vooral vanaf de 11de eeuw goed doorzette. Dit leidde er toe dat tot dan toe onbewoonde gebieden geoccupeerd werden. Zo begonnen boeren ook de uitgestrekte natte wildernis van Zuidwest-Drenthe open te leggen, maar waarschijnlijk niet vóór het midden van de 10de eeuw, zoals afgeleid kan worden uit bepaalde belastingafdrachten aan de landsheer, de bisschop van Utrecht. Bij de eerste fase in de occupatiegeschiedenis ging het om bewoners die vermoedelijk afkomstig waren uit de Drentse esdorpen en uit het gebied rond Vollenhove, die zich vestigden op de hogere dekzandgronden ten oosten van Mep-

pel (Broekhuizen, Schiphorst, Ezinge). Kolderveen en Nijeveen werden in een tweede fase ontgonnen, net als de andere middeleeuwse randveenontginningen in Zuidwest-Drenthe, zoals Ruinerwold en Koekeke. Randveenontginningen zijn ontginningen van hoogveengebieden die aan de randen lagen van hogere plateaus en stuwwallen. Dit vond plaats in een lange periode van de 11de tot de 14de eeuw. Dat het gebied van Kolderveen en Nijeveen in de Hoge Middeleeuwen een hoogveenontginning was en geen laagveengebied, zoals de aangrenzende Wieden, bewijzen de vele sporen van hoogveen die in het landschap bij bodemonderzoek zijn aangetroffen.

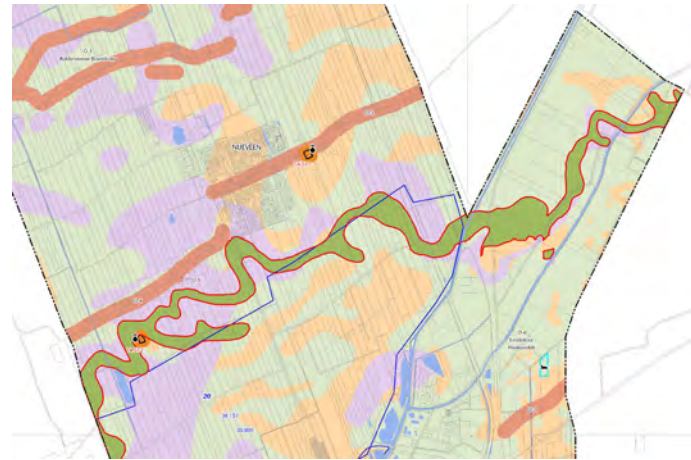
- Met zekerheid kan gesteld worden dat Kolderveen in de 14de eeuw is ontstaan door kolonisatie vanuit Wanneperveen, dat al in de 13de eeuw bestond, mogelijk met behulp van monniken uit Dingstede. Kolderveen wordt vanaf 1368 genoemd als Coldervene en enkele jaren later als Couderveen. De naam zou zijn afgeleid van 'koud' (koudere veen), mogelijk verwijzend naar de omstandigheden waaronder de mensen moesten wonen en/of werken. De kerk van Kolderveen werd in 1362 gesticht. Hiermee kwam een eigen kerspel tot stand, min of meer onafhankelijk van de moederkerk in Steenwijk. Aanvankelijk hebben ook de inwoners van het toen nog kleine gehucht Meppel in Kolderveen gekerkt, totdat Meppel in 1442 een eigen kerkje kreeg. Ook de inwoners van Dinxterveen behoorden bij het kerspel van Kolderveen. De kerk van Kolderveen werd in 1471 voltooid.
- Nijeveen (Hesselerveen of Hesselter Nijeveen, Hesseltervenne, Hesselrevene, Hesselterveen, Nivenne, Nijeffene, Nieuwveen) is een latere ontginning, maar eveneens zeker uit de 14de eeuw, en is ontgonnen vanuit Westerhesselen (Hesselte, Havel-

te); vandaar dat de linten van Kolderveen en Nijeveen niet op elkaar aansluiten en zo'n 400 meter verspringen. De kerk van Nijeveen is in 1477 voltooid. Uit de stichtingsakte van de Nijeveense kerk blijkt dat Nijeveen bij het voltooiën van deze kerk uit 27 erven bestond.

- Waarschijnlijk is Kolderveen en ook Nijeveen een stuk ouder dan 1362. Zoals N. Kuik al in 1985 liet zien, zal Kolderveen al zeker voor 1310 (het moment waarop Havelte een zelfstandig kerspel werd, en zich afscheidde van de moederkerk van Steenwijk, die overigens ook moederkerk van Kolderveen was) een zelfstandig kerspel geweest zijn, wat wijst op een substantieel aantal al bestaande woningen. Hij baseert zich hierbij op een geschrift uit 1461 dat zich waarschijnlijk baseert op een oudere tekst, en waarin de pachtafdracht van zowel Colderveen als Hesselerveen aan de moederparochie Steenwijk geregeld wordt, en waarin Hesselerveen als onderdeel van het kerspel Colderveen beschreven wordt. Dit verwondert omdat in de stukken uit 1310, behorend bij de afscheiding van Havelte Hesselerveen als onderdeel van dat kerspel genoemd wordt. Kuik's conclusie is dat Hesselerveen (Nijeveen) dus onderdeel is geweest van het kerspel Kolderveen, nog voor het jaartal 1310 en per dat jaar naar Havelte overgegaan zou zijn.

- De geofysische oorsprong van de nederzettinngen is niet nauwkeurig aan te geven. Vóór het einde van de Middeleeuwen stroomde door het gebied Nijeveen/Kolderveen een beek, de Hesselter of Hasselter Aa (ook Havelter Aa, en in een latere fase Oude Diep genoemd) die bij Havelte ontsprong, afboog en naar het westen onder de huidige linten van Nijeveen en Kolderveen doorliep, om bij de huidige gemeentegrens bij Wanneperveen naar het zuiden af te buigen

- In naastgelegen kaart met groen, rood omlind aangegeven het beekdal van de Hesselter Aa; in oranje de positie van de kerken van beide nederzettingen. <ADC Heritage, uitsnede archeologische beleidskaart>

en uit te monden in de Sethe, het latere Meppeler Diep. De beekafzettingen zijn nog in de grond aanwijsbaar. De ontginningslinten in dit gebied hebben in eerste instantie vermoedelijk dicht bij deze Hesselter Aa gelopen. In het landschap is de beekloop nu echter nauwelijks meer herkenbaar. Het is niet goed bekend wanneer en met welke oorzaak het deel van de beekloop in het gebied Nijeveen/Kolderveen is dichtgegroeid met veen en in onbruik is geraakt. Een aanwijzing voor de datering is dat Nijeveen oorspronkelijk Hesselerveen werd genoemd (dus ontginning aan de Hesseler stroom) en dat de naam Nijeveen pas in de 15de eeuw werd gebruikt. Daarmee zou de eindfase datering van de Hesselter Aa in het gebied Nijeveen-Kolderveen op circa 1400 komen.

- Het lijkt erop dat de ontginning van Kolderveen en Nijeveen vanuit het veen en niet vanaf een hogere zandrug heeft plaatsgevonden. De zandpakketten onder het veen komen niet overeen met de locatie van de linten. Wel is opmerkelijk dat de kerk van Kolderveen zo'n 370 meter zuidelijk ligt van het huidige in oorsprong middeleeuwse lint van Kolderveen, als solitair bouwwerk te midden van de wei-

landen. Het is mogelijk dat het oorspronkelijke lint van Kolderveen zuidelijker, ter hoogte van de kerk heeft gelegen, net zoals bij Koekange het huidige lint niet samenvalt met het oorspronkelijke, maar hier zijn geen bewijzen voor gevonden. Het kan ook zijn dat men op zoek is gegaan naar een bodemtechnisch veiliger locatie voor de kerk. Voor deze theorie bestaat het argument dat op de plaats waar de kerk ligt een kleine zandrug aanwezig is, die misschien beter geschikt werd geacht voor het bouwen van een kerk en kerkhof, dan de bewoningsas ten noorden daarvan. De zandrug is echter klein, en als het lint van Kolderveen inderdaad op de plek van de kerk gelegen heeft, dan werd men daar ook al snel met het veen geconfronteerd. Er bestaan ook vermoedens dat de oorspronkelijke (oudste) ontginningsas meer in de richting van, of aan de Zomerdijk gelegen kan hebben. Ook hiervoor zijn verder geen bewijzen.

- Het uitgeven van grond door de landheer, de Bisschop van Utrecht, vormde de aanzet voor de ontginning van het wilde veengebied. De ontginning vond plaats vanaf een binnendijk of kadijk (de Olde Diek) (een waterkerende achterdijk) die vermoedelijk gelijk op met het plaatselijk verhogen ten behoeve van de erven tot stand kwam. De kolonisten zullen begonnen zijn met het bouwen van een huis(je) met het hout dat men in het veenlandschap aantrof. Steenen huizen behoorden pas in latere tijden tot de mogelijkheden. Zand voor de ophogingen van de grond werd vermoedelijk gehaald uit de beekafzettingen van de zuidelijker gelegen beek. De sompige veengronden werden vanaf de Late Middeleeuwen, vanaf de 12de en 13de eeuw ontgonnen door vanaf het lint op korte afstand van en parallel aan elkaar ontwateringssloten te graven, waardoor het zogenaamde slagenlandschap ontstond, zoals ook in West-Nederland kan worden aangetroffen. Dit ten behoeve van landbouw en veeteelt. Niettemin was in deze stre-

◀ *Luchtfoto van Nijeveen in 1932. Op de voorgrond de Nieuweweg, haaks hierop de Dorpsstraat. De molen aan de Molenweg, naast de Nijeveense Grift, is in 1933 afgebroken. Nog goed zichtbaar is de smalle kavelstructuur in het landschap die gerelateerd is aan de bebouwing aan de Dorpsstraat (situatie voor de ruilverkaveling). <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

ken het turf maken en de verwerking van het hout, dat overal welig groeide ook zeker een middel om in het onderhoud te voorzien. Bij bestudering van oude verkoopakten blijkt dat de waarde van nog te vervenen land drie- tot viermaal zo hoog lag dan die van de uitgeveende percelen. Het turfsteken was dus een zeer lucratieve activiteit, en veel boeren hielden zich vanaf de Late Middeleeuwen naast hun agrarische bezigheden dan ook bezig met de turfwinning, zeker tot in de 17de eeuw. Het gebied was zelfs aanvankelijk een primaire bron van de turfhandel die zich in Meppel concentreerde. Veel turf werd vanaf daar getransporteerd naar Holland, waar de behoefte aan deze brandstof groot was.

- In de Middeleeuwen moeten de weinige boerderijen grote landerijen hebben gehad, die echter in de loop van de eeuwen als gevolg van de bevolkingsaanwas werden gesplitst in kleinere kavels. Hierbij was in de Middeleeuwen, maar ook in de eeuwen daarna, geen sprake van een monofunctioneel weidegebied zoals wij dat nu kennen. De boeren hadden een gemengd bedrijf, met veeteelt op de lagere delen (tussen de Zomerdijk en de kadijk van Kolderveen-Nijeveen) en akkers in het gebied ten noorden hiervan, globaal in het gebied tussen de huidige linten en de Bovenboer (voor de logica hieromtrent, zie verderop).

- Wat de precieze maatvoeringen waren van de originele ontginningslagen in het landschap is niet precies bekend, maar op de 19de eeuwse kaarten staan slagen getekend met maatvoeringen globaal tussen de 15 en 40 meter breed. De kavels zullen (vrijwel) altijd door sloten zijn begrensd. Opvallend is dat de breedtematen van kavels sterk wisselden en dat kavels van gelijke breedte vaak als bundels bij elkaar lagen. De kavels waren lang niet altijd recht van belijning: vaak hadden zij een gerende vorm, schuin weglopende lijnen, of ze werden zelfs begrensd door

gekromde sloten. De lengte van de kavels, dat wil zeggen stukken land tussen twee parallelle sloten in, waarvan verondersteld kan worden dat zij als één eenheid zijn aangelegd en hebben gefunctioneerd, was aanzienlijk. Soms zelfs enkele kilometers lang, maar dit was een uitzondering. De stukken land tussen twee dwarsloten in waren meestal korter, maar toch vaak nog langer dan een kilometer. Deze dwarsloten waren soms individueel per kavel georganiseerd, maar vaak ook als een lange overspannende dwarssloot vormgegeven. Deze dwarsloten duiden veelal op een nieuwe ontginningsfase. Het aflezen van de landschapsstructuur uit de 19de eeuwse kaarten behoeft echter een kanttekening. De locaties van de sloten uit de ontginningsfase hoeft niet perse overeen te komen met de locaties als aangegeven op de 19de eeuwse kaarten. In de loop van de eeuwen kunnen kavels zijn samengevoegd of gesplitst, en sloten zijn vergraven, gedempt of omgelegd.

- Waarschijnlijk zal ook hier, zoals het geval was bij Koekange, een andere randveenontginning, sprake geweest zijn van gemengd gebruik op de lange smalle kavels, en zal de opstrek (de kavels) oorspronkelijk onderverdeeld geweest zijn in meerdere gebruikszones. De situatie dat een kavel of opstrek maar één gebruik kende, namelijk weiland, is zeker niet historisch. Een opstrek bestond uit woeste grond, heidevelden, hooiland, hakhoutgronden, bouwland, moestuinen en boomgaarden. Bomen waren dus heel normaal op deze opstrekken.

- Opvallend in het gebied waren de kilometers lange gegraven Middeleeuwse griften of graften tussen de percelen die dienden voor de afwatering van het gebied richting de Sethe c.q. het Meppeler Diep. Kolderveen had twee griften, de Kolderveense Westergrift en de Kolderveense Oostergrift. Nijeveen kende er één, de Nijeveense Grift. De drie gegraven kanalen in het gebied, de oudste van Drenthe, had-

den ook een betekenis als vaarweg voor de afvoer van turf maar ook voor andere producten zoals mest en hooi, hout, veldvruchten en van elders komende gebruiksgoederen. De griften waren in eerste instantie particuliere initiatieven en eigendommen en zijn in het hier beschreven gebied niet middels historische bronnen exact te dateren. De oudste mededeling over deze griften zijn te vinden in een geschil over de scheepvaart in deze waterwegen dat in 1573 speelde. In de stukken worden afspraken benoemd die gebaseerd zijn op overeenkomsten uit een eerdere periode waaruit duidelijk wordt dat de griften van eerdere datum moeten zijn dan het jaar 1573. Uit het oordeel valt te begrijpen dat de burens van Nijeveen en Kolderveen de turf met eigen schepen naar Meppel en Zwartsluis vervoerden. Vervening, schipperij en boerenbedrijf waren in dit gebied dus in één hand. De eigenaren van de griften, griftheren genoemd, bekostigden hun onderneming uit het zogenaamde oevergeld. Het oevergeld ontleende zijn naam aan de opslag van turf op de oevers van de griften, waarvoor betaald moest worden. De griften hadden op geregelde plaatsen verbredingen, z.g. wisselplaatsen, om de pramen gelegenheid te geven elkaar te passeren. Via dwarsgriften kon men met de vaartuigen door sloten bij huizen en landerijen komen.

- Daar waar de griften de Dorpsstraat (de vroegere zandweg, de binnendijk of kadijk, het ontginningslint) kruisten waren van oudsher langs het water langere of kortere laad- en losplaatsen, de zogenaamde 'oevers'. Dit waren met beschoeiing versterkte griftwallen voor het lossen en laden der goederen. We zouden deze oeverplaatsen, die in gemeenschappelijk bezit waren en ook gezamenlijk onderhouden werden, kunnen vergelijken met de brinken in de esdorpen. Het waren knooppunten van het openbare leven. In Nijeveen liep langs deze oever een weg

voor aan- en afvoer van de producten. Waar de griften de dijk (d.i. de weg door het dorp) sneed, ontstond nering, zoals bakkerijen, winkeltjes, cafe's en werden ook molens gebouwd. Van deze historische situatie is tegenwoordig niet veel meer te zien. Alleen de straatnamen 'het Oevertje' en het 'Griftestuk' in Nijeveen herinneren nog aan het belang van deze locatie. Het belang van de 'oever' in Nijeveen wordt niettemin onderstreept door het feit dat in de jaren na 1850, toen het asvervoer al intensiever werd, op de oostelijke oever van de Nijeveense Grift een pand het gemeentehuis van de gemeente Nijeveen huisvestte (deze werd door de gemeente eerst gehuurd, en later gekocht van de polder Nijeveen), totdat een gemeentehuis tot stand kwam op de locatie Dorpsstraat 41.

- Direct aansluitend aan de oever heeft in Nijeveen ook een pel- en korenmolen gestaan, die in 1853 tot stand kwam en die in de dertiger jaren van de 20ste eeuw afgebroken werd. Ook aan de Kolderveense Oostergrift stond in de 19de eeuw een molen, globaal meer dan 100 meter ten zuiden van het erf van Kolderveen 11. Wanneer deze is afgebroken is niet bekend. Ook daar was een loswal waar tot 1930 nog turf uit Giethoorn werd aangevoerd. De vestiging van molens in de nabijheid van de 'oevers' doet niet verwonderen in verband met de transportmogelijkheden en het gemeenschappelijk belang dat zij vertegenwoordigden.

- Ook bij de aansluiting van de griften op de Sethe/het Meppeler Diep ontwikkelden zich activiteiten. Ten westen van het lint van Kolderveen bevond zich ooit de Herman Jacobsgrift die naar het buurtschap Leenders liep. Deze is nu niet meer aanwezig, en liep daar waar nu de Nieuwedijk loopt. Het verschijnsel van buurtschappen aan het Meppeler Diep bij de uitmonding van de griften was niet alleen hier, maar ook voor het veengebied ten westen van Kolderveen

► *Sluisje in de Nijveense Grift, ca. 1930. <fotoarchief Stichting Oud Meppel>*

gebruikelijk. Hier ontstonden de buurtschappen Beukers, Zegelenberg en Doosje. Aan de monding van de Kolderveense Oostergrift bevond zich bij de sluis in de Zomerdijk het kleine buurtschapje Grafhorst.

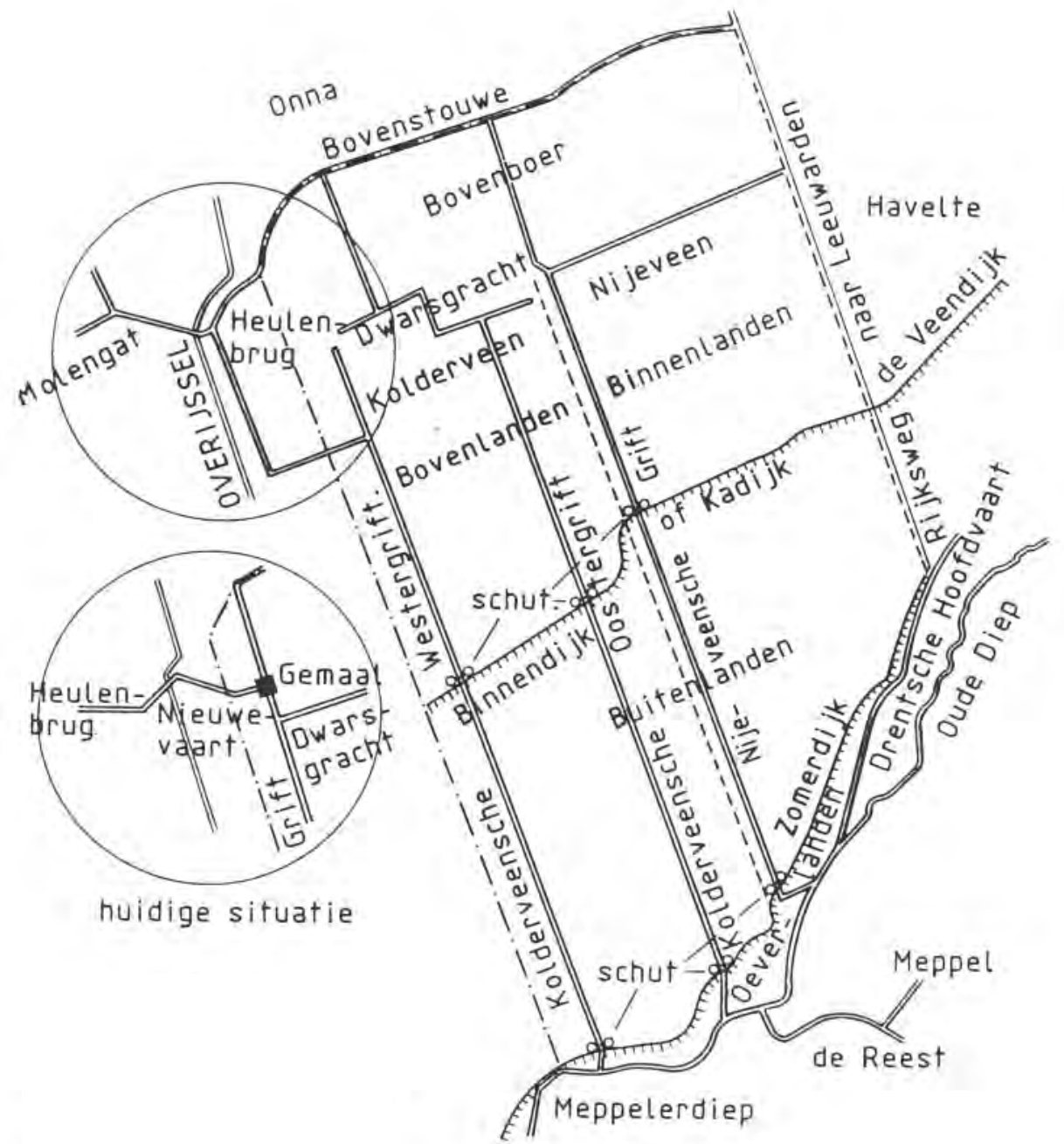
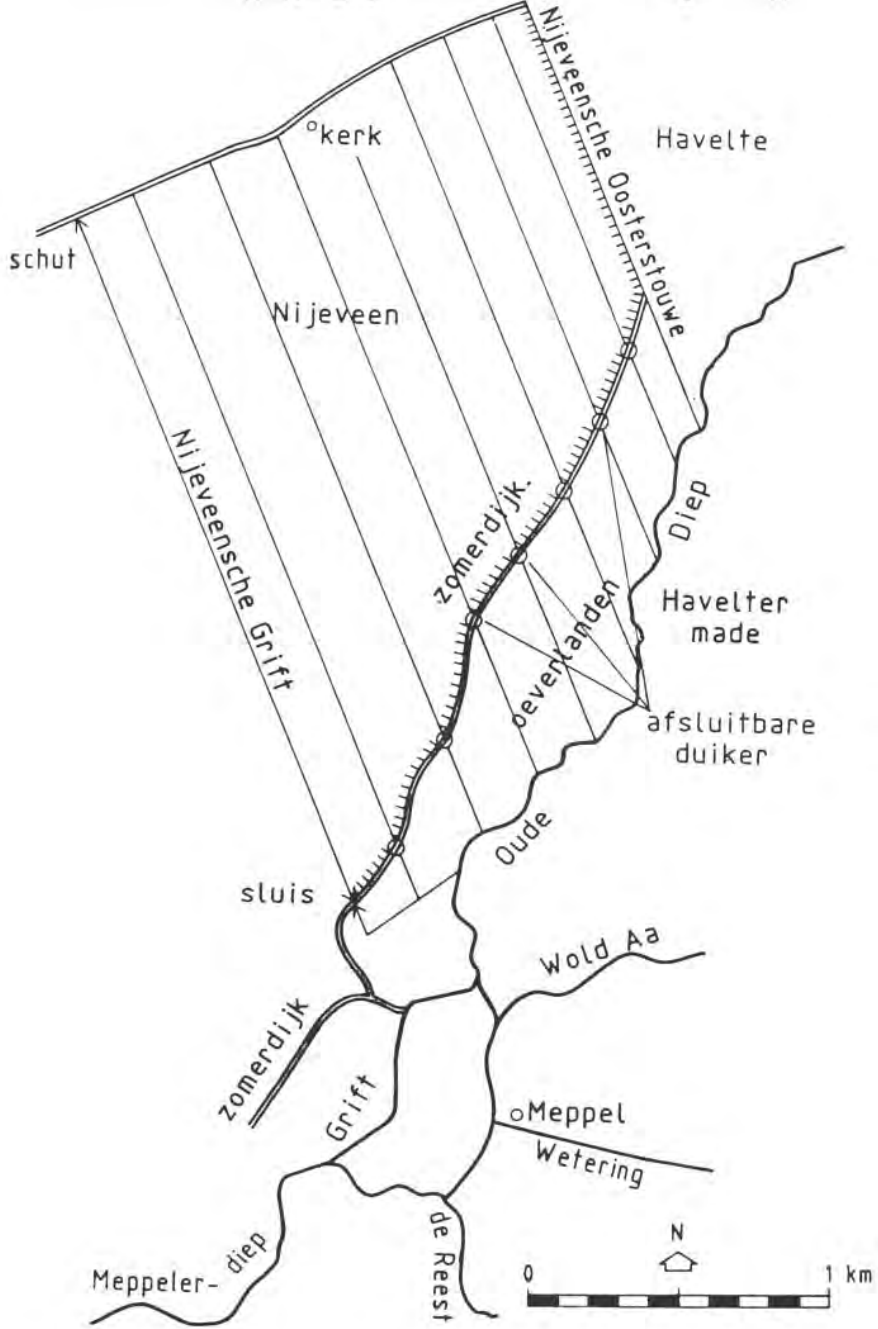
- Het historische ontginningslandschap van Kolderveen – Nijeveen was gebaseerd op een geheel eigen watersysteem (zie het kaartje op de volgende bladzijde). De polder bestond na definitieve aanleg van de kadijk en de laatmiddeleeuwse Zomerdijk uit drie delen: *de Oeverlanden* (het gebied van het huidige Oevers C t/m E; het stuk tussen de Sethe/het Meppeler Diep, het Oude Diep en de Zomerdijk), *de Buitenlanden* (het gebied tussen de Zomerdijk en de Binnendijk/Kadijk (ter hoogte van Kolderveen kadijk genaamd en bij Nijeveen Bovendijk genaamd)), en het gebied ten noorden van de Binnendijk en ten zuiden van de Stouwe. Dit werd ter hoogte van Kolderveen *de Bovenlanden* genoemd, en ter hoogte van Nijeveen *de Binnenlanden*.

- Deze driedeling had een duidelijke relatie met de afwatering, de bevoeiing en de bescherming tegen het water, en vanzelfsprekend ook met het grondgebruik. De Zomerdijk (de Uterdijck) vormde de eerste bescherming tegen hoge waterstanden van de Sethe/het Meppeler Diep en Olde Diep. De kadijk vormde de tweede bescherming, met name tijdens de winter. In aanvang maakten de kolonisten eerst zijlen (afsluitbare duikers) in de Zomerdijk die het wateroverschot in het achtergelegen gebied bij laagwater aan de Meppeler en Olde Diepzijde deden afvloeien. Was dit eerst nog een systeem dat op het niveau van de individuele kavel functioneerde, in later tijden werd de afwatering vervuld door de griften en de hierin aangebrachte sluisen en schutten. De drie griften van Kolderveen en Nijeveen hadden lange tijd hiertoe een zestal schutten, die in de 19e eeuw vervangen werden door drie sluisjes.

- Afwatering en bescherming waren van belang,

maar ook bevoeiing tijdens het natte seizoen vormde een punt van aandacht. Zowel Kolderveen als Nijeveen kenden een wilde bevoeiing van de oeverlanden langs de Olde Diep en het Meppeler Diep (het Uterdijcksland) (huidige Oever C t/m E en gebied Steenwijkerstraatweg). De bevoeiing van de hier aanwezige gemeenschappelijke meentes (onverdeelde gemeenschappelijke weides, die pas zo rond 1880 verdeeld werden) bracht geen kosten met zich mee maar had het bezwaar van de mogelijkheid van een door overstroming verloren gegane hooioogst. De Buitenlanden (de Buterbuut) kenden een gecontroleerde vorm van bevoeiing. Hierbij fungeerde de Bovendijk/kadijk als waterkering tijdens de winter; de schutten in de griften ter plaatse van de Bovendijk waren in deze situatie gesloten om het gebied tussenboers (de Boventuut), tussen de boerderijen aan de kadijk en de Bovenboeren tegen het water te beschermen. Naast de overlast van water voor de landbouw, was de exploitatie van de venen in het gebied ten noorden van de kadijk alleen goed mogelijk wanneer het gevrijwaard bleef van hoge waterstan-

◀◀ *De afwatering van Nijeveen in de late Middeleeuwen.*
 <Coert, G.A., *Het sluisje in de Nijeveense Grift, Kwartaalblad van Oud Meppel Jrg. 15 -2(c), 1993, p. 56*>

◀ *De waterstaatkundige situatie van Nijeveen en Kolderveen omstreeks 1850.*
 <Coert, G.A., *Het sluisje in de Nijeveense Grift, Kwartaalblad van Oud Meppel Jrg. 15 -2(c), 1993, p. 58*>

den. De sluisjes in de Zomerdijk daarentegen stonden 's winters open zodat het water van het Meppeler Diep/Olde Diep kon binnenstromen. In de maand mei aan het begin van de zomermaanden (de groeiperiode) werden de sluisjes in de Zomerdijk gesloten, om de Buitenlanden als weiland te kunnen gebruiken voor het vee, en deed de Zomerdijk weer dienst als waterkering. Nadat het bevoeiingswater was weggestroomd werden de schutten in de Bovendijk getrokken en bestond er weer watergemeenschap tussen de gronden aan weerszijden van deze dijk, waardoor ook de scheepvaart daar weer mogelijk was.

- Het hierboven beschreven bevoeiingssysteem nam in de loop van de eeuwen in belang af. Daarvoor waren verschillende oorzaken. De extensieve bedrijfsvoering veranderde in een meer intensieve. Met het toenemen van de bevolking in het gebied werden de erven kleiner. Men kreeg de beschikking over meer arbeid en mest. De bevoeiing was voor de nutriëring van de grond van minder belang, en bovendien werd de grond schaarser. Kleinere boerderijen kwamen in de plaats van het vroegere grote bedrijf met veengraverij en extensieve veehouderij. Ook ging de afwateringsfunctie van de griften in de loop van de 17de eeuw geleidelijk verloren: de situatie achter de dijk werd natter. Door daling van het land, alsmede als gevolg van de grotere waterafvoer uit Drenthe door de vervening die ook elders plaatsvond, steeg de gemiddelde waterstand in het Meppeler Diep. Natuurlijke lozing van het water uit de venen van Kolderveen en Nijeveen werd daardoor bijna onmogelijk. De wateroverlast begon een knelend punt van zorg te worden.

- Gezien het hierboven beschreven bevoeiings- en ontwateringssysteem en de ontwikkelingen in de 17de eeuw verwondert het niet dat er zich aanvankelijk nauwelijks boerderijen aan de zuidkant van de linten van Kolderveen en Nijeveen bevonden. Nog op

de kadastrale minuut van begin 19de eeuw is te zien hoe weinig boerderijen hier hebben gestaan. Er waren niettemin wel enkele uitzonderingen, oude exemplaren. Een voorbeeld is het erf ter plaatse van het huidige nummer Kolderveen 19 dat op de kadastrale minuut van het gebied duidelijk weergegeven wordt. De contouren van de oorspronkelijke gracht om het perceel is hier nog goed zichtbaar. Interpretatie door een amateurhistoricus actief binnen de Historische Vereniging Kolderveen van een pachtstuk uit de archieven van Kampen zou wijzen op een zeer oude boerderijlocatie van mogelijk voor het jaar 1600.

- Het merendeel van de boerderijen aan het eerste ontginningslint bevond zich echter aan de noordzijde van de kadijk, zoals de kaart van de watervloed van 1825 (kartering van J.J. Sorg Ao) laat zien. Pas met de introductie van de Nieuwe Smildervaart (Drentsche Hoofdvaart) in de jaren '60 en '70 van de 18de eeuw werd het hoge water weer enigszins binnen de perken gehouden (het overtollige water vloede sneller af) en werd het sindsdien ook mogelijk aan de zuidzijde (de Buitenlandzijde) van de kadijk boerderijen te bouwen.

- Voordat het zover was, waren de Bovenboeren (boer = buur, buurtschap, groepje huizen, gehucht) al ontstaan. De ontginningen aan de noordzijde van de kadijk hadden geresulteerd in een zodanige verdichting, dat men de ogen richtte op de veengronden in de Bovenlanden en Binnenlanden, noordelijk van de eerste ontginningen. De Kolderveense en Nijeveense Bovenboeren kwamen hier tot stand. Wanneer de Bovenboeren zijn ontstaan, is niet geheel duidelijk. De bronnen spreken elkaar tegen. Mogelijk hebben al in de 16de eeuw boeren zich hier gevestigd, maar algemeen wordt ervan uitgegaan dat de Bovenboeren pas in de 18de eeuw hun huidige vorm hebben gekregen. De inwoners ervan stonden in maatschappelijk opzicht niet boven, maar onder

die van de 'oude opgaande erven' (vgl. boeren in het esdorp, met keuters aan de overkant van de es).

- De boerderijen van de Bovenboeren lagen in tegenstelling tot de structuren van Kolderveen en Nijveveen niet aan een lint in de vorm van een begaanbare weg c.q. dijk, maar waren gelegen op een natuurlijke zandrug, slechts verbonden met de zuidelijker liggende kadijk via het water en via informele vonderpaden door de weilanden. In de 19de eeuw was hier wel al sprake van een informele oost-westverbinding. Op de kaart behorend bij de watervloed van 1825 (kartering van J.J. Sorg Ao 1826) is deze weergegeven, het zogenaamde 'wonderpad', dat al slingerend langs de huizen, die meestal ongeveer op één rij stonden (behalve in de Kolderveense Bovenboer waar in twee rijen gebouwd was), de Bovenboeren met elkaar verbond.

- De boeren die zich in de Bovenboeren vestigden zullen zich in eerste instantie bezig gehouden hebben met de veengraverij alvorens zij het land tot cultuurland ten behoeve van veehouderij en akkerbouw konden omvormen. Ook hun vee werd geweid aan de zuidzijde van de Kadijk, terwijl op het afgegraven hoogveen, tussenboers 'akkertjes' werden gevormd, om enige landbouwgewassen te kunnen telen. Langs koestegen dreef men het vee van de Bovenboer af naar het weiland. Dergelijke koestegen, die aan weerszijden in sloten lagen, om het vee uit het veen en van de stukjes bouwland te houden, zijn thans niet meer aanwezig.

- Het land ten noorden van de Bovenboeren bleef tot in de 20ste eeuw gebruikt worden om commercieel turf te winnen. Tot in het begin van de 20ste eeuw was de turfmakerij nog in bedrijf, een landschap achterlatend van zogenaamde ribben en kraggen, waarop een vegetatie groeide van blauwgras, bint, russchen, riet, gagel en duilen, met daartussen weer

◀◀ *Watervloed van 1825.
 <Bijker, J. e.a., Nijveveen
 - Dorp uit moeras ontstaan -
 Gegroeid tot welvendend dorp.
 Nijveveen, 1977, p. 145>*

bosopslag. Deze landen – de zogenaamde ‘bramen’-werden gebruikt als hooiland en voor de winning van strooisel voor het vee. Dit deel van de gemeente bleef tot in de jaren ‘30 slechts per boot bereikbaar. Afgezien van wat paden, was er geen sprake van een gewone weg. Het is bekend dat in het gedeelte van de Kolderveense Bovenboer, waar in twee rijen gebouwd was, het laatst turf werd gegraven. Toen de veenderij verdween, was er voor de bevolking daar weinig meer te doen en verdween men naar andere gebieden, waarna vele huizen werden afgebroken zodat thans, behalve in de zgn. ‘Gorthoek’, de tweede bebouwingslijn is verdwenen.

- Ten behoeve van het functioneren van het Zomer- en kadijkensysteem dienden nogal wat werken in stand te worden gehouden en juist hieraan mankeerde – mede omdat het particulier initiatief betrof - het een en ander, waaronder het onderhoud aan de sluisen nabij het Meppeler Diep met ongewenste bevoeiing van het naastgelegen gebied in Overijssel en aanhoudende meningsverschillen met de buurkerspels daar tot gevolg. Dit, en een grote overstroming in het jaar 1825 (het water kwam hierbij vanuit de Zuiderzee tussen Blokzijl en Kuinre en stond tot aan Eursinghe nabij Havelte) maakte het opzetten van waterschappen uiteindelijk onvermijdelijk. In 1862 richtte de Staten van Drenthe het waterschap ‘de Vereenigde Polders Kolderveen en Nijeveen’ op, het eerste waterschap in de provincie Drenthe. Dit waterschap kwam met veel tegenstribbelen vanuit zowel Kolderveen als Nijeveen tot stand, maar ging het onderhoud wel beter regelen. Het waterschap had bij zijn oprichting een oppervlakte van 2.680 ha. Haar eerste geplande werk kwam snel tot stand. Dit betrof het graven van een waterlozing vanaf de Westergrift – Hoek Dwarsgracht naar de Stouwe nabij de Klossebrug (thans afstroomkanaal van het gemaal). Volgens wilde men een verbinding maken tussen de

Nijeveense Grift, het Krakeel en de Dwarsgracht, bij de Gorthoek om eenwording van de polders van Nijeveen en Kolderveen (die daarvoor nog gescheiden waren) te bewerkstelligen. Deze verbindingen kwamen pas na een lange periode tot stand. Onenigheid hierover tussen de ingelanden van de Kolderveense en Nijeveense polder waren hiervan de oorzaak.

- De boezembemaling van Vollenhove (het stoomgemaal bij Vollenhove uit 1919 die in eerste instantie op initiatief van Overijssel tot stand kwam omdat de wateroverlast uit o.a. Kolderveen en Nijeveen bleef aanhouden) had een verlaging van de waterstand in het gebied tot gevolg. Een verbeteringsplan uit 1929 van het gehele watervoerende stelsel van de polders (waaronder de eerder genoemde verbinding van het Krakeel met de Dwarsgracht) verbeterde dit nog verder en resulteerde in een definitieve verlaging van het peil met 20 cm. Dit betekende het definitieve einde van de scheepvaart in het gebied en zou uiteindelijk de aanzet betekenen voor het definitief in verval raken van de historische schutsluisen in de griften. Deze waren voor de waterregulering in het gebied niet meer van belang, en ook de hoeveelheid passerende schepen nam drastisch af. De strikte bemaling vanaf de twintiger jaren zette uiteindelijk ook aan tot verdere ontginning, en aan het einde van de jaren ‘30 was het moeras, dat na de vervening in vorige eeuwen nog was overgebleven, zo goed als geheel in cultuurgrond voor de landbouw en veeteelt herschappen. De veeteelt had hierbij de overhand. Uit de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels behorend bij de kadastrale minuutplannen blijkt dat een groot deel van het gebied al weiland was aan het begin van de 19de eeuw.

- Inmiddels hadden er niet alleen op het gebied van de waterhuishouding en de organisatie van de polder maar ook op andere gebieden vanaf het begin van de 19de eeuw tot aan het Interbellum de nodige

◀◀ *Dorpsstraat van Nijeveen, ca. 1905, gezien in westelijke richting, met op de achtergrond de N.H. Kerk. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

◀ *Station Nijeveen, ter hoogte van de spoorovergang, gezien in oostelijke richting (datering onbekend). Dit station is geopend in 1868 en gesloten in 1938. Het stationsgebouw en het stationskoffiehuis (rechts) zijn in hetzelfde jaar gesloopt. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

◀◀ *Kolderveense Bovenboer met brug over de Kolderveense Oostergrift, ca. 1920. Rechts een voormalige café, ter hoogte van het huidige adres Kolderveense Bovenboer 19. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

◀ *Kolderveen, Zuivelfabriek, ca. 1950. Op de voorgrond de Kolderveense Oostergrift. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

wijzigingen plaatsgevonden. De kerspels Nijeveen en Kolderveen, die tot 1795 tezamen met Meppel dezelfde schulte (rechterlijk functionaris op lokaal niveau, aanspreekpunt voor het gewestelijk bestuur) hadden, waren tijdens de roerige periode van de Bataafse Republiek en de Franse 'bezetting' van Nederland tot één gemeente samengesmeed. Dit werd definitief in 1813, met uiteindelijk een gemeentehuis in Nijeveen tot gevolg.

- De weginfrastructuur begon te groeien. In 1825-1829 werd de rijksstraatweg Meppel-Leeuwarden aangelegd op de grens van de gemeente Havelte en Nijeveen in het oosten van het gebied (de weg loopt nu nog langs de A32). De weg telde aanvankelijk meerdere tolhekken en herbergen. Niettemin kwam hiermee een eind aan het geploeter in de modder, en werd het mogelijk – weliswaar met een omweg – Meppel over een verhard wegdek te bereiken. Het personen- en postvervoer kon hierdoor veel sneller opschieten.

- Ook de spoorinfra deed zijn intrede. Het eerste baanvak van de spoorlijn Meppel – Friesland, n.l. Meppel – Heerenveen werd in 1868 geopend en nog datzelfde jaar werd er bij Nijeveen een proefhalte gevestigd. In 1873 kwam hier definitief een vaste halte die gefunctioneerd heeft tot 1938. Hier werd - afgezien van het personenvervoer - ook goederenvervoer verzorgd, onder meer van exportbiggen, boter uit de stoomzuivelfabrieken, veevoeder, steenkool en turfstrooisel. Na de sluiting van het stationnetje werd het gebouw afgebroken en een stukje woeste grond, begroeid met riet, onkruid en struiken is het enige dat bij de spoorbaan nog herinnert aan die tijd.

- De agrarische sector organiseerde zich. In 1893 vond in Kolderveen een oprichtingsvergadering plaats ten behoeve van de coöperatieve melkfabriek 'De Venen' die in 1894 in werking trad. In 1898 was ook een coöperatieve melkfabriek, genaamd 'De Een-

dracht' in Nijeveen een feit. De streek ging zich meer en meer toeleggen op melkproductie en fokvee, waar Kolderveen en Nijeveen zelfs landelijke faam mee opbouwden. De zuivelfabrieken zouden gedurende een lange periode van belang blijven, en illustreerden de toenemende rationalisatie en mechanisatie van het agrarisch bedrijf.

- Met de introductie van de mechanische ontwatering veranderde het gebied Nijeveen - Kolderveen in de periode 1875 – 1930 definitief van een 'vaarpolder' in een 'rijpolder'. Voorheen was in oost-westrichting alleen sprake van een oost-west zandweg die de linten Kolderveen en Nijeveen met de straatweg verbond. De noord-zuidverbindingen waren zeer smalle zandpaden, lopend over de erven van sommige boerderijen, soms langs zg. 'steegen'. Bekend zijn de Bootmansweg, de Mandensteeg, de Kerksteeg (recht tegenover de NH kerk van Nijeveen) en Schuurmanssteeg. Hiernaast waren voetpaden aanwezig langs de griften. In 1875-1876 werden de dijken van Kolderveen en Nijeveen na lang soebatten in de gemeenteraad bestraat en met eiken beplant. Men zag in dat hiermee uiteindelijk niet gewacht kon worden. De historische ontginningslinten vormden immers de directe verbinding met de rijksstraatweg in het oosten en vormden tevens de ontsluiting van Wanneperveen.

- Kort daarop, in 1879-1880 besloot de gemeenteraad tot de aanleg van een straatweg naar Meppel, de huidige Meppeler- c.q. Nijeveenseweg. Dit ter vervanging van de voetpaden langs de griften en ter vervanging van het omrijden via de rijksstraatweg. De Meppelerweg kreeg een tol (tolhek en tolgaarderswoning) op de kruising van de Kolderveensedijk met deze weg. De weg werd beplant met iepen en later, toen deze slachtoffer van de iepziekte werden, met populieren. Langs de slootkanten werd twijgwilg geteeld om dit gewas jaarlijks te verkopen aan

Café J. H. Oosting, v.h. Ter Haar Nijeveen.

◀◀ *Weg van Meppel naar Nijeveen en Kolderveen, de huidige Meppeler- c.q. Nijeveenseweg, ca. 1910 <fotoarchief Stichting Oud Meppel>*

◀ *Kolderveense Westergriфт in de nabijheid van de Kolderveense Bovenboer. De foto geeft de situatie weer zoals deze was voor de ruilverkaveling. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

◀◀ *Café op de hoek van de Dorpsstraat en de rijksstraatweg. Hier nog met benzinepomp, ca. 1940. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

◀ *Kolderveen gezien in oostelijke richting, ca. 1960. Aan de linkerkant nr. 20. Het pand daarachter, nr. 18, is in 1965 afgebroken. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

de Meppeler mandemakers. De Meppeler- c.q. Nijeveenseweg gaf aanleiding voor de bouw van een woonbuurt. In de jaren '20-'30 werd de Nijeveensewegbuurt gebouwd voor arbeiders en lagere middenstand. Deze buurt heeft nooit een vervolg gekregen in verdere uitbreidingen en steekt tot de huidige dag als een woonstraat in het landschap.

- Niet lang daarna, in 1881 kreeg ook de 'Gortebrijhoek' ten noorden van de Kolderveense Bovenboer een voet- en vonderpad waardoor ook dit gebied ontsloten werd. Het vonderpad dat de bebouwing van de Bovenboeren met elkaar verbond werd vervangen door een zandweg die in etappes werd aangelegd en in drie jaar klaar kwam. Hier moest men in verband met nog plaatsvindend varend verkeer en de waterlozing nogal wat voorzieningen, waaronder vele bruggetjes, treffen. Tevens werd een weg naar de Bovenboeren aangelegd: de al bestaande Schuurmanssteeg, een gemeentelijk voetpad, werd een rijweg met een behoorlijke breedte. Al in 1901 besloot men de wegen in de Bovenboeren en de Schuurmansweg te verharderen. De haakse bochten in de weg door de Bovenboeren werden hierbij op last van Gedeputeerde Staten afgerond. De wegen werden voorzien van bomen. Hiervoor werden 1800 populieren en 100 lindebomen aangekocht, de laatste voor de Schuurmansweg.

- Voorlopig sluitstuk van de ontwikkelingen vormde in de jaren '30 van de 20ste eeuw het verzoek aan het waterschap de bereikbaarheid van het noordwestelijk gebied ('De Bramen') over de weg te onderzoeken. Dit deel van het gebied werd tot dat moment nog hoofdzakelijk per boot ontsloten. In 1933 werd hierop een zandweg aangelegd (ter plaatse het huidige westelijke deel van de Bramenweg). Bij die gelegenheid werd ook een kortere verbinding met Steenwijk tot stand gebracht.

- Na de Tweede Wereldoorlog vond een sterke

bevolkingsgroei plaats en werd landelijk de landbouw sterk geïntensiveerd. De bemaling bij Vollenhove bleek niet aan de gestelde eisen te voldoen. Dit was enerzijds te verklaren door de lange afvoerweg naar het gemaal, waardoor in natte perioden de waterstand vaak toch ver boven het vastgestelde peil kwam. Anderzijds bracht de ontwikkeling in de landbouw mee dat men overal trachtte de productie op te voeren en de omstandigheden te verbeteren. De waterstand moest omlaag. Het waterschap wenste zelf een gemaal bouwen, maar toen men bij de Cultuur Technische Dienst in Assen om subsidie aanklopte bleek deze alleen bereid te subsidiëren als er ook verruikaveld werd. In 1959 vond een stemming plaats met een meerderheid van stemmen voor. Vanaf 1960 tot aan 1972 vond de ruilverkaveling plaats waarbij over een lengte van ongeveer 25 kilometer nieuwe waterlopen werden gegraven en de bestaande over ongeveer 21 kilometer opgeschoond of verbeterd. Het nieuwe gemaal 'de Broammeule' met een eigen afvoerkanaal via de Nieuwe Vaart naar het westen werd eind 1961 in dienst genomen. Door het gemaal werd het mogelijk door middel van slotendemping 10-30% winst aan cultuurgrond te bereiken. Het nog middeleeuwse patroon van zeer smalle kavels gescheiden door sloten, werd nu grondig getransformeerd en de kavels werden vaak drie keer zo breed. Door diepploegen, egalisatie en het graven van nieuwe sloten werden nieuwe kavels gemaakt. De maatvoeringsverhoudingen van de kavels veranderden. In de oorspronkelijke toestand hadden de agrarische percelen een gemiddelde breedte tussen de 20 en 30 meter en waren bijzonder langgerekt. Na de ruilverkaveling ontstonden percelen met een gemiddelde breedte van tussen de 70 en 90 meter en een lengte van 500 à 700 meter. De provinciegrens tussen Drenthe en Overijssel werd door de ruilverkaveling nadrukkelijker zichtbaar, want in het Over-

ijsselse bleef het landschap kleinschalig, met veel smallere percelen.

- Veel van de historische waterstructuren verdwenen, waaronder een groot gedeelte van de Kolderveense Oostergrift. Deze grift lag ten oosten van het erf van Kolderveen 19, resp. Kolderveen 34, ten westen van het erf van Kolderveense Bovenboer 19 en ten oosten van Gorthoek 10. Nu is deze grift nauwelijks meer in het landschap herkenbaar. Bij Groeneveld, in het gebied van Oevers E resteert alleen nog een deel ten westen van de begraafplaats ter hoogte van het crematorium en tussen de Bremenbergerweg (N375) en de Matenweg is ook nog een deel aanwezig. Ook de Leislout die in het zuiden van het gebied de Kolderveense Ooster- en Westergrift met elkaar verbond verdween door de ruilverkaveling. Deze lag oorspronkelijk ter plaatse van het huidige industrieterrein Oevers C t/m E, en vormde in de 19de eeuw de scheiding tussen het grondgebied van de gemeente Meppel en de gemeente Nijeveen-Kolderveen.

- Na de ruilverkaveling resteerden van de griften eigenlijk alleen nog de Kolderveense Westergrift en de Nijeveense Grift, beiden niet meer in gebruik als vaarweg door de aanwezige dammen en wegen (met duikers). Tevens bleef de waterstructuur van het Krakeel bij de (nieuwe) 3e Nijeveense Kerkweg gehandhaafd. Ook de Dwarsgracht die ter plaatse van de Gortebriehoek ooit de verbinding vormde tussen de Kolderveense Wester- en Oostergrift is nog historisch. Ook de 'Waterleiding' ten zuiden van Nijeveen, hoewel volgens de topografische kaarten niet van historische origine, bleef herinneren aan de historische natte laagte die hier in het gebied aanwezig was. Het is aangelegd in het tracé van een al lang verdwenen veenstroompje, de Hesselter Aa. In ditzelfde tracé kwam in 1870 de eerder genoemde primitieve boomstamkano uit het veen tevoorschijn. Het aangrenzende 'Veentie' dat hier wel op de lo-

◀◀ *Bramenweg 9, Nijeveen. Foto uit 1963. Dit is één van de boerderijen die in de ruilverkavelingstijd zijn gebouwd. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

◀◀ *Gemaal 'de Broammeule' aan de Gemaalweg, het gemaal is in 1961 in gebruik genomen. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

catie reeds lange tijd aanwezig was, bleef ook gespaard.

- Tijdens de ruilverkaveling werden ook de wegen aangepakt. Vijf kilometer bestaande weg werd verbeterd en verhard en ongeveer 22 kilometer aan nieuwe wegen werd aangelegd. Meest opvallend was in het meest noordelijk deel van de polder ter plaatse van het oude gebied van 'De Bramen' de nieuwe oost-west lopende weg, de Bramenweg, die voor wat betreft het westelijk deel aangelegd werd op de locatie van de zandweg uit de jaren '30. In het zuiden werden vergelijkbaar de Matenweg en de Gedeputeerde Dekkerweg gerealiseerd. Aan deze wegen verschenen nieuwe boerderijen. Totaal werden twintig nieuwe boerderijen geplaatst en kregen circa tien boeren door opschuiving een andere boerderij.

- Maar niet alleen oost-westwegen werden aangelegd. Ook noord-zuidwegen verschenen, waaronder de 1ste, 2de en 3de Nijeveense Kerkweg, de Kolderveense Kerkweg en de Lambert van der Linde Albertszoonweg. Verder kwamen de Tussenboersweg, de Bremenbergweg, de Dillenweg en de Derk de Boerweg tot stand.

- Tijdens de ruilverkavelingsperiode werden ook bestaande wegen verbeterd. De meest opvallende was de Meppelerweg. Deze werd te smal bevonden en kreeg een rijbreedte van 6 meter. In 1976 werd ook de Dorpsstraat in Nijeveen verbreed. De rijbreedte ging daar ook naar 6 meter.

- Veel historische wegen werden aangepast. Enkele historische paden bleven echter bewaard zoals de Mandensteeg, met aan weerszijden boswallen met bomen. Deze steeg liep oorspronkelijk vanaf de Dorpsstraat naar de Bootmansweg aan de andere kant van de Stouwe en was onderdeel van de historische weg van Meppel naar Steenwijk. Tot kort na de oorlog reed men hier nog met paard en wagen door. Later was het alleen nog als pad bruikbaar.

- Naast de ruilverkaveling werd door de streekverbetering van 1960 tot 1966 veel heilzaam werk verricht in de vorm van cursussen, voorlichting en advies. Er werden voorbeeldstallen en -hokken voor varkens en kippen gebouwd, terwijl er ook veel huishoudelijke voorlichting gegeven werd.

- De wens tot schaalvergroting leidde ertoe dat zo'n zeventig jaar na oprichting, in 1962 de coöperatieve melkfabrieken van Kolderveen en Nijeveen werden samengevoegd. In 1966 sloot ook 'Wanneperveen' zich aan bij zuivelfabriek 'De Venen', gehuisvest in Kolderveen. Op het hoogtepunt werd hier 20 miljoen liter melk per jaar verwerkt. Het gebouw van 'de Eendracht' in Nijeveen werd na de sluiting in 1962 tot 1974 een vleesfabriek, en werd hierna afgebroken. Op de locatie werd een sporthal met dezelfde naam gebouwd. De zuivelfabriek 'De Venen' was tot 1995 in werking en ging uiteindelijk door fusies op in het grote geheel van Coberco Friesland Dairy Foods, waarop de fabriek in Kolderveen gesloten werd. Het fabrieksgebouw werd in 1998 verworven door de coöperatie De Venen en er werden woon- en werkateliers en een expositieruimte voor creatieven in gehuisvest. Het gebouw is met zijn hoge schoorsteen nog steeds een belangrijk element in het silhouet van het landschap.

- De rijksstraatweg werd in de periode na de Tweede Wereldoorlog aangepakt en verbeterd. In de periode 1950-1970 vonden er verbeteringen buiten het gebied Nijeveen-Kolderveen plaats aan de -nog-enkelbaans autoweg. Pas begin jaren '70 werd het onveilige wegvak tussen de Pijlebrug en Havelterberg aangepakt. Er werd een gloednieuw ongelijkvloers tracé naast de bestaande weg gelegd dat geschikt was voor een autosnelweg, maar er werd vooralsnog maar één rijbaan aangelegd die eind 1973 opengesteld werd. Pas rond 1985 vond de omvorming van Pijlebrug-Havelterberg tot tweebaans autosnelweg

◀ *Luchtfoto van Nijeveen, omstreeks 1974. In het midden van de foto de Nijeveense Grift. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

plaats. Het traject werd in februari 1986 opengesteld. Het gedeelte tot aan de rondweg Meppel, inclusief de nieuwe Pijlebrug in autosnelwegformaat, volgde in september van dat jaar. Rond diezelfde tijd, ergens tussen 1985 en 1988 werd ook de Nieuwe Meppeler-c.q. Nijeveenseweg aangelegd, ter ontlasting van de bewoners van woningen aan de oude Nijeveenseweg, direct achter de watertoren.

- Zo'n tien jaar daarvoor, in 1977 vierde Nijeveen haar 500-jarig bestaan, en in dat jaar werden het zwembad De Duker en molen De Sterrenberg gebouwd. De molen kwam vanuit het Duitse Weener naar Nijeveen op initiatief van het gemeentebestuur. Eerder stond in Nijeveen al een molen bij de Nijeveense Grift, zoals eerder beschreven (in 1933 gesloopt). De naam Molenweg herinnert daar nog aan.
- Gedurende de jaren '70 was Nijeveen al flink aan het uitbreiden en groeide het uit van een lintdorp naar een kern met nieuwbouwwijken, die het karakter van het dorp sterk wijzigden. Al in de jaren '30 was ten zuiden van het lint een heel kleine uitbreiding ontstaan langs de Nieuweweg, maar deze was nog van een bescheiden omvang. Pas na 1940 deden zich nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen voor in de vorm van uitbreidingen, eerst ten zuiden van het dorpslint. De eerste uitbreidingen waren herkenbaar aan de rechthoekige structuur van de wegen en ze kenmerkten zich door eenvoudige bebouwing, met een eenduidige ontsluiting en verkaveling. Vervolgens werden gedurende de jaren '60 en '70 uitbreidingswijken gerealiseerd met een planmatige opzet, waarvan enkelen zich onderscheidden door een lossere verkaveling. De uitbreidingen schoven hierbij geleidelijk op naar het oosten. Ook kwam in deze periode de eerste uitbreiding ten noorden van het lint tot stand. Hierna volgden in de jaren '80 en '90 nieuwbouwwijken met meer architectonische variatie. De wijken waren door

hun eenduidige en van het gebruikelijke orthogonale stratenpatroon afwijkende stedenbouwkundige structuur duidelijk herkenbare eenheden met veelal een mix van seriematige en individuele bebouwing. Direct na de millenniumwisseling volgde ten noorden van het lint de wijk Danninge Erve met ruime kavels, die een eigen ontsluiting kende met slechts één aansluiting op de Dorpsstraat. Dit in afwijking van de eerdere wijken die ook aangesloten werden richting Meppelerweg/Schuurmansweg. Er bleek hierna nog behoefte aan verdere uitbreiding, en vanaf 2005 volgde Danninge Erve Zuid waar voor een deel van de bebouwing geëxperimenteerd werd met welstandsvrij bouwen, en dat per 2014 verder uitgebreid zal worden. Nijeveen verkrijgt hiermee een min of meer rechthoekig grondplan. In de laatste uitbreiding wordt aangesloten op de slagenstructuur van het landschap, en wordt uitgegaan van een ringontsluiting met aan de buitenzijde en aan de binnenzijde van de bebouwing een behoorlijke groenzone. In het plan zal het groen op het niveau van dorps- en wijkgroen strategisch ingezet worden om mooie randen en overgangen met de andere woonsferen en het omliggende landbouwareaal te bereiken. In 2012 vond een reconstructie van het centrumgebied van Nijeveen plaats; een vanzelfsprekende keuze gezien de groei van het dorp.

- Hiermee zijn de ruimtelijke ontwikkelingen aan de oostzijde van de Schuurmansweg wel beschreven. Ook aan de westzijde van de Schuurmansweg vonden bij Nijeveen in de naoorlogse periode planmatige ruimtelijke ontwikkelingen plaats. In de jaren '60 en '70 kwamen hier de begraafplaats en het natuurbad in combinatie met een camping tot stand. Het bad vormde een vanzelfsprekende invulling van de grondwinningsput die hier gemaakt was ten behoeve van de ruilverkavelingswerkzaamheden. In de jaren

◀◀ *Luchtfoto van plan Noord in Nijeveen omstreeks 1975. Het gebied De Wilgen en De Berken zijn in aanleg. De bebouwing aan de Polderstraat, Karspelstraat, Schoutstraat en Rembrandtstraat is reeds voltooid. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

◀ *Dorpsstraat te Nijeveen, 1988. Foto gemaakt vanaf molen 'De Sterrenberg' in noord-oostelijke richting. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

◀◀ *Danninge Erve Zuid in aanleg, 2005. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

◀ *Burgemeester van Veenlaan te Nijeveen, gezien in zuidelijke richting, 1995. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

▶▶ *Klokkenstoel op de algemene begraafplaats aan de Schuurmansweg te Nijeveen. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

'90 werd de locatie van de camping asielzoekerscentrum, waarna hier het recreatiepark 'De Wiede Landen' met vakantiewoningen tot stand kwam. De vakantiewoningen hebben inmiddels de status van reguliere woonhuizen gekregen. In de jaren '80 en '90 volgde een eerste aanzet van het bedrijventerrein Spijkerserve tussen begraafplaats en natuurbad. Deze breidde zich in de jaren daarop uit. Het bedrijventerrein heeft een orthogonale stedenbouwkundige opzet met ontsluitingsstraten. Het werd hier mogelijk gemaakt om bij het bedrijf een woning op te richten, wat in veel gevallen gebeurd is. Hierdoor kent het terrein zowel middelgrote als kleine gebouwen.

- Een bijzonder element vormt het Van der Woudepark aan de oostzijde van de Schuurmansweg dat in 1997 is aangelegd en genoemd naar de laatste burgemeester van Nijeveen. Het park ligt direct naast de dierenweide en de ijsbaan van het dorp.

- Kort na de opening van het Van der Woudepark vond de gemeentelijke herindeling plaats en hield de gemeente Nijeveen, waartoe ook Kolderveen, de Bovenboeren en de buurtschappen Gorthoek en De Kolk behoorden, op 1 januari 1998 op te bestaan als zelfstandige gemeente, en ging deel uitmaken van de gemeente Meppel.

- Meppel gaf met de Ontwikkelingsvisie 2030 de aanzet voor het realiseren van de nieuwe Meppeler woonwijk Nieuwveense Landen in het zuidelijk gedeelte van het gebied. De woonwijk zal – uitgaande van de bijstellingen na een al te ambitieus begin – bestaan uit circa 3000 woningen. Het opnemen van historische en landschappelijke elementen uit het slagenlandschap staat centraal in het plan (griften, paden, boomsingels, Bremenberglas); tevens een zekere afstand van de bebouwingskern van Nijeveen. De vooroorlogse Nijeveensewegbuurt die centraal in het plangebied ligt zal ruimtelijk intact gehouden

worden. Langs de gehele N375 is een groene zone gepland, waarin een aantal recreatieve functies worden opgenomen, waaronder de Bremenberglas. Dit water, een zandwinlocatie op de plaats waar ooit al historische poelen lagen, zal volgens de plannen op termijn omgevormd worden tot een recreatieplas.

◀◀ *Molen 'De Sterrenberg', Tijdens de herbouw, het plaatsen van het achtkant, de molenas en de wieken. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

◀ *Jongveekeuring en prijsuitrijking, 1962. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

◀ *Transporteren van melkbusen naar de zuivelfabriek, ter hoogte van Dorpsstraat 67, ca 1970, Nijeveen. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

Bronnen

<ADC Heritage, Rapport Beleidsadvieskaart gemeente Meppel. Amersfoort, 1 juli 2010, pp. 2, 20, 21>

<ADC Heritage, Archeologische beleidskaart gemeente Meppel. Handleiding behorende bij de archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart van de gemeente Meppel. Amersfoort, 1 juli 2010, pp. 20, 21>

<ADC Heritage, Archeologische beleidskaart gemeente Meppel. Catalogus overige terreinen, Amersfoort, 1 juli 2010, pp. 2, 16, 22-23>

<Bijker, J. e.a., Nijeveen - Dorp uit moeras ontstaan - Gegroeid tot welvarend dorp. Nijeveen, 1977, pp. 10, 16, 33-34, 93, 98-99, 105, 109-123, 128-135, 138-142, 145>

<Coert, G.A., De waterwegen rond Meppel, Kwartaalblad Oud Meppel, Jrg. 7-3, pp. 7-33>

<Coert, G.A., Het sluisje in de Nijeveense Grift, Kwartaalblad Oud Meppel Jrg. 15 -2(c), 1993, pp. 55-60, 58-66>

<Diender, B., Cultuurhistorische inventarisatie Nieuweveense Landen, Meppel, 2003>

<Dorenbos, H.D., Oude Geschiedenis betreffende Nijeveen, in: Nieuwe Drentse Volksalmanak, Historisch jaarboek voor Drenthe 1929 vol 47, pp. 52-64>

<Elerie, J.N.H., Weerbarstig land, een historisch-ecologische landschapsstudie van Koekange en de Reest, Groningen, 1998, pp. 84, 151-160>

<Elp, K. van, Leenders: Een vergeten buurtschap, kwartaalblad Oud Meppel, jrg.14 (1992), nr.2, pp. 55-68>

<Gemeente Meppel, Bestemmingsplan Buitengebied, paragraaf Landschap en cultuurhistorie, Adviesbureau RBOI, Rotterdam Middelburg, 013.11378.00, pp. 66>

<Gerding, dr. M.A.W., 2004: Encyclopedie van Drenthe. Van Gorcum, Assen>

<Gerding, dr. M.A.W., e.a., Erfgoed van de gemeente Meppel, Stichting Drents Plateau, Assen, 2005>

<Gerding, dr. M.A.W. e.a., Geschiedenis van Meppel, hoofdstuk 1: M.Top, Meppel in de Middeleeuwen, pp. 25-26, 50>

<Heebink, L., Hergebruik van de zuivelfabriek in Kolderveen, in Erfgoed 2000, nr 1, pp. 35-37>

<Imoss stedenbouw, Gebiedsvisie Nieuweveense Landen, 2008>

<Kuik, N., Mensen van Meppel in de Late Middeleeuwen 4 (vervolg), kwartaalblad Oud Meppel, 7-3 (c), 1985, pp. 54-55>

<Kadebe, Ook dit was Nijeveen, Historische vereniging Nijeveen, 2013>

<Naarding, J., De Geschiedenis van Nijeveen. Uitgeverij Boom, Meppel, 1955>

<Ponne, W.J., Rinzema, T.J., Meppel in de twintigste eeuw, Uitgeverij Boom/Uitgeverij Ten Brink, Meppel, 1999, pp. 241-242>

<RAAP-rapport 972/eindversie 24-11-2003, Plangebied Nieuweveense Landen, pp. 12-13>

<RBOI, ruimtelijke visie Nijeveen, dorp in evenwicht, 2005>

<Rijkslandbouwconsulentenschap westelijk Drenthe, Zes jaar streekverbetering Nijeveen 1960-1966>

<Schipper, L., Historische Vereniging Nijeveen, betreffende lokale informatie, 2014>

<Spek, Th., Het Drentse esdorpenlandschap, Een historisch-geografische studie. pp.224-225>

<www.boei.nl>

<www.meppel.nl>

<www.wegenwiki.nl_(Nederland)>

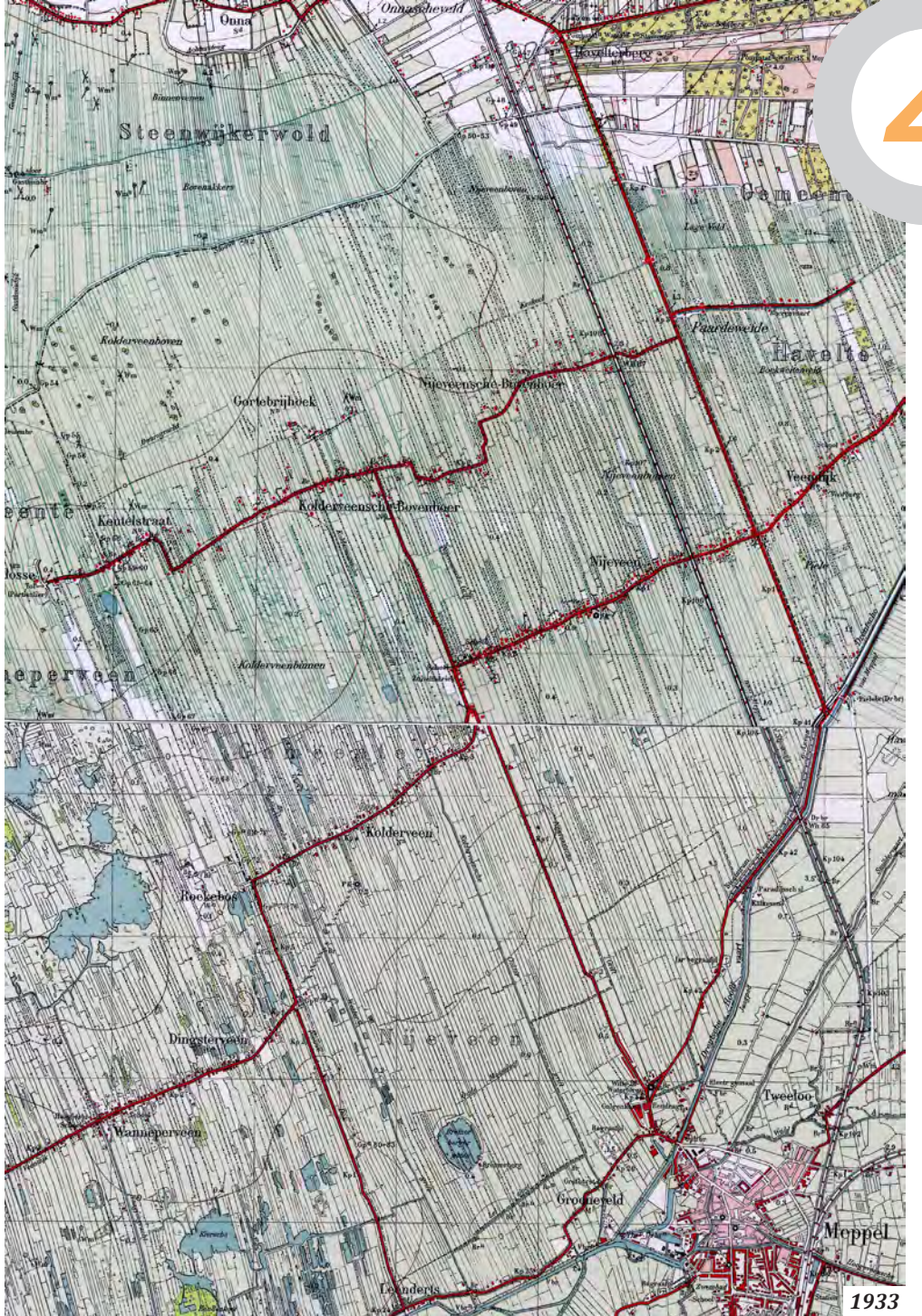
1811

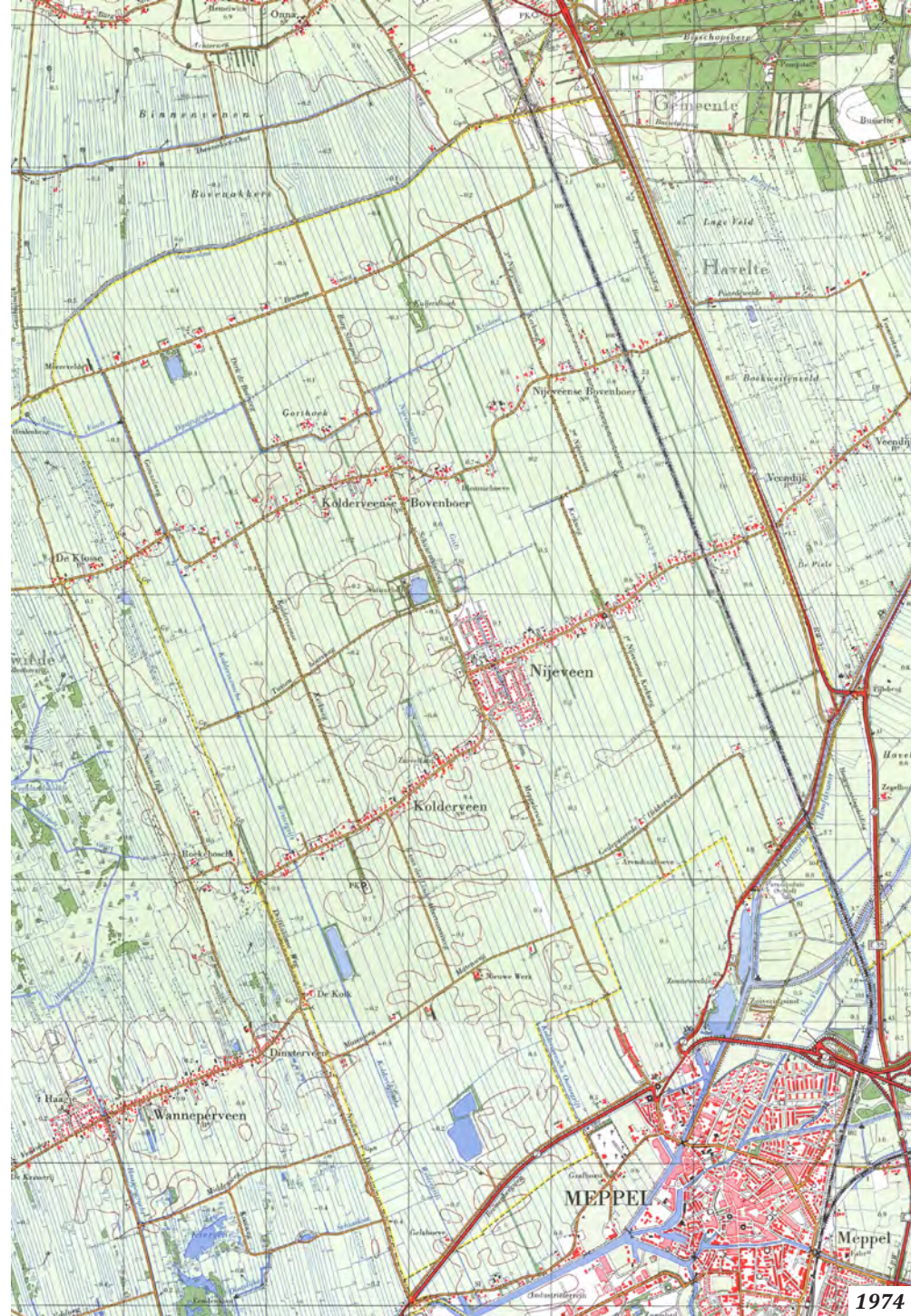
ca. 1890

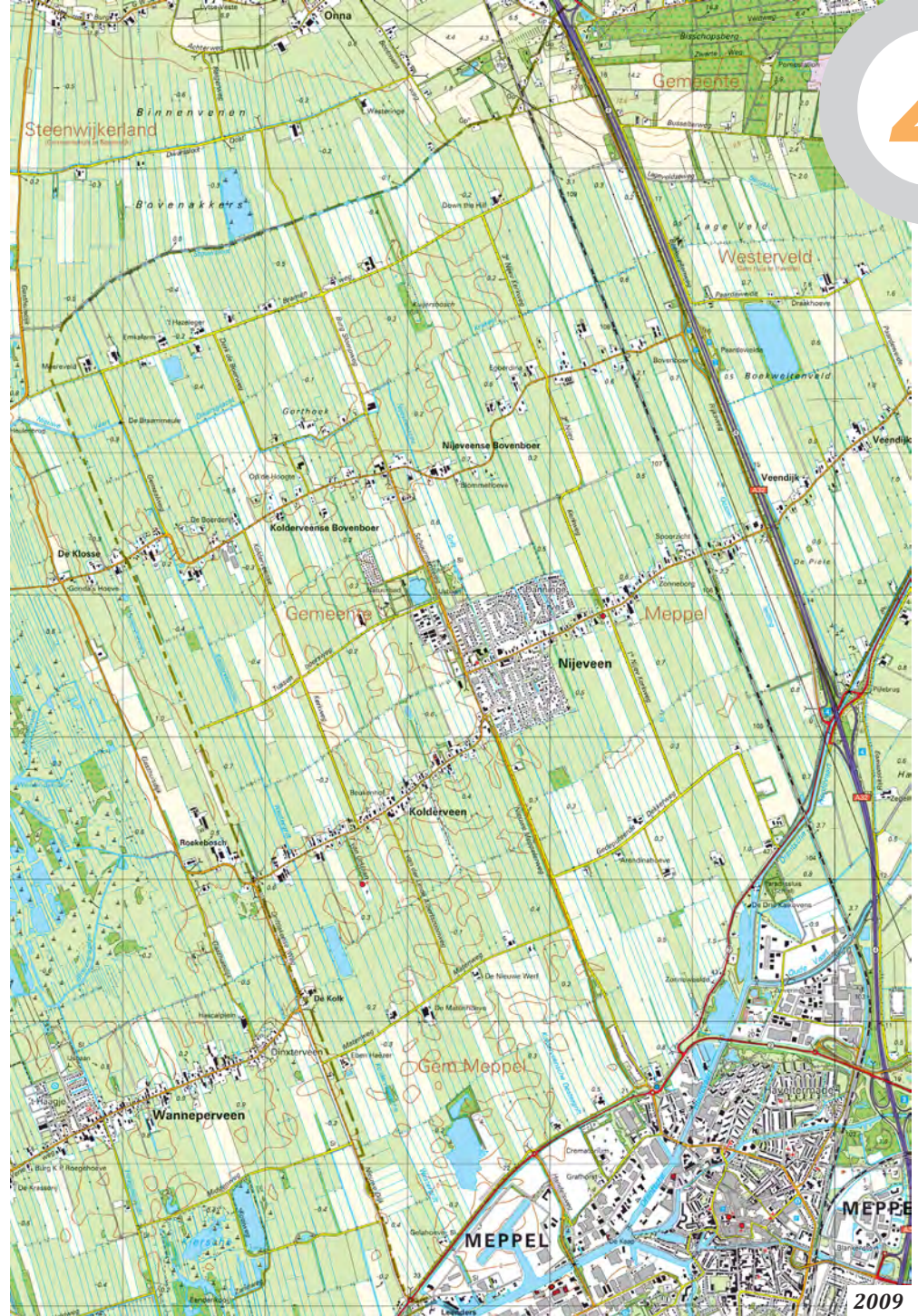
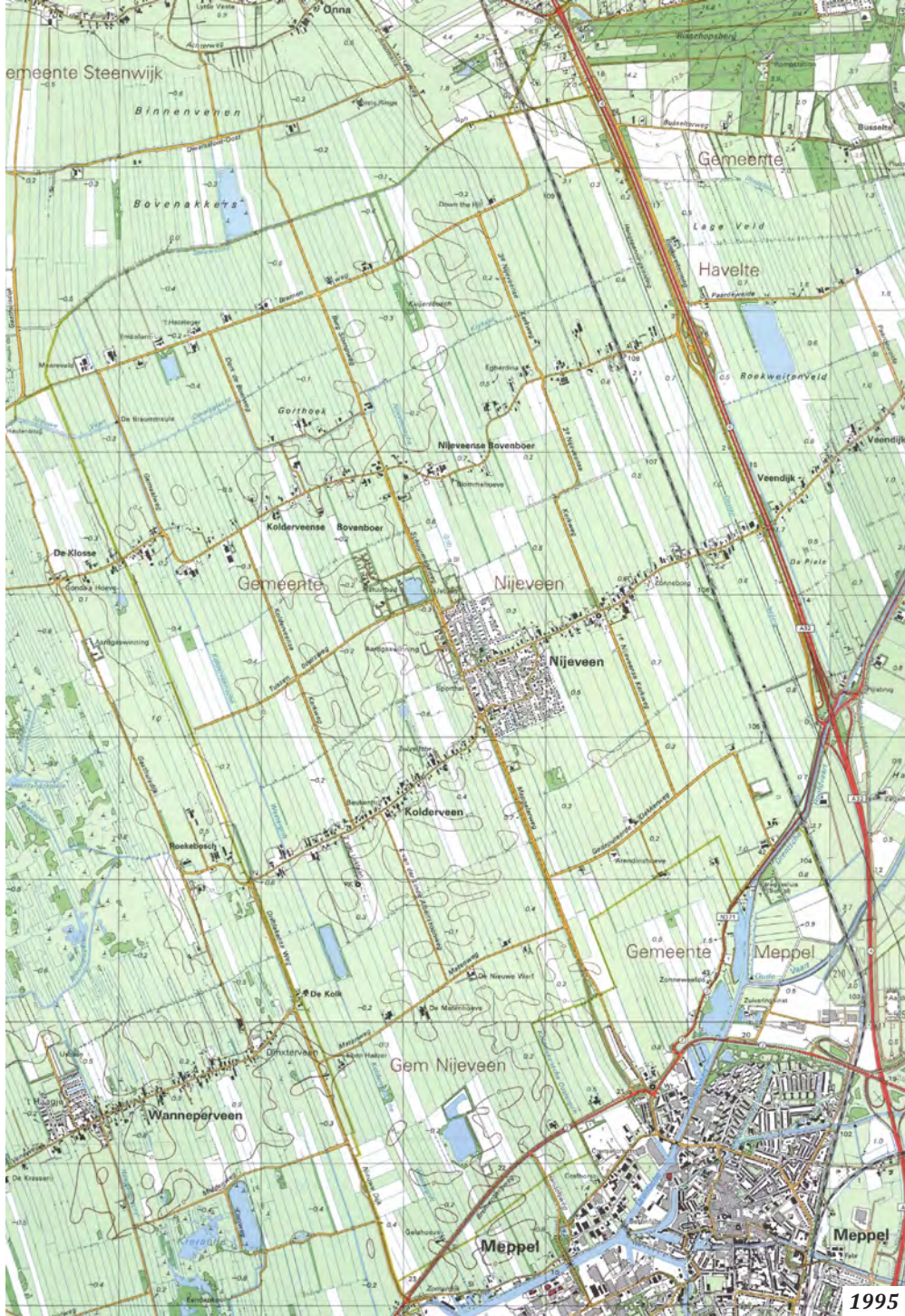

ca. 1908

1933

▲ Luchtfoto kerk van Kolderveen met oprijlaan <Paul Paris Les Images>

▲ Hervormde kerk van Kolderveen, gezien vanaf de zuidoostkant <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>

▲ Hervormde kerk Nijeveen, 1960 <Drents Fotoarchief>

Kadertekst 3

De kerken van Kolderveen en Nijeveen

De oudste kerken in de kop van Overijssel en het aangrenzende Drenthe zijn die van Vollenhove en Steenwijk. Vooral de Sint Clemenskerk van Steenwijk had een grote parochie in de wijde omtrek, waar ook Kolderveen onder viel. Om niet telkens naar Steenwijk te hoeven lopen, kwam er aanvankelijk een kapel in Kolderveen waarvan de precieze locatie onduidelijk is. Tot dit kerspel behoorden ook de inwoners van het destijds kleine gehucht Meppel en de inwoners van Dinxterveen, waarvan laatstgenoemden tot vandaag de dag kerken in Kolderveen. Voor kerkelijke hoogtijdagen zal men echter wel naar de parochiekerk in Steenwijk zijn gegaan.

Nijeveen kent een andere geschiedenis en behoorde onder de naam Hesselterveen tot het kerspel Hesselte. Ook hier stond eerst een kapel, maar in 1310 werd deze – meer oostwaarts – vervangen door de huidige Havelter kerk, waar ook de bewoners van Uffelte kerken. Ook deze kerk bleef onder de moederkerk te Steenwijk. In de loop van de vijftiende eeuw kreeg zowel Kolderveen als Nijeveen een eigen kerkje.

De kerk van Kolderveen

De kerk van Kolderveen is bekend om haar naar achtergelegen ligging ten opzichte van het bebouwingslint. De veertiende-eeuwse gotische kerk ligt ten zuiden van het lintdorp op een zandrug, omgeven door een kerkhof. De kerk van Kolderveen is voltooid in 1471 en bestaat tegenwoordig uit drie onderdelen; de kerkruimte, de kerktoren en de later toegevoegde consistoriekamer. De kerk en de toren zijn Rijksmonument. Het grondplan van

de kerk is dat van een eenbeukig schip met een driezijdig gesloten koor. Na de Reformatie heeft de kerk een sober interieur gekregen met wit gepleisterde muren. De preekstoel, het koorhek en het orgel zijn de in het oog springende objecten. Midden 19de eeuw werd aan de zuidzijde een consistoriekamer aangebouwd. De toren bestaat uit drie gedingen. De toren, waarvan de basis stamt uit de veertiende eeuw, wordt bekroond met een piramidedak met daarop een kruis en een vergulde windhaan en bol. Mogelijk heeft er vroeger een zadeldak op de toren gezeten, zoals onder andere te zien is op de prent van Pronk (1732), maar bij de laatste restauratie zijn hier geen sporen van terug gevonden. Het uiterlijk van de toren is verwant aan de zogeheten 'Drentse Torenfamilie', een groep Drentse kerktorens die aan het begin van de vijftiende eeuw werd gebouwd. De ingangen zitten zowel in het portaal aan de noordzijde (ook 'Klompenhok' genoemd) als in de toren. Het 'Klompenhok', het tegen de kerk uitgebouwde houten portaal met gepotdekselde ezelsrug (dakbedekking) is authentiek en vrij zeldzaam in Drenthe.

De opmerkelijke ligging van de kerk, zo'n driehonderd meter ten zuiden van het dorpslint, is moeilijk te verklaren. Het doet vermoeden dat het oorspronkelijke be-

bouwingslint ter hoogte van de kerk gelegen heeft. Hier zijn echter geen aanwijzingen voor te vinden. Volgens een legende heeft er vóór de huidige kerk, een kerk of kapel dichtbij Meppel aan de Zomerdijk gestaan. Toen men toestemming kreeg de huidige kerk te bouwen, heeft men het kerkje afgebroken en op boerenwagens geladen om naar Kolderveen te brengen. Op de huidige plaats van de kerk struikelde volgens de legende een paard en brak zijn been en tevens brak een van de wagens zijn as. Dit zou een teken van God geweest zijn om aldaar de kerk te stichten. Dit zou de excentrische ligging van de kerk ten opzichte van het bebouwingslint verklaren. De waarheid van deze legende is niet meer te achterhalen. Bouwer (1989) betoogt daarentegen dat het in zuidwestdrentse wegdorpen gebruikelijk is dat de kerk buiten het bebouwingslint staat. In dat geval is juist Nijeveen de uitzondering van de twee naast elkaar gelegen dorpen.

▲ Hervormde kerk Kolderveen op een prent gedateerd 1732 <Drents Fotoarchief>

▲ Hervormde kerk Kolderveen, 2012
▲ <Flexus AWC>

▶ Klompenhok kerk Kolderveen, 2012
<Flexus AWC>

▲ Hervormde kerk Nijeveen, 2009
< G. Lanting, Wikimedia >

◀ Thijs van Urkiaan naar de kerk in Kolderveen, 2012 <Flexus AWC>

Gezegd kan worden dat het huidige, idyllische uiterlijk van de kerk van Kolderveen mede tot stand is gekomen door Thijs van Urk (1873-1890). Deze jongen, die op zeventienjarige leeftijd overleed, liet op zijn sterfbed een deel van zijn vermogen na aan de kerk. Naast de armen die van zijn nalatenschap moesten worden verzorgd, was het geld bestemd voor het onderhoud van de kerk. Met een deel van het geld werd de entree verfraaid. Langs de oprijlaan werden de beuken geplant, die tegenwoordig zo beeldbepalend zijn voor de locatie. Ook het smeedijzeren toegangshek, met aan weerszijden gemetselde kolommen en sierelementen als bekroning en de kosterwoning (1920) aan het begin van de weg werden met de schenking van Thijs van Urk betaald.

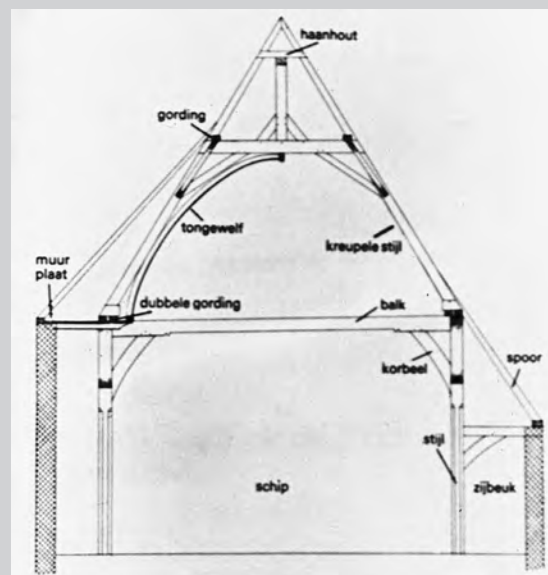
De kerk van Nijeveen

De kerk in Nijeveen (1477) is gelegen aan de Dorpsstraat, nabij de kruising met de 1ste en de 2de Nijeveense Kerkweg. Dat de kerk ook een sociale functie had, tonen de andere gebouwen op het terrein. Naast de kerk met het kerkhof staat er een langwerpige gebouw uit het begin van de negentiende eeuw waar vroeger de dorpschool en drie armenhuisjes in waren ondergebracht. Tussen de kerk en dit gebouw staat een kosterwoning, die in de jaren vijftig is gebouwd. De kerk en het voormalige schoolgebouw zijn Rijksmonumenten. De kerk heeft een bijzondere bouw. Het schip is gebouwd op de wijze van een Drentse boerderij waarbij de kap gedragen wordt door gebinten, waarbij de stijlen de beuken scheiden. In de volksmond heet het gebouw daarom de schuurkerk, wat niet verwijst naar een type schuilkerk die na de reformatie gebruikt werd,

maar puur naar de afgeleide bouwvorm. Pas in 1627 werden de muren van de zijbeuken in baksteen opgetrokken. Vanwege de Tachtigjarige Oorlog was de houten kerk toen zwaar in verval geraakt. In de muren werden grote ramen aangebracht die nog steeds voor een prachtige lichtval in het interieur zorgen. In de 19de eeuw werden de zijmuren verhoogd. Hierbij werd ook de kap gewijzigd. Bij een restauratie in 1976-1977 werd het gewelf weer teruggebracht naar de situatie van vóór de 19de-eeuwse verbouwing. Met deze restauratie kreeg het gebouw zijn oorspronkelijke karakter van een schuurkerk terug.

Bronnen

<Bouwer, K., 1989: Brink en Streek: Cultuurlandschapsvormen aan de westzijde van het

Hervormde kerk Nijeveen. Doorsnede van het schip; rechts oorspronkelijke toestand, links toestand met oudere tongewelf en verhoogde muren <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>

Drentse plateau. Uitgave van proefschrift Universiteit Groningen uit 1970, Meppel>

<Bijker, J. e.a., Nijeveen - Dorp uit moeras ontstaan - Gegroeid tot welvarend dorp. Nijeveen, 1977, pp. 13-15>

<Uit de bijlage 'Catalogus overige terreinen', nr. 14.512, onderdeel van de 'Toelichting Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart (ADC Heritage, 2010)'>

<Gerding, dr. M.A.W., e.a., Erfgoed van de gemeente Meppel, Stichting Drentse Plateau, Assen, 2005>

<Het Drentse Landschap, Kwartaalblad 72 (december 2011) via: www.drentsekerken.nl/Hervormde_kerk_Nijeveen.php>

<Hilbrandie-Meijer, M.R. Kerken in Drenthe, 1999, p.207>

<Ipenburg, M.H. en Schipper, W.L.B., Kolderveen, geschiedenis van kerk en dorp, 1974>
<www.drentsekerken.nl/Hervormde_kerk_Nijeveen.php>

<www.encyclopediedrenthe.nl, lemma 'Torenfamilie, Drentse' en lemma 'Nijeveen'>

<www.home.kpn.nl/odrk9/kolderveen.htm>

<www.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_rijksmonumenten_in_Meppel_%28gemeente%29>

Kerk Nijeveen, Cornelis Pronk 1732 <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>

Ruimtelijke en cultuurhistorische beschrijving

◀◀ *Bebouwingslint Kolderveen, 2012. <FlexusAWC>*

◀ *Zicht richting Meppel vanaf het bebouwingslint Kolderveen, 2012. <FlexusAWC>*

◀ *Kuijersbosje aan de Bramenweg (oost), 1994. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

HISTORISCHE GELAAGDHEID IN RUIMTELIJKE ZIN

Het gebied Kolderveen - Nijeveen toont zich als een zeer open agrarisch landschap, dat – ondanks de ruilverkaveling – met zijn relatief smalle, langgestrekte percelen gescheiden door sloten, in combinatie met de haaks op deze verkaveling gesitueerde historische bebouwingslinten van Kolderveen, Nijeveen en de beide Bovenboeren, nog min of meer het karakter heeft van een middeleeuws veenontginnings- of slagenlandschap, zoals dat ook in de aangrenzende Kop van Overijssel gevonden kan worden.

Als gevolg van de grote afstand tot elkaar en de vrij onopvallende, lage bebouwing langs de wegen hebben de linten in het gebied niet of nauwelijks een visuele relatie; dit komt de openheid van het gebied ten goede.

De lange ontstaansgeschiedenis – tot aan de ontginningen van begin 20ste eeuw in het noorden – heeft een landschap gevormd waarvan de ontwikkelingsfasen afleesbaar zijn, zij het als gevolg van de ruilverkaveling hoofdzakelijk nog slechts aan de opbouw en historiciteit van de verschillende linten: de linten Nijeveen en Kolderveen uit de Volle Middeleeuwen, de Bovenboeren uit de 16de/17de eeuw, de Bramenweg uit de jaren '30 en '60 van de 20ste eeuw, de Matenweg en Gedeputeerde Dekkerweg, ook uit de jaren '60. Het gebied Nijeveen-Kolderveen is derhalve, uitgaande van de weglinten, te verdelen in meerdere segmenten die nauw op elkaar aansluiten, maar wel van elkaar verschillen, vooral wat betreft de karakteristiek van de bebouwing.

Helemaal in het noorden van het gebied is nog juist de rand van het Drents Plateau herkenbaar aan het sterke reliëf. Dit kleine deel van het gebied behoort

niet tot het wegdorpenlandschap van de veenontginningen, maar tot het esdorpenlandschap, waar in het kader van deze ruimtelijke beschrijving niet nader op ingegaan wordt (wij verwijzen voor de hoofdprincipes van deze gebieden naar gebiedsbeschrijving B2).

HET SLAGENLANDSCHAP, DE GRIFTEN EN OVERIGE HISTORISCH-LANDSCHAPPELIJKE ELEMENTEN

De richting en hoofdvorm van de agrarische percelen, die nog altijd door sloten in het slagenlandschap worden begrensd, verwijst naar de historische situatie. De maatvoering en vormgeving van de percelen zijn echter sterk gewijzigd tijdens de ruilverkaveling. Ten westen van de Klosse, buiten het hier beschreven gebied, zijn de oorspronkelijke percelen in hun maatvoering en vormgeving, zoals ze voor de ruilverkaveling ook in Nijeveen-Kolderveen bestonden, nog terug te vinden.

De slagen van het landschap bij Nijeveen/Kolderveen zijn van noord tot zuid nu nagenoeg identiek in breedte, lengte en beplantingstype, maar zijn nog wel herkenbaar als slagen, al zijn ze breder. Of het historische slotenpatroon uit het gebied nog enigszins opgenomen is in de ruilverkaveling, is aan de hand van de topografische kaarten van het gebied niet goed te achterhalen. Nader onderzoek van de ruilverkavelingsstukken zou hier wellicht een antwoord op kunnen geven. In het kader van deze verkenning is hier geen onderzoek naar gedaan.

De vóór de ruilverkaveling veel voorkomende elzen- en eikensingels langs de sloten – vooral ten noorden en zuiden van Nijeveen en ten noorden van Kolderveen – die de richting van de slagen ruimtelijk accentueerden, zijn nu echter grotendeels verdwenen. Hiermee heeft het landschap belangrijke richtinggevendende ruimtelijke elementen verloren.

◀ *De Benedenstouwe, de afvoerroute van het gemaal Broammeule, juist buiten het gebied Kolderveen/Nijeveen, 2012. <FlexusAWC>*

Wel is in het landschap nog duidelijk herkenbaar de Mandensteeg aanwezig, een cultuurhistorisch waardevol pad, met aan weerszijden houtwallen met bomen, voornamelijk eik, inclusief onderbegroeiing, die tussen de Dorpsstraat bij Nijeveen en de Bramenweg nog op zijn oude plek ligt, en die onderdeel vormde van de historische weg naar Onna, waar ook karren over reden.

In het gebied zijn twee originele, 13de of 14de eeuwse griften bewaard gebleven, de Kolderveense Westergrift en de Nijeveense Grift, beiden niet meer in gebruik als vaarweg door de aanwezige dammen en wegen (met duikers). Beiden zijn waardevol als verwijzing naar de geschiedenis van de veenontginning, en zijn bovendien een van de oudste (zo niet de oudste) veenkanalen in Drenthe. Zij zijn tevens landschappelijk waardevol als zichtlijn.

De Kolderveense Westergrift loopt van de Zomerdijk tot aan de Stouwe. De Nijeveense Grift loopt van de Watertoren bij de Steenwijkerstraatweg tot aan het Krakeel. Beiden zijn voorzien van gerestaureerde sluisjes. Die van de Nijeveense Grift bevindt zich direct achter de Watertoren en is gerestaureerd in 1994 – 1995. Het sluisje van de Kolderveense Westergrift bevindt zich op het industrieterrein Oevers D, direct grenzend aan de Zomerdijk en is gerestaureerd in 2005 – 2006.

Tevens resteert nog een deel van de Kolderveense Oostergrift. Het restant bevindt zich ten noorden van de N375 (Bremenbergweg) en ten zuiden daarvan, langs de Algemene Begraafplaats van Meppel. Ook deze is waardevol als verwijzing naar de geschiedenis van de veenontginning.

De oorspronkelijke flankerende voetpaden en vonders zijn overal verdwenen. Ook de Dwarsgracht bij de Gorthoek (die al op de Franse kaart van 1811

staat) en het Krakeel boven de Nijeveense Bovenboer zijn nog historische waterlopen. Het water van het Krakeel begint onderaan de Bisschopsberg. Ook de Dwarsgracht die ter plaatse van de Gortebrijshoek ooit de verbinding vormde tussen de Kolderveense Wester- en Oostergrift is nog historisch.

Ook de koppeling van de Dwarsgracht en het Krakeel ten zuiden van de bebouwing van de Gorthoek is historisch (de topografisch militaire kaart uit 1884 toont dit aan). De dwarssloot Waterleiding, circa 500 meter ten zuiden van de kom van Nijeveen, is volgens topografisch kaartonderzoek voor wat betreft het oostelijk deel eveneens historisch (de topografisch militaire kaart van 1884 toont dit aan). De volledige waterloop, die pas na de ruilverkaveling in zijn geheel op de kaart verschijnt, herinnert aan de historische natte laagte die hier ooit aanwezig was. Het aangrenzende 'Veentie', op de topografische kaart uit 1933 zichtbaar, herinnert aan het landschap dat hier ooit aanwezig is geweest. Nog in de 20ste eeuw lagen er meerdere van dergelijke 'veenties' in het traject van de Waterleiding, waar nog turf werd gewonnen voor de lokale huisbrand.

DE LINTEN KOLDERVEEN EN NIJEVEEN

De kerk van Kolderveen (voltooid in 1471) met het bijbehorende oude kerkhof van Kolderveen is het meest bijzondere cultuurhistorische en ruimtelijke element in het veengebied. Een kerk die niet aan het lint zelf is gelegen maar op een solitaire locatie te midden van de akkers en weilanden is weliswaar niet uniek – het komt vaker voor in Drenthe – maar de wijze waarop deze kerk is verbonden met een door volgroeide beuken omzoomde kaarsrechte laan van meer dan 300 meter lengte, welke bomen zich voorzetten rondom de kerk en het kerkhof, in combinatie

◀◀ *Boerderij aan de Dorpsstraat, Nijeveen; links een stookhuisje, 2012. <FlexusAWC>*

◀ *Stookhuisje bij Dorpsstraat nr. 37, 1995. <Beeldbank Historische Vereniging Nijeveen>*

◀◀ *Boerderij aan het lint in Kolderveen, 2012. <FlexusAWC>*

◀ *Dorpsstraat, Nijeveen, 2012. <FlexusAWC>*

met de ligging van de kerk en kerkhof in een nog geheel open en weinig aangetast landschap is uiterst zeldzaam, van grote landschappelijke schoonheid en verleent de gehele streek een krachtige historische identiteit.

De linten van Kolderveen en van Nijeveen zijn vanaf tegenovergestelde richtingen tot stand gekomen en liggen niet helemaal in elkaars verlengde. Het lint van Kolderveen ligt ca. 300 meter zuidelijker dan dat van Nijeveen. Zowel het lint van Kolderveen als dat van Nijeveen heeft een sterk historisch-agrarisch karakter, als gevolg van de grote dichtheid van boerderijen uit de 18de en 19de eeuw en het Interbellum, het betrekkelijk geringe aantal moderne loodsen en metalen schuren, en het grote aantal streekeigen en groene erfinrichtingen. Hierop vormt het gedeelte van de Dorpsstraat in Nijeveen tussen de molen en de Nieuweweg in beperkte zin een uitzondering, met de winkelstrook met parkeerplaatsen, de openbare school en de terugliggende Gereformeerde kerk uit 1972.

De kernkarakteristieken van de historische linten van Kolderveen en Nijeveen zijn identiek. Zij hebben beide een licht slingerend beloop, een gegeven dat ruimtelijk versterkt wordt door de (regelmatig onderbroken) rijen eikenbomen aan de zuidzijde van de weg en de boerderijen aan weerszijden van de weg die onregelmatig ten opzichte van elkaar geplaatst zijn, zowel wat betreft rooilijn als onderlinge afstand. Er zijn in zijn algemeenheid grote doorzichten mogelijk tussen de boerderijen over onbebouwde percelen of zij-erven naar het open landschap. Deze doorzichten zijn van eminent belang voor het historische lintkarakter van deze bewoningsstroken. Aan beide linten zijn de boerderijen en de gewone woonhuisbouw doorgaans op afstand van de weg geplaatst,

waarbij elke boerderij of woongebouw zijn eigen afstand heeft bepaald, variërend van ondiep tot zeer diep. De erven aan de linten zijn in de meeste gevallen ingevuld met een groene en representatief vormgegeven voortuin, een waardevolle erfenis uit de 18de en 19de eeuwse agrarische cultuur. De boerderijen zijn vrijwel alle van het type hallehuisboerderij of van het 19de eeuwse dwarshuis- of krimpentype en staan met de korte zijde naar de weg gekeerd, met de schuur in het verlengde van het woongedeelte, een situering en ruimtelijke opzet die de ruimtelijkheid en landelijkheid van het lint aanzienlijk versterkt. Bij enkele boerderijen zijn nog stookhuisjes aanwezig. Dit alles verleent aan de linten van Kolderveen en Nijeveen een hoge mate van authenticiteit. De klinkerbestrating op de linten draagt hieraan bij. Op enkele erven staan woonhuizen met de nok evenwijdig aan de straat of hebben een samengestelde plattegrond. Deze typen zijn oneigenlijk voor deze boerenlinten, maar overheersen niet het beeld. Ter plaatse van de Dorpsstraat in Nijeveen is tussen Molenweg en Burgemeester Weimalaan de inrichting van het openbaar gebied verbijzonderd ten behoeve van de winkels. Hier is de klinkerbestrating over een breder deel doorgezet.

Langs beide linten bevinden zich rijks- en provinciale monumenten. Ook zijn er woningen opgenomen in de gemeentelijke rietdakenlijst.

Ten zuiden van Nijeveen bevindt zich in het landschap de eerder genoemde Waterleiding en het hieraan gelegen 'Veentie', die herinneren aan het hier ooit aanwezige natte landschap.

Ten noorden van de zuivelfabriek in Kolderveen bevindt zich een bosje en een plas met een cultuurhistorische landschappelijke waarde.

◀◀ *Verbijzondering van het weglint bij de winkels, Dorpsstraat Nijeveen, 2012. <L. Schipper, Historische Vereniging Nijeveen>*

◀ *Bebouwing Nijeveensewegbuurt, 2012. <FlexusAWC>*

◀◀ *Bebouwing Danninge Erve Noord, 2012. <FlexusAWC>*

◀ *Straatbeeld Danninge Erve Noord, 2012. <FlexusAWC>*

DE UITBREIDINGEN VAN NIJEVEEN

De naoorlogse uitbreidingen van Nijeveen zijn op afstand van het lint geplaatst en laten deze redelijk intact. Alleen tussen de molen en de Nieuweweg is het lint met moderne centrumfuncties gemoderniseerd, maar op zeer beperkte schaal en met ingetogen middelen.

De vanaf de jaren '60 tot stand gekomen 'dorpskom' van Nijeveen is ontworpen zonder de structuur van het onderliggende historische landschap te gebruiken. Dit geldt zowel voor de buurtjes uit de jaren '60 als voor de meest recente uitbreidingen. In deze buurten is geen bijzondere stedenbouw of architectuur te vinden. De historische Nijeveense Grift stroomt ten noorden en ten zuiden van de Dorpsstraat door de moderne woonwijken.

De randen van de dorpskom presenteren zich als gevolg van het feit dat er zich geen gestapelde woningen bevinden, de woningen met kappen zijn afgedekt en voornamelijk aardtinten en gebakken materialen zijn gebruikt in zekere zin ingetogen naar het open landschap. Gezien de landschappelijke waarden van deze gebieden is dat een grote kwaliteit. In de buurten die worden bepaald door woningen met grijze gevelmaterialen (kalkzandsteen, grijs-witte baksteen) is de relatie van de bebouwing met het open aangrenzende historische landschap echter enigszins verstoord (zogenaamde 'witte schimmel').

In het zuiden van het gebied bevindt zich de in de jaren '20-'30 tot stand gekomen Nijeveensewegbuurt die gekenmerkt wordt door karakteristieke bebouwing uit de periode van het Interbellum ter weerszijden van de historische uitvalsweg. Door de toepassing van ruime voortuinen, een breed wegprofiel en hoofdzakelijk eenlaagse bebouwing voorzien van een kap is sprake van een ontspannen, dorpska-

rakteristiek. De asfaltbestrating van het wegdek doet hier afbreuk aan het historische karakter van deze tijdens de 19de eeuw ontstane weg. De bomenrijen ter weerszijden van de oude Meppelerweg onderstrepen dit historische karakter daarentegen weer.

DE KOLDERVEENSE EN NIJEVEENSE BOVENBOER

De Kolderveense en Nijeveense Bovenboer zijn anders dan hun 'moederdorpen' niet in één ontginningsactie en niet als een ketting van bebouwing aan een ontginningslint ontstaan, als gevolg waarvan de huidige weg, die van oorsprong uit de 19de eeuw stamt en die na de ruilverkaveling uit de jaren '60 gestroomlijnd is, sterk meanderend slingerert tussen de boerderijen die zij pas lang na het ontstaan van deze hoeves is gaan verbinden. In strikte zin is hier dan ook eigenlijk geen sprake van een 'historisch lint'. Het karakter van de Bovenboeren is verschillend van die van Kolderveen en Nijeveen: de bomen, hier vaak aan twee zijden van de weg geplant, zijn van meer recente datum, de boerderijen liggen verspreider, en de weg is veel meer geopend naar het weiland. Er zijn echter ook overeenkomsten: ook in de Bovenboeren bevinden zich veel historische boerderijen in streekeigen typen, die hoofdzakelijk met de korte zijde naar de weg zijn gekeerd en die elk op eigen wijze, maar hoofdzakelijk een eind van de weg op het erf staan, waarbij het erf aan de voorzijde in de meeste gevallen is vormgegeven als een representatieve voortuin. Hoewel er sprake is van een weg uit de jaren '60 valt het te betreuren dat de weg met asfaltbestrating is uitgevoerd (dit vermoedelijk over de originele klinkerweg heen), hetgeen afbreuk doet aan de historiciteit van deze linten.

◀◀ *Kolderveense Bovenboer, historische boerderij voorzien van een kameeldak, 2012.*
<FlexusAWC>

◀ *Nijeveense Bovenboer, historische boerderij, 2012.*
<FlexusAWC>

◀◀ *Bramenweg, recente boerderij, 2012.* <FlexusAWC>

◀ *Perspectief Bramenweg, ten westen van Burgemeester Slompweg, 2012.*
<FlexusAWC>

De Bovenboeren bestaan uit verschillende kluften (buurtschappen): de Kolderveense Bovenboer (boven Kolderveen), de Nijeveense Bovenboer (boven Nijeveen), de Klosse (uiterst westelijk) en de Gorthoek, die ruimtelijk wat apart ligt van de Kolderveense Bovenboer. De Gorthoek is een afzonderlijk historisch buurtschap dat al op de Franse Kaarten van 1811 te vinden is, net als De Klosse en De Kolk. Deze buurtschappen zijn nu nog altijd als afzonderlijke bewoningskernen te herkennen, maar hebben in grote lijnen hetzelfde (historische) bebouwingsbeeld als de beide Bovenboeren.

De Dwarsgracht en het Krakeel vormen in het landschap nog aanwezige historische waterstructuren.

In de Bovenboer bevinden zich een aantal rijks- en provinciale monumenten. Ook zijn er woningen opgenomen in de gemeentelijke rietdakenlijst. In de Kolderveense Bovenboer staan een aantal boerderijen met een zogenaamd 'kameeldak'.

Ten zuiden van De Klosse bevindt zich, even ten westen van de Westergrift, een bosje met een vermoedelijke cultuurhistorisch landschappelijke waarde.

OVERIGE OOST-WESTSTRUCTUREN (OVERWEGEND UIT DE PERIODE NA DE RUILVERKADELING)

Het lint van de Bramenweg tenslotte heeft daarentegen een heel ander karakter. De boerderijen in deze strip van agrarische bedrijven in het noorden van dit gebied, aangelegd in de jaren '60 als laatste 'lint' van Kolderveen en Nijeveen, zijn op rationele wijze op min of meer gelijke en ruime (ca. 200 meter) afstand van elkaar gelegd, op min of meer gelijke afstand van de weg en in moderne agrarische bedrijfsarchitectuur gebouwd. Het zijn vaak samengestelde bouwvolumes van grote schuren en kleinere woonhuizen, danwel grote schuurvolumes en woonhuizen apart

gebouwd, allen in functionele eenvoudige architectuur. De boomsingels die de weg begeleiden zijn hier aan de zuidzijde van de weg geplaatst.

De cultuurhistorie van de Bramenweg beperkt zich tot het typische slagenpatroon van het landschap. Wel bijzonder is De Stouwe, de eeuwenoude grens tussen Drenthe en Overijssel, de grens tussen twee verschillende ontginningen waarvan de loop al op historische kaarten zichtbaar is (kaart Pijnacker 1634). De precieze ouderdom van De Stouwe is in dit onderzoek niet duidelijk geworden.

Het Kuijersbos is een beschermd relict van de turfwinning in dit gebied. Het betreft een complex van elzenbos met eiken en enkele smalle weiden, met daarin struweel van wilg en gagel. De schrale weiden en het geboomte geven een beeld van de inrichting en het grondgebruik voor de ruilverkaveling. In het bos heeft tijdens de Tweede Wereldoorlog anderhalf jaar lang een Duitse deserteur verborgen gezeten. De boerderijen langs de Bramenweg zijn architectonisch niet uitzonderlijk of van bijzondere kwaliteit.

De nieuwe wegstructuren van de Matenweg ten zuiden van Kolderveen en de Gedeputeerde Dekkerweg ten zuiden van Nijeveen sluiten in hun lintstructuur en ruimtelijk karakter aan bij de principes van de noordelijk gelegen Bramenweg. Niettemin zijn ook hier verschillen aan te wijzen. De Gedeputeerde Dekkerweg is aan de noordzijde voorzien van boomsingels, de Matenweg ontbeert deze. Deze wegen en bebouwing zijn tot stand gekomen na de ruilverkaveling uit de jaren '60.

Ten zuiden van de Matenweg bevindt zich een bosje aan de Kolderveense Westergrift, dat een cultuurhistorisch landschappelijke waarde representeert. Opvallend zijn twee boerderijen tussen de Gedeputeerde Dekkerweg en de Steenwijkerstraatweg die niet aan de weg gesitueerd zijn, maar midden in

◀◀ *Deel van een stallencomplex, Nijeveense Bovenboer, 2012. <FlexusAWC>*

◀ *Dorpsstraat Nijeveen, in de nabijheid van de spoorwegovergang, 2012. <FlexusAWC>*

◀◀ *Vrij zicht op de Havelterberg, ten noorden van het gebied Kolderveen - Nijeveen, 2012. <FlexusAWC>*

het land. Het betreft hier historische boerderijlocaties. Een van de boerderijen is een naar dit gebied getransporteerde en opnieuw opgebouwde Noord-Hollandse stolpboerderij. In deze boerderij waren tijdens de Tweede Wereldoorlog drie joodse Meppelers ondergedoken.

In de nabijheid van de boerderijen bevindt zich een peppelbos dat tot stand gekomen is op een bij de ruilverkaveling overgeschoten stuk land, waar het slotenpatroon uit de periode voor de ruilverkaveling nog aanwezig zou zijn. Het heeft hiermee vermoedelijk een cultuurhistorisch landschappelijke waarde.

DE NOORD-ZUIDWEGSTRUCTUREN

Het gebied kent naast de wegstructuren in oost-westrichting ook enkele noord-zuid gerichte ontsluitingswegen. Een deel hiervan ligt (grotendeels) op de historische locatie, zoals de van oorsprong 19de eeuwse rijksstraatweg (parallel aan de huidige A32), de (oude) Meppelerweg en de in het verlengde daarvan aangelegde Schuurmansweg. De Burgemeester Slompweg, de Derk de Boerweg, de Gemaalweg en de wegen Gorthoek stammen uit de eerste helft van de 20ste eeuw en staan al op de topografische kaart van 1954 als zandwegen aangegeven, evenals overigens het westelijk deel van de huidige Bramenweg. Andere wegen in het gebied dateren van tijdens en kort na de ruilverkaveling. De moderne Meppelerweg (een weg die naast de historische is aangelegd, en die uit de periode na de ruilverkaveling stamt) vormt de hoofdontsluitingsroute van het gebied. Het is te betreuren dat de historische Meppelerweg zich door zijn asfaltbestrating niet of nauwelijks onderscheidt van de naastgelegen autoweg. De 1ste Nijeveense Kerkweg is een verplaatste noord-zuidroute. Op een locatie iets oostelijk van deze weg bevond zich tot in

het Interbellum een weg die onderdeel vormde van een historische route tussen Nijeveen en de Steenwijkerstraatweg.

De noord-zuid gerichte wegen zijn overwegend onbebouwd, wat de openheid van het gebied ten goede komt. Deze smalle wegen zijn vaak wel begeleid door boomsingels, vaak aan weerszijden (1e, 2e, 3e Nijeveense Kerkweg, Kolderveense Kerkweg), waardoor ze aangename groene tunnels vormen in het verder open landschap. De singels zijn hier en daar rafelig van karakter; dit gaat soms ook op voor de singels langs de oost-westroutes.

DE NOORDOOSTPUNT VAN HET GEBIED

Het uiterste noordoosten van het gebied is een uitloper van de Havelterberg. Dit is een zone die door de provincie op grond van de landschappelijke ligging onder de flank van de stuwwal bijzondere aandacht verdient. In deze zone zijn archeologische off-site vondsten aangetroffen die verband houden met de langdurige bewoning op de stuwwal zelf sinds het Neolithicum. Hier bevindt zich ook een celtic field, een aaneengesloten systeem van door wallen omsloten rechthoekige en vierkante kleine akkercomplexen uit de periode 1200 v. Chr. – 200 n. Chr. die ook gebruikt werd voor bewoning.

Voor de omgang hiermee, zie het gemeentelijk en provinciaal archeologiebeleid.

DE CULTUURHISTORISCH WAARDEVOLLE GROENSTRUCTUUR IN HET GEBIED OP HOOFDLIJNEN

Het lintkarakter van Nijeveen en Kolderveen wordt geaccentueerd door de wegbeplanting van eiken aan de zuidzijde van de weg. De Bovenboer onderscheidt

- ◀◀ *Bebouwing lint Dorpsstraat, Nijeveen, voorzien van een siertuin aan de voorzijde, 2012. <FlexusAWC>*

- ◀ *Bebouwing lint Kolderveen, voorzien van haag en prominente bomen op het erf, 2012. <FlexusAWC>*

- ◀◀ *Bebouwing Gorthoek, haagbeplanting en prominente bomen, 2012. <FlexusAWC>*

- ◀ *Eik, vruchtbomen en kenmerkende sierbeplanting op erf aan de Dorpsstraat Nijeveen, 2012. <FlexusAWC>*

zich door een jongere wegbeplanting. In alle gevallen is hier sprake van een boombeplanting zonder onderbegroeiing. Bij de ruilverkavelingslinten is deze situatie anders. Hier is vaak sprake van een combinatie van struweel en bomen waardoor de doorzichten minder zijn.

Zoals al eerder aangegeven zijn de oorspronkelijke groensingels langs de sloten grotendeels verdwenen. Slechts op enkele plaatsen zijn deze nog aanwezig. Essen en elzen overheersen hier als soorten. Zij herinneren aan de landschappelijke oorsprong van het gebied en duiden tevens op het historisch gebruik van deze soorten als geriefhout. Deze singels zijn vaak voorzien van een onderbegroeiing. Op sommige plaatsen lopen de singels nog vanuit de erfscheiding tot aan de wegstructuur van het lint, hetgeen overeenkomt met het historische landschapsbeeld.

In de oude linten bevinden zich veel rijke erven, met waardevolle bomen, gazons en borders, fruitbomen en hagen, soms nog voorzien van erfafscheidingen in de vorm van sloten en singels. De erven zijn hoofdzakelijk een combinatie van een nutstuin met sier-elementen. Slechts een enkele maal is het erf volledig als siertuin ingericht. De erven in de Bovenboeren zijn veelal iets soberder van karakter.

De voorgebieden van de cultuurhistorisch waardevolle erven zijn in de meeste gevallen ingevuld als groene en representatief vormgegeven voortuin, een waardevolle erfenis uit de 18de en 19de eeuwse agrarische cultuur. Eenvoud, doelmatigheid en een sortiment dat vooral bestaat uit streekeigen wilde bomen en struiken is kenmerkend, met de oude boerentuinplanten als sering en boerenjasmijn en statusverhogende bomen als de (rode) beuk, paardekastanje en esdoorn als aanvulling. Op vele erven bevinden zich vaak nog historische groenelementen,

waaronder (meidoorn)hagen en oude fruitbomen. Ook is soms sprake van groenelementen die een nuts- en een sierfunctie verenigen. De knotlinde is hiervan een goed voorbeeld.

Bronnen

<ADC Heritage, Rapport Beleidsadvieskaart gemeente Meppel. Amersfoort, 1 juli 2010, pp. 20, 21>

<Baarslag, R., Landschapsanalyse van Nijeveen. Afstudeerscriptie Rijks Hogere School voor Tuin- en landschapsinrichting Boskoop, 1980, pp. 15, 18-19>

<Brongers, J.A., 1976: Air Photography and Celtic Field Research in the Netherlands. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort (Nederlandse oudheden, 6), Amersfoort>

<Elp, K. van, Leenders: Een vergeten buurtschap, kwartaalblad Oud Meppel, jrg.14 (1992), nr.2>

<Gerding, dr. M.A.W., e.a., Erfgoed van de gemeente Meppel, Stichting Drents Plateau, Assen, 2005>

<Jager, S.W., 2008: Celtic fields in Zuid-Drenthe: archeologisch vooronderzoek: een inventariserend Bureauonderzoek. RAAP Archeologisch Adviesbureau (RAAP-rapport 1731), Amsterdam>

<Kadebe, Ook dit was Nijeveen, Historische vereniging Nijeveen, 2013>

<Schipper, L, Historische Vereniging Nijeveen, betreffende lokale informatie, 2014>

Cultuurhistorische waardering gebied B1

◀◀ *Lint Dorpsstraat Nijeveen ter plaatse van het Centrumgebied, 2012. <Historische Vereniging Nijeveen>*

◀ *Melkfabriek Kolderveen <L. Schipper, Historische Vereniging Nijeveen>*

◀ *Nijeveense Grift ter plaatse van de Dorpsstraat Nijeveen <L. Schipper, Historische Vereniging Nijeveen>*

Cultuurhistorische waarden van het gebied

Fysieke waarden

Het slagenlandschap, de griften en overige historisch-landschappelijke elementen:

- Het open landschap, zonder andere hoogteaccenten dan de kerktorens en de molen. Deze ruimtelijke openheid is van eminent belang voor de beleving van de historische symbiose tussen landschap en nederzettingspatroon.

- de herkenbaarheid van het landschapstype van een middeleeuws randveenontginnings-landschap met het -in oorsprong middeleeuwse- slagenpatroon op enkele plekken voorzien van boomsingels langs de sloten en de middeleeuwse griften, en de haaks op de slagen gesitueerde historische ontginningslinten.

- De wegstructuren van de zomerdijk (buiten het hier beschreven gebied gelegen) en de kadijk (het ontginningslint van Kolderveen/Nijeveen) als herinnering aan het hier ooit functionerende dijkenstelsel.

- De afleesbaarheid van de ontginningsfasen van het landschap, met de opeenvolging van uitsluitend oost-west gerichte linten op geruime onderlinge afstand in een telkens opener bebouwingspatroon naar het noorden toe, en met van elkaar verschillende, historisch verklaarbare basispatronen (groeninvulling, grootte van de erven).

- De opbouw in verschillende historische kluften/buurtschappen als ruimtelijk herkenbare eenheden (Kolderveen, Nijeveen, Gorthoek, De Klosse, De Kolk).

- De historische sloten, perceelgrenzen en perceelscheidingen (historisch = situatie voor de ruilverkaveling) (deze zijn in deze studie qua locatie niet uitputtend geïnventariseerd), alsmede sloten en perceelscheidingen van na die datum die het historische landschapstype van het slagenlandschap ondersteunen.

- De groenblauwe elementen en structuren die het historisch gebruik van het landschap nog afleesbaar houden, of die reminiscenties zijn uit de turfwinning- en agrarische geschiedenis van de streek. **Specifiek te benoemen zijn:**

- De Griften (de Kolderveense Westergrift, het resterende deel van de Kolderveense Oostergrift en de Nijeveense Grift), de Krakeel, de Dwarsgracht, de Waterleiding.

- De sluizen in de Kolderveense Westergrift (buiten het hier beschreven gebied gelegen) en de Nijeveense Grift.

- De historische Stouwe als duidelijke begrenzing van het gebied.

- Historische houtwallen op perceelscheidingen (deze zijn in deze studie qua locatie niet uitputtend geïnventariseerd)

- Historische veenplasjes waaronder 'het Veentie' dat nog waardevol is als herinnering aan het oorspronkelijke veen-

stroompje en als verwijzing naar de lokale turfwinning voor de huisbrand.

- het historische Kuijersbos als relict van de turfwinning in dit gebied. De schrale weiden en het geboomte geven hier een beeld van de inrichting en het grondgebruik voor de ruilverkaveling
- de overige historische groenblauwe elementen in het gebied, zoals het bosje aan de Kolderveense Westergriфт ten zuiden van de Matenweg en het bosje en plas ten noorden van de zuivelfabriek in Kolderveen
- de locatie van de Bremenbergplas als herinnering aan de locatie waar ooit historische poelen lagen
- de historische zandpaden en klinkerwegen (die voor dit gebied geïnventariseerd zijn) voorzien van karakteristieke bomenrijen, waaronder:
  - De oudste historische linten van Kolderveen/Nijeveen
  - De Mandensteeg, een historisch karenpad die onderdeel vormde van de route Steenwijkerstraatweg – Onna.
  - De Nijeveense c.q. Meppelerweg (1897-1880) als eind 19de eeuwse en vroeg 20ste eeuwse ontsluitingsroute van het gebied.
  - De historische rijksstraatweg (1825-1829) als vroeg 19de eeuwse verbindingsroute. De asfaltwegbestrating tast hier de historiciteit van deze route aan.
- De karakteristieke historische (historisch = uit de periode voor de ruilverka-

vling) erven, boerderijen, stookhuisjes en schuren (nader te inventariseren) in het gebied, inclusief de erfbepanting en eiken-gaarden; bijzondere elementen hierin vormen o.a. het erf Kolderveen 19, de cultuurhistorisch waardevolle rijksmonumenten en provinciale monumenten en de woningen die opgenomen zijn in de gemeentelijke rietdakenlijst.

- De waardevolle erven en erfinrichtingen op: Kolderveense Bovenboer 50, Kolderveense Bovenboer 36, Kolderveense Bovenboer 34, Nijeveense Bovenboer 7, Nijeveense Bovenboer 12, Nijeveense Bovenboer 21, Nijeveense Bovenboer 23, Nijeveense Bovenboer 41, Nijeveense Bovenboer 49, Nijeveense Bovenboer 55, Kolderveen 57, Kolderveen 76/76a, Kolderveen 58, Kolderveen 24, Kolderveen 10, Kolderveen 4, Dorpsstraat 33, Dorpsstraat 34, Dorpsstraat 133, Dorpsstraat 134, Dorpsstraat 141, Steenwijkerstraatweg 89, Steenwijkerstraatweg 95 (bron: Erfgoed van Meppe).

De linten Kolderveen en Nijeveen en de Kolderveense en Nijeveense Bovenboeren en de klufte:

- De organisch gegroeide ontginningslinten van Kolderveen en Nijeveen gekenmerkt door:
  - de dominantie van historische boerderijen of boerderijen in historische vormtaal, in streekeigen typen
  - de onregelmatige afstanden van de

boerderijen en overige historische gebouwtypen tot de weg en tot elkaar,

- de samenhang tussen de bebouwing en de consequente groene en streekeigen inrichting van de voor- en zijerven,
- het uitzicht tussen de bebouwing door op het achterliggende open landschap,
- De positionering van de agrarische bebouwing die haaks op de lengterichting van het lint georiënteerd is (met de korte zijde naar het lint en de kap van het grote schuurvolume van de boerderij dwars op het lint).

Al deze historisch-ruimtelijke eigenschappen gelden ook voor de Kolderveense en Nijeveense Bovenboeren en de kluften, met die verschillen dat de dichtheid van boerderijen hier minder is, en de open ruimten groter.

- De kerk van Kolderveen met haar uitzonderlijke ruimtelijke constellatie. Dit betreft niet alleen de kerk op zich met het klompenhok/houten entreeportaal (rijksmonument), maar ook de 300 meter lange oprijlaan voorzien van klinkerbestrating, de beukenbomen ter weerszijden, en het toegangshek v.v. gemetselde kolommen en sie-relementen, en de kosterwoning uit 1920. Hiernaast is ook de begraafplaats (met het baarhuisje, de boomceintuur) zeer waardevol. De locatie van de kerk op de plaatselijke verhoging en haar relatie met het nog open en weinig door moderne invullingen verstoorde veenontginningslandschap is eveneens uiterst karakteristiek.

- De kerk van Nijeveen in haar constellatie langs de Dorpsstraat. Dit betreft niet alleen de kerk op zich (rijksmonument), met de kosterwoning uit de jaren '50 (verplaatst), het langwerpige gebouw uit het begin van de negentiende eeuw waar vroeger de dorpschool en drie armenhuisjes in waren ondergebracht (rijksmonument). Ook de begraafplaats (met het baarhuisje uit ca. 1935 en het grafmonument voor de vijf gevallenen op 9 april 1945), de niet volledige boomceintuur, de karakteristieke rode beuk op het voorterrein (vroeger kerkhof) is zeer waardevol. Hiernaast ook de plaatsing van het object in de oksel van de twee historische wegen en de open visuele relatie met het nog open veenontginningslandschap aan de zuidkant van het kerkhof.

- De melkfabriek in Kolderveen met zijn karakteristieke schoorsteen, als herkenbaar element van de agrarische geschiedenis van het gebied.

De Noordoostpunt van het gebied:

- De afwijkende landschappelijke structuur van het noordoostelijke deel van het gebied dat aansluit bij het landschap van de Havelterberg (de hier ondergronds aanwezige celtic fields hebben een hoge archeologische waarde; zie het gemeentelijk en provinciaal archeologiebeleid)

Beleidsmatige waarden

Algemene waardering

De cultuurhistorische waarden van het gebied Kolderveen – Nijeveen zijn hoog, met als aantekening dat:

- **het ruilverkavelingsslagenlandschap** met zijn bijbehorende groenstructuren een gemiddelde waarde heeft, omdat dit nog doet herinneren aan de oorspronkelijke historische situatie, maar in zijn maatvoering hiervan afwijkt (de eventueel nog historische kleinere sloten en groenstructuren van historische singels zijn in deze studie qua locatie niet geïnventariseerd).

- **de linten Kolderveen en Nijeveen** (historisch deel van de bebouwing, historische erfstructuur + bijbehorende groenstructuur), de kluften bij de Bovenboeren (historisch deel van de bebouwing, historische erfstructuur + bijbehorende groenstructuur) en de cultuurhistorische waarden van de kerken van Kolderveen en Nijeveen een topwaarde hebben

- **de nog resterende cultuurhistorisch** waardevolle groen- en waterstructuren van de griften met hun sluizen, de Stouwe, de Waterleiding, de Krakeel en het Veentie, het Kuijersbos een topwaarde hebben

- **de cultuurhistorisch waardevolle** wegstructuur van de Nijeveense- c.q. Mepelerweg een hoge waarde heeft en de Mandensteeg een topwaarde (de eerste is historisch, maar in profiel en aanzien sterk gewijzigd, de Mandensteeg is een historisch pad en is dat nog altijd).

- **de nieuwe ruilverkavelingslinten en –wegen met hun bebouwing, erfstructuur en groenstructuur** een basiswaarde hebben.

- **de uitbreidingen van Nijeveen** voor wat betreft de buurten voor 1985 een basiswaarde hebben en voor wat betreft de buurten na 1985 niet worden beoordeeld.

- **de bebouwing aan de Nijeveenseweg** een gemiddelde waarde heeft. Zij is niet bijzonder, maar representeert wel de bebouwingwijze langs uitvalswegen zoals deze gedurende de jaren '20 en '30 plaatvond.

- **het bedrijventerrein Spijkerserve** kan niet beoordeeld worden; deze is van te recente datum.

Waardering op aspecten

Het gebied heeft een gemiddelde historisch-maatschappelijke waarde. Het landschappelijk type van een middeleeuwse randveenontginning is kenmerkend voor de ontwikkelingsgeschiedenis van de randen van het Drents Plateau en dus kenmerkend voor de bewonings- en ontginningsgeschiedenis van Drenthe. In het gebied hebben zich geen afwijkende, voor Meppel, Drenthe of de Zuidwesthoek van Drenthe uitzonderlijke historische ontwikkelingen of gebeurtenissen voorgedaan.

Historisch-landschappelijke waarden:

De historisch-landschappelijke waarde van het gebied is hoog. Het landschap is ver-ruilkaveld, maar toch nog goed herkenbaar als middeleeuwse randveenontginning. De slagen in het landschap zijn breder maar

nog aanwezig en het historische waternetwerk is deels nog duidelijk afleesbaar. Ook de hier en daar aanwezige singels langs de sloten doen herinneren aan het historisch-landschappelijke beeld dat hier ooit aanwezig was. De historische boerderijen (voor 1940) die er in verschillende vormen zijn, voorzien van pannen en/of rietgedekt en de bijbehorende karakteristieke schuren en erven al dan niet voorzien van singels dragen bij aan de historisch-landschappelijke karakteristiek van het gebied, en zijn in een rijke variatie aanwezig. De locatie van historische weglinten, de historische kerk van Kolderveen en de locatie van de historische kerk van Nijeveen zijn nog steeds levende getuigen van het verleden van het gebied.

Historisch-architectonische waarden:

De historisch-architectonische waarden zijn hoog. Dit voor wat betreft de historische boerderijen (tot 1940), en de historische kerken van Nijeveen en Kolderveen. De melkfabriek van Kolderveen heeft een gemiddelde waarde.

Gaafheid:

Het landschap is in grote lijnen niet meer gaaf ; het principe van het historische slagenlandschap is niettemin nog enigszins afleesbaar, een karakteristiek die in de nabijheid van het Nationaal Park Weerribben/Wieden van groot belang is. Wanneer we het landschap in zijn visuele structuur echter vergelijken met andere ruilverkavelingslandschappen in Drenthe (bijvoorbeeld ruilverkaveling Koekange) valt de schraalheid van het landschap in het oog.

Zeldzaamheid:

Het gebied met zijn ruimtelijke karakteristieken (ruilverkaveling, slagenlandschap) is niet zeldzaam gezien vanuit het perspectief van Nederland als geheel, en vormt ook binnen het palet aan verruilkavelde veenlandschappen in de zuidwesthoek van Drenthe geen zeldzaam gebied.

Aanbevelingen

Voor de beleidsuitgangspunten voor dit gebied in algemene zin: zie hoofdstuk 2, paragraaf 2.1 en 2.2.

Voor de standaard-aanbevelingen voor deelgebieden/specifieke structuren: zie hoofdstuk 2, paragraaf 2.3 en 2.4 en het uitvoeringsdocument in bijlage 2 dat te vinden is na hoofdstuk 3.

Voor specifieke, aanvullende aanbevelingen wordt verwezen naar hoofdstuk 2, paragraaf 2.4.